

Przemysław Ziółkowski

SAMORZĄD UCZNIOWSKI

idee, uwarunkowania i doświadczenia

Przemysław Ziółkowski

SAMORZĄD UCZNIOWSKI
– idee, uwarunkowania i doświadczenia

Wydanie publikacji sfinansowano z grantu Wojewody Kujawsko-Pomorskiego
„Moje miasto – moja szkoła”
realizowanego w ramach Rządowego programu na lata 2014–2016
„Bezpieczna i przyjazna szkoła”.

Bydgoszcz 2014

RECENZENCI

Prof. dr hab. Maciej Tanaś

Prof. zw. dr hab. Włodzimierz Jastrzębski

REDAKCJA JĘZYKOWA I KOREKTA

Bartosz Jan Ludkiewicz

SKŁAD I PROJEKT OKŁADKI

Adriana Górską

Copyright © by Wydawnictwo Uczelniane

Wyższej Szkoły Gospodarki, Bydgoszcz 2014

ISBN: 978-83-64628-10-8

Wydawnictwo Uczelniane

Wyższej Szkoły Gospodarki

85-229 Bydgoszcz, ul. Garbary 2

tel. 52 5670047, 52 5670048

www.wsg.byd.pl

wydawnictwo@byd.pl

e-ksiegarnia.byd.pl

SAMORZĄD UCZNIOWSKI
IDEE, UWARUNKOWANIA I DOŚWIADCZENIA

Przemysław Ziółkowski

SPIS TREŚCI

WSTĘP.....	5	
ROZDZIAŁ I		
JANUSZ KORCZAK – TWÓRCA WSPÓŁCZESNEJ IDEII SAMORZĄDNOŚCI UCZNIOWSKIEJ		11
1.1. Janusz Korczak – nota biograficzna.....	11	
1.2. Janusz Korczak – pedagog i działacz. Podstawowe założenia pedagogiczne	16	
1.3. Samorządność uczniowska w pedagogice Janusza Korczaka...20		
1.4. Prawa dziecka w poglądach Janusza Korczaka	35	
ROZDZIAŁ II		
SYTUACJA PRAWNA UCZNIÓW		45
2.1. Prawa dziecka w Polsce – rys historyczny	45	
2.2. Prawa człowieka, a prawa dziecka	51	
2.3. Prawa ucznia w szkole.....	61	
2.4. Obowiązki ucznia w szkole.....	67	
2.5. Rzecznik Praw Dziecka w Polsce	70	
2.6. Prawa dziecka – terażniejszość	72	
ROZDZIAŁ III		
TEORIA I PRAKTYKA SAMORZĄDNOŚCI UCZNIOWSKIEJ.....		77
3.1. Definicja samorządu uczniowskiego.....	77	
3.2. Tradycje samorządności w polskiej szkole	89	
3.3. Cele, funkcje i zadania samorządu uczniowskiego	93	
3.4. Opiekun samorządu uczniowskiego	101	

3.5. Samorząd uczniowski jako metoda wychowawcza i żywa lekcja demokracji	108
3.6. Samorząd uczniowski w szkole i w środowisku	111
3.7. Struktura Samorządu Uczniowskiego	113
3.8. Sekcje samorządu uczniowskiego oraz osoby funkcyjne	122
3.9. Regulamin samorządu uczniowskiego	128
3.10. Wyzwania współczesności wobec samorządności w szkole	131
3.11. Dobre praktyki w działaniu samorządów uczniowskich	143
ZAKOŃCZENIE	149
BIBLIOGRAFIA	153
ANEKS	161
Wykaz aktów prawnych regulujących prawa i obowiązki ucznia	161
Wykaz wybranych praw i obowiązków ucznia w świetle obowiązujących przepisów prawnych w Polsce	161
Propozycje form i sposobów działania samorządów uczniowskich	172
Propozycja regulaminu samorządu uczniowskiego	188
Wzór przykładowej ankiety oceniającej pracę samorządu uczniowskiego	210
Wzór przykładowej ankiety do wyrażenia opinii o pracy nauczyciela	212
Wzór przykładowej karty do głosowania w wyborach do samorządu uczniowskiego	214

SAMORZĄD UCZNIOWSKI

IDEE, UWARUNKOWANIA I DOŚWIADCZENIA

Przemysław Ziółkowski

*„Samorząd jest to właściwie praca organizowana po to, aby jednako-
wo dobrze działało się wszystkim, którzy razem uczą się, działają... Żeby
jeden drugiego nie krzywdził, nie przeszkadzał, nie dokuczał. Żeby świad-
czył przysługi, pomagał, opiekował się, pilnował porządku i praworząd-
ności. To nie tylko praca, ale i walka... w obronie porządných, dzielnych
i słabych, przeciwko wrogom porządku i sprawiedliwości.”*

Janusz Korczak (1878–1942), pedagog, pisarz

WSTĘP

Kiedyś, prowadząc zajęcia dla młodzieży z kujawsko-pomorskich szkół ponadgimnazjalnych, zapytałem podchwytliwie: *„czy jest na sali ktoś, kto nie należy do samorządu uczniowskiego?”*. Jakież było moje zdziwienie, gdy niemal połowa zebranych na ogromnej auli osób podniosła rękę. Wyjaśnijmy zatem na wstępie, że *samorząd uczniowski tworzą wszyscy uczniowie szkoły lub placówki*¹. Skąd mogła wynikać taka niewiedza uczniów? Na to i na inne kluczowe dla funkcjonowania samorządów uczniowskich pytania postaram się odpowiedzieć w niniejszej książce.

Sprawdźmy zatem, jakie informacje na temat samego samorządu uczniowskiego możemy znaleźć w fachowej literaturze naukowej. *Samorząd uczniowski* (dalej także: SU) – *demokratyczna organizacja uczniów danej szkoły reprezentująca całą społeczność uczniowską*. Podstawę powołania samorządu uczniowskiego stanowi ustawa o systemie oświaty z 1991 roku. Członkowie samorządu uczniowskiego wybierani są w demokratycznych wyborach, a ich zadaniem jest reprezentowanie interesów wszystkich uczniów wobec nauczycieli, Komitetu Rodzicielskiego oraz administracji

¹ Ustawa o systemie oświaty z 7 września 1991 r., art. 55, pkt 1.

szkolnej w zakresie: przestrzegania oraz realizacji podstawowych praw uczniów, wniosków i propozycji dotyczących spraw dydaktyczno-wychowawczych, w tym prawa do zapoznania się z celami i treścią programów nauczania oraz stawianymi wymaganiami, a także organizowania działalności kulturalnej, sportowej, społecznej i rozrywkowej².

Samorząd uczniowski – zrzeszenie uczniów danej szkoły (klasy) powoływane w celu rozwiązywania zadań dotyczących życia szkolnego uczniów. Ogólnoszkolny samorząd uczniowski dzieli się zazwyczaj na samorzady klasowe; podlegają mu również pewne agendy: koła zainteresowań, zespoły samopomocy koleżeńskiej w nauce, szkolna kasa oszczędności i spółdzielnia uczniowska. Opiekę i nadzór nad tymi agendami, oprócz odpowiednich organów samorządu uczniowskiego, sprawują również nauczyciele. Współczesna pedagogika docenia rolę samorządności młodzieży jako czynnika rozwijającego postawy autonomii; ze względu na to ważne zadanie wraz z wiekiem uczniów zwiększa się zakres działalności samorządu uczniowskiego oraz współodpowiedzialności za wyniki pracy szkoły³.

Potocznie samorządem uczniowskim nazywa się grupę uczniów, którzy wspólnie z opiekunem organizują imprezy szkolne, takie jak dyskoteki, wyjścia do kina czy dzień wiosny. Zdarza się, że w niektórych szkołach samorząd jest potrzebny jedynie do sprawdzania identyfikatorów uczniów. Niektórzy dyrektorzy szkół potrzebują samorząd uczniowski do pochwalenia się przed władzami oświatowymi, stąd też gdy tylko uczniowie instynktownie wyczują sztuczność takiego działania, skutkuje to brakiem ich zainteresowania i zaangażowania w działalność samorządu. W większości szkół jedynymi osobami zainteresowanymi sprawami samorządu uczniowskiego są jego działacze i nauczyciel pełniący rolę opiekuna.

Zarówno szkoły, jak i placówki oświatowe – w świetle reformy edukacji – winny być instytucjami demokratycznymi, kontynuującymi przede wszystkim swe najszlachetniejsze i sprawdzone tradycje, w których bę-

² Cz. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz, *Słownik pedagogiczny*, PWN, Warszawa 2009, s. 159.

³ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Żak, Warszawa 2007, s. 366.

dzie zawsze miejsce dla kultu nauki, wysokich wymagań, tolerancji oraz wzajemnego szacunku. Ponadto powinny zmierzać do wszechstronnego rozwoju osobowego uczniów. Jedną z form działalności, która umożliwia realizację tego celu, jest właśnie samorząd uczniowski.

Żyjemy w świecie dojrzewającej demokracji, ciągle uczymy się rozumieć swoje prawa, korzystać z szeroko pojętej wolności, tak aby żyć w zgodzie z wyższymi wartościami, jakimi są: pokój, sprawiedliwość i tolerancja. Jako dorośli obywatele mamy swoje prawa, ale należy pamiętać, że również dzieci, będące częścią społeczeństwa, korzystają ze swoich praw, które posiadają na mocy licznych aktów prawnych, omówionych w niniejszej książce.

Ważne jest to, aby każde dziecko było w pełni przygotowane do życia w społeczeństwie – jako indywidualnie ukształtowana jednostka, wychowana w duchu ideałów, przede wszystkim w duchu pokoju, tolerancji, godności, wolności, równości i solidarności.

Nie tylko rodzice, ale także nauczyciele ponoszą odpowiedzialność za przyszłe losy swoich dzieci czy wychowanków, wyposażając dzieci w odpowiednie umiejętności, wiedzę oraz postawy. Uświadamiają im już od najmłodszych lat, jak ważne są prawa dziecka, dlaczego powinny być przestrzegane i chronione. W edukacji jednak nie wolno zapominać o podstawowych obowiązkach ucznia.

Dziecko znające swoje prawa jest w stanie świadomie z nich korzystać. Zaczyna rozumieć, że jest traktowane podmiotowo, a nie przedmiotowo, że ma prawa, które muszą być respektowane. Jest to istotne, gdyż w ten właśnie sposób buduje się tzw. społeczeństwo obywatelskie. Dziecko świadome swoich praw będzie w stanie łatwiej obronić się przed przemocą, krzywdzeniem, dyskryminacją, bo wie, że ma do tego prawo i że istnieją instytucje, które powinny mu pomóc. Dziecko także może pomagać drugiemu dziecku; poprzez działalność w strukturach samorządów uczniowskich czy innych strukturach formalnych – np. harcerstwo, któremu całe swoje życie poświęcił ceniony pedagog społeczny – Aleksander Kamiński. To właśnie On był jednym z inicjatorów i orędowników włączania uczniów w charakterze pomocników nauczycieli do realizowanego procesu wychowawczego. Kamiński dopatrywał się w tym rozwiązaniu tworzenia społeczeństwa obywatel-

skiego, które owocowało budowaniem podwalin dla samorządności uczniowskiej⁴.

Spółceństwo obywatelskie to rodzaj społeczeństwa demokratycznego, w którym obywatele świadomie uczestniczą w życiu publicznym, są aktywni i odpowiedzialni oraz posiadają zdolność samoorganizacji. Niniejsza książka jest próbą stwierdzenia, w jakim stopniu uczniowie polskich szkół są przygotowywani do podjęcia w dorosłym życiu świadomego uczestnictwa w życiu publicznym poprzez działalność w samorządzie uczniowskim, jako swoistej formie uczniowskiej samoorganizacji.

Publikacja niniejsza powstała jako pokłosie grantu finansowanego ze środków Wojewody Kujawsko-Pomorskiego „Moje miasto – moja szkoła”, realizowanego w ramach Rządowego Programu na lata 2014–2016 pt. „Bezpieczna i przyjazna szkoła”. W ramach niniejszego grantu w II połowie 2014 roku Akademyka Fundacja „Gaudeamus” we współpracy z Wyższą Szkołą Gospodarki w Bydgoszczy zrealizowała 4 kongresy samorządów uczniowskich kujawsko-pomorskich gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, w których udział wzięło 150 uczniów – liderów samorządów uczniowskich, 20 nauczycieli – opiekunów samorządów uczniowskich oraz 20 rodziców. Celem grantu oraz organizowanych kongresów samorządów uczniowskich było przede wszystkim: przygotowanie uczniów do efektywnego działania na polu szkolnych samorządów uczniowskich, zaprezentowanie liderom technik pracy grupowej, nauka metod diagnozowania potrzeb środowiska szkolnego, kształtowanie kreatywnego i twórczego myślenia oraz odpowiedzialności, a także wyposażenie liderów i opiekunów samorządów uczniowskich w umiejętności planowania pracy samorządu uczniowskiego.

W ramach czterech kongresów zrealizowano 30 godz. zajęć dydaktycznych w 15 różnych zagadnieniach:

1. Rola i zadania lidera samorządu uczniowskiego.
2. Metody i techniki aktywnej pracy z grupą.
3. Współpraca szkoły z rodzicami.

⁴ J. Półturzycki, *Aleksander Kamiński*, wyd. ITE, Radom 2006.

4. Asertywność w pracy lidera samorządu uczniowskiego.
5. Autoprezentacja w pracy lidera samorządu uczniowskiego.
6. Komunikacja interpersonalna w pracy lidera samorządu uczniowskiego.
7. Dialog i negocjacje w kontaktach z nauczycielami, dyrekcją szkoły, radą pedagogiczną i radą rodziców w ważnych sprawach edukacyjnych.
8. Planowanie pracy samorządu uczniowskiego.
9. Społeczeństwo obywatelskie – problem społeczny i edukacyjny.
10. Prawa i obowiązki ucznia.
11. Samorząd uczniowski jako narzędzie rozwijania kompetencji kluczowych lidera.
12. Public relations w pracy samorządu uczniowskiego.
13. Tworzenie regulaminu samorządu uczniowskiego.
14. Promocja szkoły jako zadanie samorządu uczniowskiego.
15. Etyka i etykieta managera samorządu uczniowskiego (savoir-vivre).

Książka składa się z trzech rozdziałów. Pierwszy poświęcony został osobie Janusza Korczaka, twórcy współczesnej idei samorządności uczniowskiej, której poznanie i zrozumienie jest – moim zdaniem – kluczem do efektywnej pracy w strukturach samorządu uczniowskiego. Drugi rozdział to zbiór praw i obowiązków ucznia, których znajomość powinna zawsze przyświecać liderom szkolnych samorządów. Ostatni rozdział to kompleksowe omówienie wszystkich aspektów pracy samorządu uczniowskiego, poczynwszy od historii samorządów uczniowskich, poprzez uwarunkowanie prawne funkcjonowania szkolnych samorządów, organizowanie ich codziennej pracy, tworzenie struktur organizacyjnych, regulaminów pracy, zakresów zadań osób funkcyjnych (w tym lidera i opiekuna SU), na dylematach współczesnych samorządów uczniowskich kończąc. Wsłuchując się w głosy młodzieży oraz opiekunów zebranych na wspomnianych kongresach samorządów uczniowskich, zdecydowano o dopełnieniu niniejszej publikacji aneksem, w którym autor zawarł m.in. przykładowy regulamin funkcyjono-

wania samorządu uczniowskiego wraz z załącznikami, przykładowe zakresy działań szkolnych samorządów oraz zbiór podstawowych praw i obowiązków ucznia.

Publikację tę dedykuję wszystkim przede wszystkim początkującym liderom samorządów uczniowskich szkół różnego szczebla, opiekunom samorządów uczniowskich, dyrektorom szkół oraz wszystkim osobom związanym z sektorem oświaty, którym bliska jest problematyka uczniowskiej samorządności szkolnej.

Mam nadzieję, że niniejsza publikacja przyczyni się do lepszego poznania problemu funkcjonowania samorządu uczniowskiego, jego słabnącej aktywności i mechanizmów, które powodują taki stan rzeczy. Moją intencją jest również próba wskazania możliwych działań zaradczych.

Przemysław Ziółkowski

ROZDZIAŁ I

JANUSZ KORCZAK – TWÓRCA WSPÓŁCZESNEJ IDEII SAMORZĄDNOŚCI UCZNIOWSKIEJ

1.1. Janusz Korczak – nota biograficzna

Janusz Korczak. W Polsce zapewne każda zapytana osoba odpowie, że ta postać jest jej znana. Ale czy wie, kim był, jaką działalność prowadził, o co walczył? Większość pytanych kojarzy postać Korczaka z momentem jego tragicznej śmierci. Czy jednak ta chwila była najważniejsza w całym jego życiu? Dlatego też postanowiłem w tej pracy przybliżyć osobę Janusza Korczaka i jeden z aspektów jego działalności – kto wie, czy nie najważniejszy, a mianowicie walkę o prawa dzieci.

Dnia 16 września 2011 roku Sejm Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek Rzecznika Praw Dziecka, Marka Michałaka, ogłosił rok 2012 „rokiem Janusza Korczaka”. Dlaczego? Ponieważ w tymże roku przypadają dwie bardzo ważne rocznice związane z życiem i działalnością Janusza Korczaka. Po pierwsze: 100. rocznica rozpoczęcia działalności Domu Sierot – sierocińca dla dzieci założonego przez Janusza Korczaka wraz ze Stefanią Wilczyńską, po drugie: w sierpniu 2012 roku minęła 70. rocznica tragicznej śmierci Janusza Korczaka w obozie koncentracyjnym w Treblince.

W województwie kujawsko-pomorskim rok 2012 został ogłoszony Rokiem Praw Dziecka. *„Myślę, że Janusz Korczak byłby najbardziej szczęśliwy, jeśli jego myśli i idee skierowałibyśmy w kierunku promocji praw dziecka i poważnego traktowania dzieci. Naszą intencją nie jest to, aby stawiać nowe pomniki, posrebrzać i pozłacać postać Janusza Korczaka, ale aby skierować nasze kroki w kierunku upodmiotowienia dzieci*

oraz zwrócić uwagę na ich specyficzne potrzeby”¹ – powiedział Rzecznik Praw Dziecka, Marek Michalak podczas inauguracyjnej, wyjazdowej sesji sejmiku województwa w Inowrocławiu.

Janusz Korczak urodził się dnia 22 lipca 1878 lub 1879 roku w Warszawie (data do dziś nie została ostatecznie ustalona przez historyków i badaczy jego biografii). Jego prawdziwe imię i nazwisko brzmiało: Henryk Goldszmit.

Naukę zaczął w wieku 8 lat w prywatnej szkole początkowej, natomiast później uczył się w szkole rosyjskiej. Od najmłodszych lat w czasie trudnego doświadczenia wieku dziecięcego pomagał swej matce w prowadzeniu korepetycji². Uczuciowość i wrażliwość odbijała się na wszystkich stronach samorealizowania się jego osobowości³. W roku 1898 miał swój pierwszy debiut literacki. Kluczowym rozdziałem życiorysu Janusza Korczaka były lata 1898–1904. Wtedy to Korczak studiował medycynę, poświęcał się pracy patriotycznej i społecznej, był też tajnym działaczem nauczania języka polskiego i działał w nielegalnej akcji Uniwersytetu Latającego⁴. W tym czasie nawiązały się szerokie przyjaźnie w polskiej inteligencji radykalnej z ludźmi wysokiej kultury i wyjątkowych zalet charakteru. Jako społecznik i student pierwsze pieniądze zarobił na tworzeniu felietonów w tygodniku humorystycznym „Kolce”. W tym czasie, znikając ze Śródmieścia i pojawiając się na Starym Mieście, w dzielnicach nędzy, pomagał ludziom bezdomnym, pozbawionym przyszłości, był ich nauczycielem i opiekunem, zwracał przy tym szczególną uwagę na dzieci. Jego silna wrażliwość na krzywdę ludzką stała się tworzywem pierwszej jego książki pt. „Dzieci ulicy”, a następnie „Dzieci salonu”, które stały się ważnym wydarzeniem literackim w piśmiennic-

¹ http://dzieci.kujawsko-pomorskie.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=449&Itemid=45 (dostęp 31.10.2014 r.).

² I. Newerly, *Rozmowa w sadzie piątego sierpnia, Kalendarium życia i twórczości J. Korczaka*, Warszawa 1978, s. 105.

³ M. Jaworski, *Janusz Korczak*, Warszawa 1973, s. 19.

⁴ Uniwersytet Latający – pojęcie przypisywane dwóm różnym nieformalnym instytucjom kształcenia wyższego, jakie funkcjonowały w Królestwie Polskim (od 1905, a formalnie od 1906 r.) i Polsce (od 1918 r.) w XIX i XX wieku. Nazwa wywodzi się od braku stałej siedziby i permanentnych zmian miejsca wykładów.

twie polskim. W latach 1906–1908 podjął pracę w szpitalu dziecięcym na peryferiach Warszawy. Za zarobione pieniądze wyjeżdżał i odbywał praktyki, by później leczyć biedotę na przedmieściach Warszawy. Jako dobry lekarz z praktyką zagraniczną i inspirujący pisarz był uznawany na warszawskich salonach, a jego kariera zapowiadała się bardzo dobrze. Współpracował z tygodnikami społeczno-literackimi, do których pisał artykuły, felietony oraz liczne eseje. W latach 1908–1912 zrezygnował z pracy lekarskiej, by poświęcić się pracy wychowawczej na koloniach letnich organizowanych dla najbiedniejszych dzieci. Interesował się ochronką Towarzystwa „Pomocy dla Sierot”. Uczestniczył w tworzeniu projektu budynku, by zapewnić lepsze warunki małym sierotom. Wygłaszał swoje zapatrywanie na metodę wychowawczą w przyszłym internacie szkoły. W 1912 roku został dyrektorem Domu Sierot, z którym był już związany do końca.

W tym okresie był też aresztowany pod zarzutem spiskowania w polskim ruchu wyzwolenicznym. Został osadzony w jednej celi z najwybitniejszym ówczesnie polskim socjologiem, prof. Ludwikiem Krzywickim. Pod jego wpływem zainteresował się metodą badań statystycznych, co miało zastosowanie w jego praktyce wychowawczej. Metoda ta miała na celu dyscyplinę logicznego myślenia i obiektywnej oceny faktu. Wychodząc z więzienia za wstawiennictwem pewnej rosyjskiej generałowej, wydał dwie powieści z życia na koloniach letnich: „Jośki, Mośki, Srule” w 1910 roku i „Jośki, Jaśki, Franki” w 1911 roku.

Kolejne lata życia Janusza Korczaka bazujące na doświadczeniu i poszukiwaniach doprowadziły Korczaka do przemyśleń nad poszczególnymi koncepcjami i eksperymentami pedagogicznymi w Polsce i na świecie. Korczak oddał się zupełnie pracy w Domu Sierot, przy pomocy Stefanii Wilczyńskiej. Wydał wówczas nowelkę-studium „Bobo”, „Feralny tydzień” i „Spowiedź motyla”, dotycząca okresu dojrzewania dzieci.

Podczas I wojny światowej w zaciszu strefy przyfrontowej wykorzystywał czas, by pisać o dziecku. W 1918 roku powrócił do stolicy niepodległego państwa polskiego, przywożąc rękopis swego studium „Jak kochać dziecko”.

Szczytowy okres intensywnej pracy i twórczości Janusza Korczaka przypadł na lata 1920–1926. Zamieszkiwał on wówczas poddasze

Domu Sierot, który był już organizmem całkowicie ukształtowanym, funkcjonującym w ramach samorządu dziecięcego, którego głównymi atrybutami były sejm, senat i gazeta. Grupa starszej młodzieży odbywa pod okiem Janusza Korczaka praktykę wychowawczą. Na tym systemie wzorowali się inni pedagodzy, którzy wracając z Kijowa, założyli w Pruszkowie „Nasz Dom” – internat dzieci robotniczych⁵. Oczywiście Korczak nie pozostawał obojętny na działalność pedagogów w Pruszkowie i jeden dzień w tygodniu poświęcał na wizytę w „Naszym Domu”. Niestety placówka wegetowała z niewielkich składek, co sprzyjało ubogiej atmosferze pracy. Korczak nie ukrywał przed dziećmi trudności, ale ze skrupulatnością dawał im nadzieję. Współpracując z Marią Falską z rodziny ziemiańskiej, poprawili sytuację „Naszego Domu”. Z powodzeniem realizowali wspólny proces wychowawczy. Zainteresowanie sierocińcem w Pruszkowie szybko zapewniło pomoc hojnych ofiarodawców. W 1928 roku powstał nowy budynek w warszawskiej dzielnicy Bielany⁶.

W tych latach Korczak wydał kolejne książki: „Jak kochać dziecko”, cz. I i II, „Sam na sam z Bogiem”, „O gazecie szkolnej”, „Bankructwo małego Dżeka” (powieść), „Król Maciuś Pierwszy” (powieść), „Bezwstydnie krótkie” (zbiorek powieści satyrycznych).

Lata 1926–1930 były dla Janusza Korczaka okresem najbardziej wyťažonej pracy. Noszący się z zamiarem stworzenia wolnej trybuny młodych zaczął pracować dla dziennika „Nasz Przegląd”. Od jesieni 1926 roku ukazywał się „Mały Przegląd”, zamieszczający wyłącznie listy dzieci i młodzieży. Korczak udzielał odpowiedzi na listy młodych ludzi. Wzbogacał ich swoimi radami i uwagami, czym zdobywał sobie zaufanie i poczytność wielu osób. Poprzez to doświadczenie Korczak zdobywał sukcesywnie materiał dokumentalny z życia dzieci, poszerzając swą wiedzę wychowawcy i pisarza. „Mały Przegląd” zyskiwał zaś na popularności, a Korczak, bawiąc się z dziećmi, stworzył sprawnie funkcjonujący mechanizm organizacyjny. Nawał pracy ograniczał mu czas na inne zajęcia, dlatego też przekazał dalsze redagowanie „Małego Przeglądu” swojemu sekretarzowi, sam tymczasem zaczął wyklądać

⁵ I. Newerly, op. cit., s. 108–110.

⁶ M. Jaworski, op. cit., s. 66–67.

w Instytucie Pedagogiki Specjalnej. Został również rzeczoznawcą do spraw nieletnich przy Sądzie Okręgowym w Warszawie. W jego dorobku literackim powstały wówczas utwory: „Prawo dziecka do szacunku” (wypowiedź o akcentach manifestu), „Prawidła życia” (pedagogika dla młodzieży i dorosłych), „Senat szaleńców” (sztuka wystawiona w 1931 roku na scenie teatru Ateneum w Warszawie). W 1931–1934 wydał dwie powieści: „Król Maciuś na wyspie bezludnej” i „Kajtuś czarodziej”. Latem 1934 roku wyjechał do Palestyny, spędzając sześć tygodni na kolonii rolnej wśród byłych wychowanków Domu Sierot. Rok 1935 był dla Janusza Korczaka rokiem audycji dla dzieci i o dzieciach prowadzonych w programie Polskiego Radia. Audycje te bardzo szybko stały się wydarzeniem w życiu kulturalnym całego kraju. Niestety rok później dyrekcja Polskiego Radia zrezygnowała z pogadarek prowadzonych przez Janusza Korczaka z powodu nastrojów antysemickich. W 1937 roku minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego przyznał Januszowi Korczakowi Złoty Wawrzyn za „wybitną twórczość literacką”.

We wrześniu 1939 roku na wiadomość o mobilizacji Janusz Korczak włożył mundur majora Wojska Polskiego i zgłosił się do komendy uzupełnień⁷. Dzięki swojej niezwyklej odwadze na wojnie w zamęcie cudzych potrzeb, klęsk i chaosu pogodny nastrój w Domu Sierot. Ratował i niósł pomoc zagubionym czy rannym dzieciom, zdobywał dla nich odzież i żywność. W dzieciach widział całą przyszłość. Zbierał pieniądze na fundusz Domu Sierot, zaś jego działalność charytatywna była dla niego formą samoobrony i walki. Dzięki jego heroicznym działaniom, niewiarygodnej sile charakteru i odwadze Dom Sierot został ocalony⁸.

W 1940 roku Korczak zmuszony został do zorganizowania przeprowadzki Domu Sierot do warszawskiego getta. Jego samego zaś aresztowano w polskim mundurze, ale dzięki wykupieniu go przez wychowanków Domu Sierot powrócił swych podopiecznych. 9 lutego 1942 roku złożył do gminy żydowskiej ofertę pracy wychowawcy-kuratora w osłabionym przytułku w zamian za mieszkanie i dwa posiłki dziennie. Niemalże każdy przepracowany dzień pozbawiał go sił. W majowe dni 1942 roku Korczak spisał wstrząsający rejestr momentów psychicznych w ob-

⁷ I. Newerly, op. cit., s. 112–114.

⁸ A. Mortkowicz-Olczakowa, *Janusz Korczak*, Warszawa 1987, s. 218–220.

liczu zagłady. W miesiąc później odmówił próby ratowania go przez dawną przyjaciółkę, Marię Falską. Dnia 22 lipca 1942 roku, w urodziny Korczaka, nastąpił początek akcji likwidowania getta warszawskiego. 5 sierpnia 1942 roku Janusz Korczak zakończył swoje bohaterskie życie, wychodząc z dziećmi i wychowawcami Domu Sierot na Umschlagplatz przy Dworcu Gdańskim na załadunek do bydłęcych chlorowanych wagonów. Transport ruszył w kierunku obozu zagłady Treblinka.

1.2. Janusz Korczak – pedagog i działacz. Podstawowe założenia pedagogiczne

Janusz Korczak już od najmłodszych lat analizował naturę ludzką, co spowodowało sformułowanie konkluzji, iż trzeba innym nieść pomoc i nadzieję, szczególnie tym, którzy znaleźli się na skraju nędzy. Taka postawa Korczaka, nawiązująca do jego filozofii życiowej, nasycona aktywną troską o człowieka, w bardzo dużym stopniu była motywem jego pisarstwa i całej działalności. Ponadto sam rodowód Korczaka jest jeszcze jednym źródłem jego społecznej i pedagogicznej aktywności.

Wrażliwość na krzywdę stała się motywacją do działania. Działalność pedagogiczna Janusza Korczaka wyrosła z żywej reakcji na sytuację dziecka w ciężkim okresie niewoli porobiorowej i po odzyskaniu niepodległości. Korczak był człowiekiem pobudzonym do nieustannego działania słowem i czynem. Orientacja społeczno-polityczna była już od początku jego działalności wyraźna, jednoznaczna, ukierunkowana przeciwko wszelkim formom materialnego i duchowego zniewalania człowieka. Przełom XIX i XX wieku był okresem niespotykanego ożywienia pedagogicznego, które zaliczyć można do źródeł działalności i twórczości Korczaka. Od najmłodszych lat zatapiał się w postać i działalność Johanna Pestalozziego⁹. Zwrócenie uwagi na świat przeżyć

⁹ Johann Heinrich Pestalozzi (ur. 12 stycznia 1746 w Zurychu, zm. 17 lutego 1827 w Brugg) – szwajcarski pedagog i pisarz, zwany ojcem szkoły ludowej, twórca pierwszej teorii nauczania początkowego. Pestalozzi ostro krytykował dotychczasową sytuację oświatową i szkołę feudalną, jej organizację i metody. Podstawą teorii wychowania Pestalozziego była idea organicznego rozwoju, któremu ma podlegać każdy człowiek. Twierdził, że głównym zadaniem pedagogiki jest odkrycie praw rozwoju człowieka. Był przekonany, że o rozwoju każdego dziecka decyduje siła intelektualna, fizyczna, a także że moralna. Opierając się na twierdzeniu, że poznanie zmysłowe stanowi fundament

wewnętrznych dzieci zbliżyło też jego poglądy do przekonań znanego francuskiego pedagoga-nowatora, Celestyna Freineta¹⁰. Wiązało ich

wszelkiej wiedzy, Pestalozzi przypisywał ogromne znaczenie pogładowości w nauczaniu. Uznał, iż od najwcześniejszych lat dziecko powinno zapoznać się z jak największą ilością przedmiotów i zjawisk. Wszystko po to, by wykształcić spostrzegawczość. Usiłował również wprowadzić do procesu nauczania formy działalności umysłowej, takie jak analiza i synteza. Poza tym Pestalozzi wyraźnie pokazał, jaką rolę powinien odgrywać nauczyciel. Uważał, że nauczyciel winien nauczać dzieci:

- 1) widzieć przedmiot, który zjawi się w ich świadomości;
- 2) zaznajamiać je z kształtem każdego przedmiotu, tzn. z jego wielkością i proporcjami;
- 3) zapoznać je możliwie jak najwcześniej z całym zakresem wyrazów i nazw wszystkich poznanych już przez nie przedmiotów.

Według Pestalozziego nauczanie początkowe powinno być tak zorganizowane, ażeby uczeń, przechodząc od elementu do elementu, dochodził do poznania całości. Jednym słowem teoria nauczania Pestalozziego zmierza do nadania nauczaniu kształtującego charakteru, aktywizującego uczniów i rozwijającego ich samodzielną działalność umysłową. Pestalozzi podjął gruntową przebudowę szkoły początkowej. Plan nauczania w szkole Pestalozziego obejmował obok nauki czytania, pisania i rachunków elementy geometrii i rysunku, geografii i przyrodznawstwa. Dzieci wykonywały prace fizyczne w zakresie rolnictwa, gospodarstwa domowego i rzemiosła. Do szkoły przyjmowano dzieci w wieku od lat 5 do lat 13. Pestalozzi, przeciwstawiając się nauczaniu opartemu na „częstej gadaninie”, potępiał apsycho logiczne szkółki „katechizmu”. Uznawał zasadę pogładowości polegającą na nauczaniu opartym na rozwijaniu spostrzegawczości, uszczególnieniu i uogólnieniu cech poznawczych przedmiotów, ale także na nauce logicznego myślenia (analiza i synteza). Ważne dla Pestalozziego było to, by nauka miała lekki i zajmujący charakter, jak zabawa. Z nauczania pogładowego Pestalozziego wyrastał nowy kierunek – tzw. nauki o rzeczach, dominujący w XIX wieku. Przez naukę o rzeczach rozumie się nauczanie początkowe, które zaznajamia dzieci z ich najbliższym otoczeniem w sposób pogładowy.

Program nauczania szkoły elementarnej wysnuł Pestalozzi z najprostszych elementów: z poznania liczby, kształtu i słowa. Odpowiadać miała temu właśnie nauka geometrii i rachunków, a także rysunków oraz nauka języka. Punktem wyjścia nauczania geometrii miała być linia prosta. Później dopiero dzieci poznawały kolejne linie równoległe, kąty, łuki, aż wreszcie figury geometryczne, które mierzono i porównywano, dzielono na połowę, na cztery części itd. Tak właśnie dzieci uczyły się ułamków. Do nauczania służyła tablica liniowa. W czasie rysowania dzieci nabywały także wstępne nawyki pisania. Dla Pestalozziego pisanie było „rodzajem rysunku liniowego”, do którego używano spostrzegawczości i wyobraźni.

¹⁰ Célestin Freinet (ur. 15 października 1896, zm. 8 października 1966) – pedagog francuski, twórca „francuskiej szkoły nowoczesnej” (*école moderne française*). Pochodził z biednej rodziny chłopskiej, wychowywał się na wsi. Wykazywał zainteresowania naukami przyrodniczymi. Znalazło to później odzwierciedlenie w jego teoriach pedagogicznych.

wspólne przeświadczenie, iż wychowawca – by stać się dobrym wychowawcą – sam musi doznać świata wewnętrznego i psychologicznego dziecka. Empatia umożliwiała to wejście w świat dziecka, wczuwanie się, współodczuwanie i współprzeżywanie. Właśnie bowiem w sferze uczuć przejawiały się różnice między dorosłymi a dziećmi, a zatem wypracowanie w sobie umiejętności empatii prowadziło do stania się dobrym wychowawcą. Korczak posiadał w tym względzie niebywały dar, co wykazywał wobec swoich wychowanków. Dar ten rozwinął nie tylko dzięki intuicji, ale też dzięki obserwacji klinicznej setek dzieci podczas

Początkowo pobierał naukę w szkole wiejskiej w Gars, później w Grasse. W 1913 r. podjął studia w Nicei w Ecole Normale. Kształcił się jako przyszły nauczyciel szkoły podstawowej.

W wieku 18 lat został powołany do wojska. Odnosił rany pod Verdun (1915). Jako inwalida (uszkodzone płuco) podjął pracę w szkółce w Bar-sur-Loup. Działał w szkole do roku 1928. Przekonał się o nieefektywności szkoły tradycyjnej. Rozpoczął głębokie studia nad psychologią i pedagogiką. Zgłębiał teorię pedagogiczną Marii Montessori. Współpracował z Henrim Barbussem – redaktorem czasopisma „Clarté”. Zainteresował się ideałami socjalizmu i odbył podróż do Związku Radzieckiego.

Freinet szczególnie podkreślał bezcelowość stosowania podręczników, proponując w zamian metody oparte na swobodnym poznawaniu świata przez dziecko i jego działaniach twórczych. Nauka miała być oparta na własnych doświadczeniach (pozytywnych i negatywnych) dziecka.

W 1927 r. ukazała się jego książka „Drukarnia w szkole”. Zdaniem Freineta wydawanie gazetki szkolnej przekonuje uczniów do samodzielnego działania i nadaje temu działaniu sens. W tym samym roku odbył się kongres zwolenników drukarni szkolnej i ukazuje się czasopismo „Le gerbe enfantine”.

W 1928 r. Freinet rozpoczął pracę w Saint-Paul. Tam jego idee nie znalazły podatnego gruntu. Opuścił Saint-Paul i założył własną szkołę w Vence, która stała się miejscem testowania nowych pomysłów Freineta. W 1935 r. zorganizował „front obrony praw dziecka”.

Podczas wojny został aresztowany przez Niemców. W warunkach obozowych napisał kolejne dzieła: „Wychowanie przez pracę” oraz „Zarys psychologii stosowanej w wychowaniu”.

Po wojnie, w roku 1947, wznowił pracę, a w roku 1948 przejął Instytut spółdzielczy nowoczesnej szkoły. W roku 1957 zainicjował powstanie FIMEM, czyli Federacji Ruchów Szkoły Nowoczesnej. Jego działalność nie ustała aż do jego śmierci.

Freinet zaliczany jest do przedstawicieli pedagogiki naturalistycznej. Bardzo dużą uwagę przywiązywał do znajomości prac rozwoju dziecka. Da się u niego znaleźć wpływy psychoanalizy i psychologii funkcjonalnej. Wyodrębnił trzy naturalne fazy rozwoju: szukanie po omacku, urządzanie się w świecie i zamiana zabawy na pracę.

Stworzył także techniki pedagogiczne, które miały pomóc w organizacji pracy nauczyciela i aktywizacji uczniów.

wieloletniej pracy. Wiedział, że aby osiąść pełną wiedzę na ten temat, trzeba brać pod uwagę także inne czynniki, takie jak: uwarunkowania biologiczne, genetyczne, społeczne i środowiskowe. Na uwarunkowania genetyczne zwracał szczególnie uwagę. Jako czynny pedagog dokonał wstępnej syntezy swoich poglądów w podstawowym dziele „Jak kochać dzieci” (1920). W kręgu jego zainteresowań znajdowały się głównie reformy wychowania internatowego, ale też wszystkie podstawowe instytucje wychowawcze: rodzina, szkoła, prasa dla dzieci, wczasy, sądownictwo dla nieletnich. Napisał jedną część książki „Internat” (1922). Była to głęboka refleksja nad pracą domów dziecka i nad psychiką dzieci znajdujących się w zakładach opiekuńczo-wychowawczych. W każdej z tych dziedzin rewidował ustalone stereotypy myślenia i działania, wprowadzając nowe rozwiązania. Stał się przez to reformatorem na wielką skalę. Do wszystkich środowisk wychowawczych starał się dotrzeć poprzez swoją wizję reformatorską. Pragnął, aby rodzice i opiekunowie dostrzegali, że o strukturze zachowań dziecka decyduje otoczenie, w którym ono dojrzewa. Poszukiwania wychowawcze Korczaka kształtowały się w czasach dominacji ponurych tradycji sierocińców, ograniczających swoje funkcje wychowawcze.

Janusz Korczak przedstawiał prawidłowy system wychowania, który dotąd nie utracił swojego znaczenia. Pierwszym z jego postulatów był problem precyzyjnego i konsekwentnego funkcjonowania całego kompleksu zabiegów – prawidłowy rozwój dziecka i troska o jego zdrowie. Drugim – zapewnienie potrzeb psychicznych i emocjonalnych dziecka – poczucie stabilizacji życiowej i bezpieczeństwa. To stanowiło wg Korczaka trwały i nowoczesny element systemu wychowawczego¹¹.

Podstawowe założenia pedagogiki Janusza Korczaka to m.in.:

- dziecko ma być poszanowane, ma być traktowane jako podmiot, ponieważ rozwija się dzięki aktywności,
- partnerstwo w procesie wychowawczym,
- prawo dziecka do zapewnienia opieki,
- odpowiedzialność dorosłych za warunki życia dziecka,
- pogłębianie i zrozumienie wiedzy o dziecku,

¹¹ A. Lewin, *Janusz Korczak – pisma wybrane*, t. 1, Warszawa 1978, s. 8-17.

- techniki stosowane w działaniach pedagogicznych powinny wynikać z założeń danego systemu opiekuńczo-wychowawczego.

W czasach, w których Janusz Korczak działał jako pedagog, wyraźnie zaznaczał się nurt tak zwanego Nowego Wychowania. Miał on wpływ na dzieła Korczaka. Trzy najważniejsze przesłania Nowego Wychowania to:

- treści ogólne, które powinny być przedstawiane wszystkim członkom społeczeństwa, zarówno rodzicom, jak i dzieciom,
- treści pedagogiczne, które powinny być umiejętnie wykorzystane podczas kształcenia kadry pedagogicznej,
- treści szczegółowe, które powinny służyć pomocą zwłaszcza wychowawcom pracującym w instytucjach opiekuńczo-wychowawczych¹².

1.3. Samorządność uczniowska w pedagogice Janusza Korczaka

Korczakowski samorząd był nie tylko instytucją uczniowską, lecz przede wszystkim formą społecznego działania dzieci i młodzieży. Ta forma powstawała powoli i służyła zbiorowości dziecięcej, która pragnęła w ten sposób zapewnić sobie niezależność od czynników sterujących i zarządzających.

Janusz Korczak zaczął tworzyć samorząd dziecięcy w latach 1912–1920 w Domu Sierot. Odrzucał on przymus w wychowaniu, na rzecz dobrowolnego i świadomego przystosowania się jednostki do form życia zbiorowego. W jego koncepcji samorząd nie jest próbą zabawy w autonomię czy trening umiejętności interpersonalnych. Problemy, które w sierocińcu dzieci rozwiązywały, były problemami życia codziennego. Wychowanie odbywało się przez pracę i do pracy. Budowano specyficzne partnerskie relacje we wspólnocie dzieci i dorosłych, w tym pracy pojedynczych jednostek i grup. Korczak poszczególne elementy samorządu ustawicznie modyfikował i doskonalił, aż zinstytucjonalizował ideę

¹² W. Okoń, op. cit.

współdziałaniu w decydowaniu o wspólnych sprawach grup rówieśniczych, by w ostateczności stwierdzić: „dojrzelśmy do prób samorządu”¹³.

Wincenty Okoń podaje, iż Janusz Korczak stworzył fundamentalne zasady, na których oparł koncepcję samorządu dziecięcego:

- „Oparcie współdziałania form samorządu dziecięcego poprzez stworzenie sądu koleżeńskiego, sejmiku dziecięcego oraz rady samorządowej,
- Oparcie współdziałania, współpracy i współżycia w domu dziecka na praworządności,
- Stworzenie warunków do rozwijania u dzieci inicjatywy, samodzielności i odpowiedzialności w podejmowaniu i wykonywaniu pracy,
- Respektowanie takich cech dzieci, jak: umiłowanie prawdy i wzajemna solidarność”¹⁴.

Pedagog ten uważał, że poprzez przydział dziecięcych zadań i obowiązków wpływa się na socjalizację i samodoskonalenie dzieci i młodzieży. Podkreślał też, że sukces działalności samorządu uczniowskiego zależy od dobrowolnego i całkowitego zaangażowania w pracę i działanie. Problemy wychowawcze mogą być rozwiązane tylko wówczas, gdy w ich rozwiązaniu uczestniczy sama młodzież.

Nie ze wszystkimi poglądami Janusza Korczaka na temat samorządności możemy się współcześnie zgadzać, np. że nie wszystkie sprawy mogą być obwarowane przepisami i precyzyjnymi regulaminami ogólnie narzuconymi przez nauczycieli i szkołę. W celu zapewnienia prawidłowego funkcjonowania samorządu w szkole potrzebne jest uznanie i przestrzeganie przez tę placówkę podstawowych dezyderatów, a mianowicie:

- zasady zawarte w regulaminie szkoły nie mogą pozostawać w sprzeczności z wolnością jednostki oraz z jej naturalnymi potrzebami i dążeniami;
- obowiązujące normy wypracowywane przez wspólnotę szkolną muszą być ustalone we wzajemnej współpracy;

¹³ W. Okoń, *Janusz Korczak – pedagog heroiczny*, [w] tenże, *Wizerunki sławnych pedagogów polskich*, s. 329–340.

¹⁴ *Ibidem*, s. 340–341.

- organizacja formalna jest tylko wtedy potrzebna, gdy służy dziecku, wspomaga jego wychowanie;
- samorządność i jej przedstawiciele, czyli członkowie samorządu, służą każdej osobie indywidualnie;
- samorząd ma być narzędziem i środkiem do osiągnięcia celu, dzięki któremu dorośli wspierają dziecko w możliwości wykorzystania swoich wszystkich dodatnich wartości, którymi dziecko rozporządza¹⁵.

Różnorodne światowe systemy pedagogiczne są w bliskiej korelacji z pedagogiką Janusza Korczaka, także i te dotyczące samorządności dziecięcej.

Aby wcielić w życie wychowawcze pewien plan, najpierw rodzi się idea, lecz i ona musi być bazowana na uwarunkowaniach osobowości i doświadczeniu życiowym – taką ideą w życiu wychowawczo-pedagogicznym kierował się Janusz Korczak, który swoją wrażliwość, doświadczenie, zamiłowanie i oddanie dla dziecka przejawiał nie tylko jako pasję, ale realnie wprowadzał w życie.

Dom Sierot był domem, w którym Korczak miał do czynienia z dużą zbiorowością dzieci i młodzieży oraz z związanymi z funkcjonowaniem w takim systemie problemami wychowawczymi. Dostrzegając te specyficzne i różnorodne potrzeby, a zarazem liczne problemy dzieci, by je zaspokoić, wprowadził nowoczesny element systemu wychowawczo-samorządnościowego dzieci. Znany psycholog Jean Piaget¹⁶ stwierdził, iż

¹⁵ W. Okoń, *Janusz Korczak – pedagog heroiczny*, [w] *Wybór pism pedagogicznych*, t. I, s. 275.

¹⁶ Jean Piaget (ur. 9 sierpnia 1896 w Neuchâtel, zm. 16 września 1980 w Genewie) – szwajcarski psycholog, biolog i epistemolog.

W 1918 obronił doktorat z biologii, a w 1921 rozpoczął badania z zakresu psychologii dziecka w Instytucie Rousseau w Genewie. Niedługo później objął katedrę historii myśli naukowej, a w 1929 katedrę psychologii eksperymentalnej. Profesor filozofii i socjologii w Neuchâtel, Lozannie i psychologii dziecka w Paryżu. Dyrektor Instytutu Nauk Pedagogicznych i Międzynarodowego Biura Wychowania. Od 1955 organizator i dyrektor interdyscyplinarnego Międzynarodowego Centrum Epistemologii Genetycznej. Profesor psychologii wychowawczej Uniwersytetu w Genewie.

Znany przede wszystkim z teorii rozwoju poznawczego, która zrewolucjonizowała sposób myślenia o dziecięcym umyśle.

placówka Korczakowska była placówką wyjątkową, realizującą najbardziej nowoczesne postulatory wychowawcze¹⁷.

Janusz Korczak – po dokonaniu wielu przemyśleń i uzyskaniu szeregu doświadczeń – przystąpił do organizacji pracy dzieci w Domu Sierot, co ostatecznie wpłynęło na założenie samorządu. Z obserwacji i analizy zachowań dzieci na prowadzonych wcześniej koloniach letnich Korczak wywnioskował, że dzieci nie potrafią wspólnie pracować. Podejmował więc działania usprawniające zorganizowanie i kooperację dzieci. W ten sposób Dom Sierot stał się miejscem kształtowania różnych funkcji umożliwiających dzieciom wspólnie podejmowanie decyzji, działań, inicjatyw rozwijania aktywności i współpracy. Pierwszymi „projektami” w działaniu dzieci było wprowadzenie przez Korczaka dyżurów. Obejmowały one różnego rodzaju prace – od rozmaitych prac porządkowych w kuchni, pokojach, na piętrach, poprzez wspólne prace na działkach, pomoc w nauce, po opiekę starszych wychowanków nad młodszymi itp. Taki system wychowania uczył i rozwijał u dzieci umiejętność współdziałania i współżycia z ludźmi. Praca dzieci była oceniana i kontrolowana czasami przez nie same¹⁸.

Tak zorganizowane środowisko wychowawcze – środowisko, w którym dzieci funkcjonują i rozwijają się – stanowiło u Korczaka konkretny cel. Pragnął on, aby wychowankowie zapewnili sobie w ten sposób stabilniejszą przyszłość, rozwinęli umiejętność radzenia sobie z różnorodnymi zadaniami w dorosłym życiu. Stwarzany system Korczak traktował jako strukturę dynamiczną, umożliwiającą rozwój pełnej samorządności poprzez kolejne etapy. Takim etapem były dyżury, gazetka, a także najważniejszy i być może kontrowersyjny element – sąd koleżeński.

Jednym z najtrudniejszych problemów Korczaka była bardzo duża liczba dzieci, które potrzebowały zaspokojenia swoich potrzeb psychicznych i emocjonalnych. Korczak znalazł bardzo interesujące rozwiązanie tego problemu. Samorządność dzieci i młodzieży przedstawiał w swoim systemie w trzech głównych komponentach:

¹⁷ A. Lewin, op. cit., s. 22.

¹⁸ B. Puszkin (red.), *Inspiracje Korczakowskie w działalności Domów Dziecka*, Warszawa 1985, s. 54.

- Współzarządzanie – rada samorządowa i sąd koleżeński ustalały w porozumieniu z dorosłymi prawa normujące wszystkie podstawowe dziedziny życia zakładu i obowiązujące wszystkich bez wyjątku. Samorząd w ścisłym znaczeniu: sąd koleżeński i rada sądowa.
- Współgospodarzenie – szczególne miejsce w systemie korczakowskim stanowiła praca. Można nawet mówić o jej kulcie, szacunku, jakim otaczano pracę, narzędzia pracy i najlepszych pracowników. Zakład funkcjonował na zasadzie samoobsługi. Praca stanowiła o pozycji poszczególnych dzieci w zespole i była wymiarowa. Służyły temu dyżury, opieka starszych nad młodszymi, samoobsługa, prace społecznie użyteczne.
- Oddziaływanie opinii społecznej – przejawem oddziaływania tej opinii były co tydzień odczytywane gazetki, w których odzwierciedlało się całe życie Domu Sierot i różne sprawy wychowanków. Temu celowi służyły gazetka, plebiscyt, wykresy, rejestry, dyskusje.

Stworzony przez Janusza Korczaka system był swoistym układem życia dnia codziennego. Całą organizacją pobudzał do stałej pracy nad sobą, do stałego wysiłku, by stać się lepszym, m.in. taką rolę spełniały jednostki porannego wstawania, kategorie czystości, kategorie obywatelskie, zakłady. Korczak, bardzo dobrze wiedząc, co jest najlepsze dla dzieci, starał się o prawidłowe rozwiązanie nawet najdrobniejszych szczegółów bytu wychowanków (odprawianie do szkoły, pomoc w nauce, uczestnictwo w kółkach, zabawach, rozrywkach, uczestnictwo w sądach koleżeńskich, notarialne legalizowanie wymian „handlowych” między dziećmi). Dzieci doskonale poruszały się w gąszczu tych przepisów¹⁹.

Samorządność – według poglądów Janusza Korczaka – miała prowadzić dzieci ku wychowaniu do życia w demokracji i społeczeństwie wolnym i demokratycznym. Ważnym warunkiem osiągnięcia tego celu była praca nad zmianą sposobu myślenia u dorosłych, którzy zbyt czę-

¹⁹ A. Lewin, op. cit., s.17–18.

sto kierowali się „nastawieniem kierowniczym” wobec wychowanków. Według Korczaka wychowawcy mają tę wielką wadę, że nie rozumieją współpracy z młodzieżą na zasadach porozumienia²⁰. Sam Korczak mówił: „...*wtedy nawet domagają się skrycie posłuszeństwa, gdy jawnie głoszą niby zupełną swobodę...*”²¹

Jednakże Korczak nie traktował samorządu dzieci i młodzieży jako wyłącznie zewnętrznego przejawu demokracji w życiu społecznym wychowanków. W tym, co czynił i pisał, odnajdowało się głębszy sens, kryjący się za praktyką dyżurów, sejmów, sądów czy gazetki. Idei samorządności odpowiadały jej zabezpieczenia w postaci organizacji społecznych i przedstawicielskich. Ten system wyrastał powoli i nie bez problemów, wyrastał z konkretnych warunków i potrzeb. Samorząd miał być środkiem do celu, warunkiem, który spełniają mądrzy ludzie, by każde dziecko miało prawo²² „...*wykorzystać wszystkie plusy, które posiada, wszystkie dodatkowe wartości, którymi rozporządza, by zwrócić na siebie uwagę...*”²³ Samorządność korczakowska przede wszystkim chroniła dzieci przed pedagogiką urabiania ludzi według założonych wzorów na rzecz wyzwalania w ludziach tego, co w nich najwartościowsze. Była to idea wymagająca wysokiego poziomu pracy wychowawczej i poziomu dojrzałości moralno-społecznej. Można byłoby wywnioskować, iż kodeks sądu koleżeńkiego (który przybliżyć nieco później) tworzone nie tylko ze względów wychowawczych, ale również po to, aby ograniczyć niekontrolowaną wówczas samowolę wychowawcy, podporządkowując go też nakazom prawa.

Samorządność uczniowska, według Korczaka, miała dążyć do samowychowania – proces ten oznaczał stworzenie takich warunków, w których każdy miałby prawo określenia swojego zainteresowania, a następnie działania. Samorząd miał być więc – między innymi – też drogą do osiągnięcia takiego celu. Korczak uważał zatem, że wychowanie dziecka w duchu społecznej aktywności oraz odpowiedzialności poprzez prawo do działań w samorządach możliwe byłoby dzięki możliwościom

²⁰ B. Puszkin (red.), op. cit., s. 60.

²¹ J. Korczak, *O gazetce szkolnej, Pisma wybrane*, t. III, Warszawa 1978, s. 203.

²² B. Puszkin (red.), op. cit. s. 61.

²³ J. Korczak, *Jak kochać dziecko, Pisma wybrane*, t. III, Warszawa 1978, s. 243–244.

przejmowania odpowiedzialności, samodzielnego, aktywnego działania, praktycznego weryfikowania zasad demokracji²⁴. Wiąże się to ściśle z prawami dziecka do dialogu z dorosłymi, do wypowiadania swoich wątpliwości, sądów czy propozycji. Według Korczaka dzieci miały prawo do własnej inicjatywy, do organizowania się, do samorządnych działań, co przejawiało się w jego praktyce wychowawczej, np. w redagowaniu „Małego Przeglądu”²⁵.

Wprowadzenie samorządowych praktyk do procesu wychowawczego miało w systemie korczakowskim sprecyzowany cel. Służyło nadrzędnemu procesowi samowychowywania, w którym wychowawca stawał się tylko pomocnikiem. Należało więc, według Korczaka, stwarzać w zakładach odpowiednie warunki do pracy wychowawczej, lecz nie może to odbywać się bez dzieci, ponieważ „...wówczas nie będzie trzeba żądać od dzieci ani pojedynczych, ani zbiorowych poświęceń – dziecko samo odkryje potrzebę, piękno i słodycz altruizmu; nie trzeba będzie mówić o obowiązku wdzięczności i szacunku – dzieci same znajdą doń drogę; nie trzeba będzie moralizować – dzieci same poznają i przemyślą zawile zagadnienia współżycia gromady itd.”²⁶ Prowadząc prace samorządu w Domu Sierot trzeba było mieć na uwadze, iż w rozumieniu Korczaka samorząd był instytucją niezbędną dla samych dzieci w ich codziennych warunkach życiowych, a później był szkołą wychowującą „na jutro”²⁷. Janusz Korczak ogromny nacisk kładł właśnie na to, aby pracą samorządów dobrze pokierować. Jego teza na temat samorządów jest wprowadzana w życie do dziś, zwłaszcza w domach dziecka. Prace podejmowane przez dzieci będą dla wychowawcy motorem do dalszego działania, a następnie przejawem samorządności wychowanków. Dlatego, tak jak wspominałem w rozdziale wcześniejszym, bardzo istotną rolę w dobrze funkcjonującym samorządzie uczniów jest rola wychowawcy. Korczak stale do tego tematu wracał, podkreślając jego istotę.

²⁴ Ibidem, s. 155.

²⁵ A. Widomska, J. Zgodziński (red.), *Biuletyn Polskiego Komitetu Korczakowskiego: W korczakowskim kręgu*, Warszawa 1989, s. 52.

²⁶ M. Jaworski, op. cit., s. 54.

²⁷ M. Falkowska, M. Kuzańska, Z. Sieradzki, *Wychowanie społeczne w domach dziecka*, Warszawa 1968, s. 93.

Współpraca z dziećmi pozwala na rozwiązywanie różnych sytuacji problemowych i innych zaistniałych sytuacji. Poznanie osobowości dzieci, ich chęć i możliwości działania przejawiające się aktywnością w systemie Korczaka zapoczątkowywały tworzenie samorządu jako ciała instytucjonalnego odpowiedzialnego za wszystko, co dotyczy życia dzieci w grupie.

1. Korzyści „bezpośrednio wychowawcze” współpracy z dziećmi, wg Janusza Korczaka, to:
 - uczenie się przez dzieci i młodzież demokratycznych form współżycia społecznego i organizowania się na zasadzie stowarzyszenia ludzi równych wobec prawa,
 - ukształtowanie się u uczniów postaw świadczących o gotowości do zachowań prospołecznych, bezinteresownych świadczeń i pracy dla innych ludzi,
 - głębsze niż w systemach niesamorządnych pojmowanie przez uczniów odpowiedzialności moralnej, znaczenia prawdziwego autorytetu, prawa do odrębności przekonań, tolerancji dla innych, zdolności do rozwijania tzw. wyższych uczuć,
 - przywrócenie uczniom poczucia godności i wolności osobistej jako osób prywatnych i jako członków grupy,
 - zapewnienie uczniom w większym niż dotąd stopniu poczucia bezpieczeństwa.

2. Korzyści „pośrednio wychowawcze” współpracy z dziećmi, wg Janusza Korczaka, to m.in.:
 - naturalne powstawanie wewnątrzgrupowych norm moralnych, regulujących uznawanie przez uczniów tego, co godziwe, i tego, co niegodziwe,
 - stworzenie u uczniów poczucia posiadania równych szans we współżyciu z innymi członkami grupy samorządnej wspólnoty uczniowskiej – co dotyczy nie tylko ich pozycji wobec praw i obowiązków, ale także szans realizacji aspiracji i planów,
 - wzajemne wspieranie się uczniów, współdziałanie, współodpo-

wiedzialność za losy jednostek i grupy, rzecznictwo interesów rówieśniczych i korzystanie z takiego rzecznictwa,

- spontaniczne i pozaformalne tworzenie się małych i większych zespołów uczniowskich o wewnętrznej strukturze odpowiadającej ich potrzebom oraz akceptowanych przez członków celach działania, grupy hobbystyczne, towarzyskie, turystyczne, drużyny sportowe itp.,
- wyodrębnianie się liderów w wyniku pozytywnie i jawnie działających mechanizmów selekcyjnych,
- powstawanie i funkcjonowanie autentycznego przedstawicielstwa uczniów w postaci organów samorządowych,
- realizacja idei autentycznego partnerstwa w stosunkach uczniów z dorosłymi,
- rzeczywiste upodmiotowienie jednostek i grup uczniowskich w procesie wychowania, przechodzenia od bezradności do zaradności, od działań reprodukcyjnych do twórczych i wymagających umiejętności podejmowania decyzji itp.,
- zapewnienie rzeczywistego uczestnictwa społeczności uczniowskiej w tworzeniu i rozwijaniu systemów wychowawczych w poszczególnych placówkach oświatowych,
- pojawienie się warunków koniecznych dla wzajemnego uczenia się w grupie, niewymuszonej samokontroli, samooceny, samodyscypliny.

Janusz Korczak, tworząc takie metody w swoim systemie pedagogicznym, stwarzał warunki do wykazywania się inicjatywą w myśleniu i pracy. Mobilizował dziecko do aktywnego działania, samooceny, podejmowania decyzji, kształtował godność osobistą dziecka, postawę ideową, wiarę w siebie.

Janusz Korczak był jednak nie tylko żarliwym trybunem i rzecznikiem spraw i praw dziecka, lecz był – i to nade wszystko – wychowawcą, wychowawcą-nowatorem, który nie tylko głosił i upominał się o prawa dziecka do szczęśliwego dzieciństwa, ale który życie dziecka w myśl swoich ideałów organizował przynajmniej w takiej skali, na jaką

mu warunki i możliwości pozwalały. Był reformatorem wychowania, zwłaszcza wychowania zbiorowego, zakładowego oraz twórcą oryginalnego systemu wychowania opiekuńczego – wychowania opartego na zaufaniu, miłości, szacunku i porozumiewaniu się z dzieckiem, a realizowanego przede wszystkim poprzez samorząd dziecięcy i inspirowanie pozytywnej i ciekawej autoedukacyjnej działalności dziecka. System ten zachował trwałe wartości. Nowatorskie poczynania wychowawcze Korczaka korespondują z ruchem tzw. „Nowego Wychowania”, wychowania progresywnego z „pedagogiką reform”, jaki ogarnął Europę i Amerykę w pierwszych dziesięcioleciach XX w. Samorząd dzieci w domu Korczaka nie był zabawą w autonomię ani treningiem współżycia społecznego. Problemy, które rozwiązywał, były problemami codziennego życia. Wychowanie przez taki samorząd było wychowaniem przez pracę.

W szkole i w innych instytucjach wychowawczych zamiast „koszarowej i policyjnej” atmosfery chciał Korczak widzieć miejsce życia i „wyżycia się” młodzieży. Od wychowania żądał uwzględniania samorzutnych zainteresowań młodzieży, indywidualizowania, wyrabiania samodzielności, oparcia się na wrodzonej dzieciom spontanicznej aktywności, rozwijania pełni sił fizycznych i psychicznych człowieka, rozwijania zdolności ekspresywnych, uznania prawa każdego do sukcesu, do wybicia się – na miarę jego sił i możliwości. Szczególną zasługą Janusza Korczaka jest, że przedmiotem swoich reformatorskich poczynania wychowawczych uczynił właśnie wychowanie przytułkowe. Organizując i prowadząc Dom Sierot, a następnie współdziałając w powstaniu i prowadzeniu „Naszego Domu” – pokazuje czym może i powinien być prawdziwy zakład wychowawczy. „Organizacyjny rok zakończył się naszym tryumfem. Jedna gospodyni, jedna wychowawczyni, stróż i kucharka – na sto dzieci. Uniezależniliśmy się od byle jakiego personelu i tyranii przytułkowej służby. Gospodarzem, pracownikiem, kierownikiem domu stało się dziecko. Wszystko co poniżej, jest dziełem dzieci, nie naszym”.

Jego zakłady stają się prawdziwymi domami dla dziecka sierotego i opuszczonego, domami zastępującymi mu dom rodzinny, w pełni organizującymi życie dziecka. W tym sensie musi się uznać Korczaka za pioniera i twórcę nowego kierunku w pedagogice opiekuńczej. Korczakowskie domy dziecięce dzieli przepaść od tradycyjnych ochronek

i przytułków, a jego system wychowawczy jest wręcz odwrotnością tradycyjnego systemu „popychania” i „musztrowania” dziecka. Cała organizacja wychowawcza w systemie Korczaka oparta jest na zaufaniu, ukochaniu, szacunku i porozumiewaniu się z dzieckiem, na dostrzeganiu w dziecku przede wszystkim człowieka i równowartościowego partnera, na stwarzaniu mu warunków do podejmowania możliwie świadomego wysiłku samowychowawczego, aby dorastało do prawdziwego człowieczeństwa. Nieautorytatywne i dogmatyczne zalecenia wychowawcy, lecz pełnia dziecięcego samorządu jest osią systemu korczakowskiego.

Elementami tego systemu wychowania były gazetki dziecięce, skrzynki do listów, posiedzenia z dziećmi, dyżury i sąd koleżeński.

„Gazetki dziecięce” – czyli tablice do porozumiewania się z dziećmi – służyły do wywieszania na nich wszelkich zawiadomień, ogłoszeń, zarządzeń. Tablica zmuszała wychowawcę do obmyślenia każdego przedsięwzięcia, chroniła przed wadliwymi albo zbyt pochopnymi ustnymi decyzjami, o których się często zapomina. Gazetka szkolna zdaniem Korczaka uczy sumiennego spełniania dobrowolnie przyjętych zobowiązań, uczy planowej pracy, opartej na zrzeszonym wysiłku rozmaitych ludzi, uczy śmiałości w wypowiedaniu swych przekonań, uczy przyzwoitego sporu w argumentach, a nie w kłótni, wprowadza jasność. Gazetka zbliża i wiąże klasę czy szkołę.

„Skrzynka do listów” – zdaniem Korczaka – daje możliwość odroczenia decyzji, a dzieci uczy namysłu i odróżniania spraw drobnych od istotnych oraz uczy cierpliwości, poczekania na odpowiedź. Skrzynka do listów – to forma porozumiewania się dzieci, zwłaszcza tych nieśmiałych, z wychowawcą. Dzieci pisały na kartkach swoje pytania, troski, zwierzenia i żale, które kierowały do wychowawcy. Skrzynka uczyła cierpliwości, bo wychowawca miał czas na przemyślenie jakiejś sprawy, rozwiązanie problemu, zarządzenie mu.

„Posiedzenia z dziećmi”, czyli „wspólne roztrząsanie spraw” – Janusz Korczak sądził, że na możliwość porozumiewania się z dziećmi trzeba zapracować, nie osiąga się jej automatycznie. Dzieci muszą nauczyć się techniki prowadzenia posiedzeń, tego, że nie wolno nadużywać słowa, że posiedzenie zawsze powinno być rzeczowe, uwagi dzieci wysłuchane uważnie i uczciwie, że nie wolno czynić żadnych niewykonalnych obiet-

nic. W trakcie tych posiedzeń następowało zbiorowe poruszenie sumień gromady. Wpływały one na wzmocnienie wspólnej odpowiedzialności i pozostawiały ślad w ich umyśle.

„Dyżury” odgrywały ważną rolę w systemie wychowawczym. W system dyżurów ujęta była po prostu praca dzieci: praca nad utrzymaniem czystości i porządku, praca w kuchni, jadalni, bibliotece, szwalni, introligatori i stolarni dla potrzeb zakładu, pomoc słabszym w nauce, opieka nad chorymi. Dzieci same sobie w zasadzie wybierały dyżury, mogły się też nimi zamieniać. Lista dyżurów i dyżurnych ustalana była na miesiąc. Ich wykonanie oceniane było w jednostkach pracy (pół godziny pracy – to była jednostka miary), a niedbałość lub zła praca wytykana była na liście „uchybień” na gazetce lub nawet kierowana do sądu koleżeńkiego. Za pięćset rzetelnych jednostek pracy przyznawano „pocztówkę pamiątkową”.

„Zakłady” – były przyjmowane raz w tygodniu. Służyły one: dążeniu do poprawy uświadamianych sobie przez dziecko własnych wad, np. przeklinanie, dokuczanie innym, kłamstwo, spóźnianie się; pracy nad sobą i wyrabianiu silnej woli. Dzieci dobrowolnie podejmowały zobowiązania wobec samych siebie, a zapisywał je wychowawca, który występował w charakterze sekretarza notującego dane mu postanowienia, zwycięstwa i porażki. Dzieci mogły zakładać się też o nabycie pozytywnych przyzwyczajień i upodobań, np. czytanie książek, mycie zębów. Zakłady dotyczyły też spraw intymnych, wiadomych tylko samemu dziecku. Zgłoszone zakłady dzieci traktowały bardzo poważnie: same zgłaszały wychowawcy uzyskane rezultaty, przyznawały się szczerze do porażek, do podejmowania nowych prób. Zwycięzcy zwracali się po symboliczna nagrodę – dwa cukierki, którą wręczał im Janusz Korczak.

Komisja Opiekuńcza – każdemu nowo przybyłemu dziecku przydzielano na okres trzech miesięcy opiekuna. Jego zadaniem było wprowadzenie dziecka w życie Domu Sierot oraz prowadzenie dzienniczka, w którym notował zalety, wady i postępy nowicjusza. Opiekunem był starszy wychowanek lub wychowanka.

Plebiscyt Życzliwości – odbywał się po miesiącu pobytu w zakładzie w sprawie każdego nowo przybyłym przybyłego, a gdy któreś dziecko chciało się poprawić – przed rozpoczęciem okresu rehabilitacji i po

jej zakończeniu. Plebiscyt odbywał w czasie porannego posiłku, ale w dzień poprzedzający oznajmiano, w sprawie kogo plebiscyt będzie się odbywał. Przed śniadaniem wychowawca rozdawał trzy kartki plebiscytowe, na których były znaki. Na jednej kartce był plus, który oznaczał „tak – lubię – szanuję”, na drugiej minus oznaczający „nie – nie cierpię – nie ufam”, a na trzeciej zero, czyli „nie wiem – jest mi obojętny”. Czas śniadania był czasem na zastanowienie się, przemyślenie, zasięgnięcie porady innych. Po śniadaniu każdy wychowanek wrzucał do pudełka jedną z trzech kartek. Wyniki plebiscytu były bardzo czytelne i ujawniały stosunek ogółu do osoby, w sprawie której plebiscyt się odbywał. Po roku plebiscyt powtarzano, a rada samorządowa, przeglądając wyciągi spraw sądowych, sumę paragrafów, sumę jednostek oraz porównując wyniki pierwszego i ostatniego plebiscytu, przyznawała kategorię lub kwalifikację obywatelską. Były one następujące:

- A – „towarzysz”;
- B – „mieszkaniec”;
- C – „obojętny mieszkaniec”;
- D – „uciążliwy przybysz”.

Do każdej kategorii przypisane były pewne przywileje lub ograniczenia, które były rewidowane na początku każdego roku szkolnego. Każda kategoria miała przewidzianą dla siebie maksymalną sumę paragrafów, której przekroczenie wiązało się z obniżeniem kategorii. Raz do roku wychowanek z kategorią „obojętny mieszkaniec” i „uciążliwy przybysz” mógł zwracać się do rady samorządowej z wnioskiem o rehabilitację. Musiał znaleźć sobie opiekuna, który czuwał nad jego poprawą przez trzy miesiące i prowadził dzienniczek o zachowaniu się swojego podopiecznego w szkole i w domu. Uwagi zapisane w dzienniczku odczytywane były raz w tygodniu w obecności wszystkich w myśl zasady o jawności wszelkich opinii. Kategorie obywatelskie uczą poznawać twarde prawo życia, że człowiek ponosi konsekwencję postępowania swojego i swych czynów. Uczą się piąć mozolnie w górę, szczebel po szczeblu, dając radość zwycięstwa. Dają przestrożę, że spaść można znowu i nową wiarę w możliwość nowego zwycięstwa²⁸.

²⁸ M. Falska, *Zakład wychowawczy*, Warszawa 1959, s. 53.

Skrzynka Rzeczy Znalezionych – spełniała bardzo ważną rolę, bo uczyła, że każdy nawet najdrobniejszy przedmiot ma właściciela. Dziecko, znajdując coś, nie mogło sobie tego przywłaszczyć, bo byłoby to nieuczciwością. Każda znaleziona rzecz musiała być oddana do skrzynki, żeby za jej pośrednictwem mogła trafić do właściciela. Dla jednych znaleziona rzecz była nieistotnym szpargałem, a dla innych bardzo ważną pamiątką. „[...] I oto jedna z niedostrzegalnych dla oka laika tajemnic. Malutka szafka oszklona. Na pozór nic. Ale jakże ważna ze względu na swoją zawartość, składającą się z zagubionych przedmiotów, a znalezionych przez dzieci i umieszczonych przez nie tutaj”²⁹.

Sąd Koleżeński i jego skomplikowany kodeks były „kamieniem węgielnym” i jądrem korczakowskiego samorządu dziecięcego. Do tego sądu dzieci mogły podawać („zaskarżać”) nie tylko siebie wzajemnie, lecz również dorosłych, personel wychowawczy. Korczak uważał Sąd Koleżeński za zaczątek nowego konstytucyjnego wychowawcy, który nie dlatego nie krzywdzi dziecka, że je lubi czy kocha, ale dlatego, że istnieje instytucja, która je przed bezprawiem, samowolą, despotyzmem wychowawcy broni. Jego zdaniem taki sąd może stać się zawiązkiem równouprawnienia dziecka, prowadzi do konstytucji, zmusza do ogłoszenia deklaracji praw dziecka. Dziecko ma prawo do poważnego traktowania jego spraw, do sprawiedliwego ich rozważania. „Zadaniem Sądu awantury zastąpić pracę myśli, wybuchy zmienić na wychowawcze oddziaływanie”³⁰. Do tej pory wszystko zależne było od dobrej woli i dobrego, czy złego humoru wychowawcy. Sąd Koleżeński opierał swoją pracę na oryginalnym, głęboko humanistycznym i głęboko wychowawczym kodeksie, wynikającym przede wszystkim ze zrozumienia i moralnej oceny (kwalifikacji) czynu. Temu służył zawiły podział kodeksu na „paragrafy przebaczące” i „paragrafy skazujące”. Podstawową jednak ideą była idea zrozumienia i przebaczenia, jeżeli to tylko było możliwe. Oryginalność systemu korczakowskiego tkwi nie tylko w szczególnym bogactwie i atrakcyjności środków i technik aktywizujących wychowawczo i angażujących moralnie dzieci i młodzież, lecz przede wszystkim w tym ciepłym i sprzyjającym klimacie, jakie Korczakowskie domy starały się

²⁹ G. Ejzencwaig, *Zakład Sierot Janusza Korczaka. Dzieło wielkiego przyjaciela dzieci*, „Gazeta Żydowska”, Warszawa 1941, nr 127.

³⁰ J. Korczak, *Jak kochać dziecko, Wybór pism*, Warszawa 1958, t. 4, s. 342–387.

stworzyć dziecku nieposiadającemu własnej normalnie funkcjonującej rodziny czy dziecku sierocemu, aby mogło ono mieć szczęśliwe dzieciństwo i prawidłowo wzrastać, rozwijać się i dojrzewać.

Z Sądu Koleżeńskiego wyrosła Rada Samorządowa. Kierowano do niej sprawy często powtarzające się, wymagające zbadania, dlaczego się powtarzają i jak temu zapobiec oraz takie, gdzie oprócz oceny i paragrafu potrzebne było wydanie prawa obowiązującego dla wszystkich lub części osób. Postanowienia Rady Samorządowej wprowadzane były jako przepisy tymczasowe, na określony termin, ale na podstawie doświadczeń i w miarę upływu czasu nanoszone były poprawki i uzupełnienia, które pozostawały, gdy okazały się słuszne. „My jesteśmy rzeczoznawcy naszego życia i naszych spraw. My tylko milczymy dlatego, że nie wiemy, co wolno mówić, co nie”³¹. Do rady samorządowej kierowano sprawy, którym groził wyrok wyższy niż paragraf 500 oraz sprawy trudniejsze, w których trzeba było dokładnie i długo wypytywać obie strony. W skład Rady Samorządowej wchodziło dziesięciu wychowanków i jeden wychowawca, a jej członkami zostawały osoby cenione w Domu Sierot.

Rekapitulując powyższe informacje, można stwierdzić, iż prawidłowo funkcjonujący samorząd uczniów łączy się ściśle z wychowaniem społecznym i moralnym młodzieży. Samorząd może bowiem:

- uczyć współzycia i współpracy w grupie,
- tworzyć opinię społeczną,
- rozwijać solidarność koleżeńską,
- kształtować umiejętności organizowania życia zbiorowego,
- rozbudzać zainteresowanie i troskę o sprawy dotyczące społeczności.

Oprócz tego istnieje ważny aspekt moralny samorządności Janusza Korczaka, bowiem poprzez samorząd następuje:

- rozwijanie cech charakteru młodzieży (odpowiedzialność, sumienność, szacunek, do pracy i prawa, do drugiej osoby, koleżeńskość, odwaga cywilna),

³¹ J. Korczak, *Pisma wybrane*, Warszawa 1978, t. 2, s. 386.

- doświadczenie przyjaźni, braterstwa, sprawiedliwości, dobra,
- uczenie oceny własnego postępowania, a także zachowań innych członków grupy oraz wyboru właściwych sposobów działania i reagowania,
- doskonalenie się i zmaganie ze swymi wadami i słabościami,
- zaspokojenie potrzeb aktywności u młodzieży, przekształcanie w twórczą energię, która przyczynia się do kształtowania „żelaznej woli” i „nieposzlakowanego charakteru”.

1.4. Prawa dziecka w poglądach Janusza Korczaka

Janusz Korczak był jednym z pierwszych walczących o prawa dziecka. Uczył poważnego i uczciwego podejścia do dziecka i do jego praw. Podkreślał, że dziecko jest człowiekiem, a nie dopiero nim będzie, że należy je szanować, a nie lekceważyć. Uważał, że dzieciom przysługują prawa – i to nie z łaski dorosłych, ale z racji ich człowieczej natury, z prostego faktu przynależności do społeczności ludzkiej. Twierdził, że dzieci to ostatnia, niewyzwolona, zniewolona grupa tej społeczności. „Stary Doktor” doskonale to rozumiał, przecież w czasie swojego życia i swojej działalności należał do największych humanistów i obrońców dzieci. Jako jeden z nielicznych domagał się z całą mocą praw dziecka, które ujmowałyby go w obronę przed światem dorosłych, w którym nie zawsze jest miejsce dla, jak sam Korczak mawiał, „małorosłego ludu dziecięcego”. Był jednym z pierwszych, który upomniął się o prawa dziecka. Ustami bohatera swojej książki, króla Maciusia I, wystosował „Manifest do dzieci całego świata”: *„Dzieci, ja, Maciūs Pierwszy, zwracam się do was, abyście mi pomogły przeprowadzić moje reformy. (...) Ciągłe tylko słyszymy, że nie wolno albo nieładnie, albo niegrzecznie. To jest niesprawiedliwe. Dlaczego dorosłym wszystko wolno, a nam nic? Ciągłe się na nas gniewają i krzyczą, i złoścą się. Nawet biją. Chcę, żeby dzieci miały takie same prawa jak dorośli”*³² Jednym z podstawowych założeń Janusza Korczaka był postulat *„traktowania dziecka, jako równorzędnego partnera, myślącego nie gorzej, choć inaczej, niż dorośli. Skoro tak to dziecku*

³² J. Korczak, *Król Maciūs Pierwszy*, wyd. Nasza Księgarnia, Warszawa 1977, s. 195.

*należy się uczciwość i szacunek, poważne traktowanie jego potrzeb i możliwości. Wszelki fałsz, zakłamanie stanowią naruszenie owego prawa dziecka do szacunku, a więc są niepedagogiczne, nieetyczne*³³. O tych wartościach sam Korczak mówił tak: „Bezspornym jest prawo dziecka do wypowiedania swoich myśli, czynnego udziału w naszych o nim rozważaniach i wyrokach. Gdy dorośniemy do szacunku i ufności, gdy samo zaufa i powie, co jest jego prawem, mniej będzie zagadek i błędów”³⁴.

Prawo każdego dziecka do życia i odpowiedniego jego poziomu stanowi jeden z najważniejszych motywów działalności i twórczości Janusza Korczaka. Pisał on o konieczności zapewnienia dziecku odpowiedniej jakości życia w sferze jego potrzeb fizycznych, emocjonalnych, intelektualnych i społecznych. Sprzyjać to miało uzyskaniu przez dziecko bardziej samodzielnej pozycji w życiu społecznym. Walcząc o prawa dzieci, stał się niejako prawodawcą dzieci – wprawdzie nieformalnym, aczkolwiek jednym z pierwszych, który problematykę potrzeb dziecka zaczął postrzegać w kategoriach prawnych. Stał się tym, który przyczynił się do wykształcenia międzynarodowego ruchu legislacyjnego na rzecz praw dzieci. Mimo takiego postrzegania był jednocześnie krytycznie nastawiony do podpisanej w 1924 roku Deklaracji Genewskiej. Uważał, że prawodawcy pomieszczyli obowiązki i prawa, że ton, w jakim napisana jest Deklaracja, stanowi formę perswazji, a powinien być żądaniem. Że jest to raczej apel do dobrej woli i prośba o życzliwość dla dzieci, a nie jasno i precyzyjnie sformułowane prawa.

W swoim eseju „Jak kochać dziecko” Korczak zawarł programową syntezę swojej twórczości i działalności. To tutaj pisał: „*wzywam do Magna Charta Libertatis*³⁵, o prawa dziecka. Może jest ich więcej, ja odszukałem trzy zasadnicze:

³³ K. Gebert, H. Szałkowska, *Korczak wobec śmierci*, [w:] *Janusz Korczak*, opracowanie zbiorowe, Warszawa 1982, s. 173.

³⁴ J. Korczak, *Pisma wybrane*, op. cit., s. 112.

³⁵ Wielka Karta Swobód – ustanowiona przez króla Anglii, Jana bez Ziemi, w 1215 roku. Należy pamiętać, że dokument ten nie zna kategorii „człowiek”. To, co współcześnie określa się mianem praw człowieka, według Karty przysługiwało tylko wyższym stanom społecznym, złożonym z ludzi wolnych.

1. *Prawo dziecka do śmierci,*
2. *Prawo dziecka do dnia dzisiejszego,*
3. *Prawo dziecka, by było tym, czym jest*³⁶.

Zaskakujące i zdumiewające dla nas jest w tym miejscu prawo do śmierci. Jak taki obrońca i opiekun dzieci może żądać dla niego prawa do śmierci? Jednakże on przyznaje dzieciom takie prawo – a komentuje to następująco: „*w obawie by śmierć nie wydarła nam dziecka, wydzieramy dziecko życiu, nie chcąc by umarło, nie pozwalamy żyć*”³⁷. Dorośli, nie chcąc, aby dziecko umarło, zastawia je całym zbiorem zakazów, nakazów, przykazań, przekazów i działań: „nie wychylaj się, bo...”, „nie biegnij, bo...”, „nie dotykaj, bo...” itp.

Korczak wzywał do poszanowania prawa dziecka obciążonego „ciężką pracą wzrastania” do miłości i uznania jego odrębności oraz pełnoprawnego traktowania jako człowieka. Od początku walczył nie tylko o prawa dziecka do zdrowego, pełnego rozwoju, ale także o zrównanie jego praw z osobami dorosłymi. Równouprawnienie dzieci i dorosłych było jedną z najważniejszych jego idei. W swej walce o prawa dzieci Korczak potrafił być nieugięty. Poprzez swoją publicystykę, referaty, pogadanki radiowe, a przede wszystkim swoje książki, zmierzał do takiej przebudowy życia społecznego, jaka mogłaby stworzyć dzieciom warunki pełnego rozwoju i pełnego respektowania ich praw, nie tylko do szacunku, ale do „dnia dzisiejszego” i do tego, „aby mogły być, czym są”. Obserwując życie dzieci, jak i w nim uczestnicząc, sformułował własny katalog należnych im praw. Sformułował także wiele innych praw szczegółowych, między innymi: prawo do karmienia piersią, do świadomego rodzicielstwa, do szkoły i książek, do rzetelnej obsługi ze strony nauczyciela czy wychowawcy, prawo do samorządności, do samodzielności czy do własności osobistej. Korczak nieustannie podkreślał fakt, że dziecko w żadnym momencie swojego życia nie może i nie powinno być przedmiotem manipulacji za strony dorosłych. Podkreślał, że dorośli często nie dopuszczają dzieci do spraw codziennych, tłumacząc, że dzieci są zbyt małe i niedoświadczone. Prawa, o które zabiegał dla dzieci, wyini-

³⁶ J. Korczak, *Jak kochać dziecko*, Warszawa 1998, s. 39.

³⁷ *Ibidem*, s. 42.

kały z wartości, które sam cenił i propagował: sprawiedliwość, szacunek, godność, piękno, prawda i miłość do drugiego człowieka. Na tych wartościach oparł swój stosunek do dziecka i dlatego starał się o zapewnienie dzieciom należnych im podstawowych praw. Do praw tych zaliczał:

- prawo do szacunku (dla niewiedzy, dla smutku, dla niepowodzeń i łez, dla tajemnic, dla własnej słabości),
- prawo do miłości (do piersi matki, atmosfery ciepła i troskliwości) i przyjaźni,
- prawo do tajemnicy (zarówno osoby, jak i własnych spraw, przeżyć czy doznań),
- prawo do samostanowienia (do oporu, do protestu, do upominania się i do żądania, do wypowiedzania własnych myśli, do życia własnym wysiłkiem i własną aktywnością),
- prawo do własności (do samoposiadania i do swoich rzeczy),
- prawo do własnego rozwoju i dojrzewania,
- prawo do ruchu, do zabawy, do pracy i badania,
- prawo do sprawiedliwości w życiu.

Trwałym osiągnięciem Janusza Korczaka jest sformułowanie nowych, niespotykanych w jego czasach założeń wychowawczych – założeń opartych na zasadzie podmiotowości dziecka. Uznawał on, że istotą wychowania jest współoddziaływanie na siebie równych sobie: człowieka bardziej doświadczonego i człowieka mniej doświadczonego. Nie ograniczał się tylko do widzenia dziecka jako jednostki, jako indywidualności, widział także dziecko w szerszej perspektywie – jako społeczność, a patrząc jeszcze szerzej – jako znaczącą część społeczeństwa, a nawet ludzkości. W takim kontekście problematyka praw dziecka, którą poruszał, obejmowała także zagadnienia praworządności, demokracji, tolerancji czy równouprawnienia. Jego praktyka pedagogiczna dowiodła, że wprowadzonych przez niego domach i zakładach wychowawczych udało się stworzyć takie właśnie dziecięce społeczności praworządne. Społeczności, które zostały oparte na wspólnie z dziećmi stworzonej umowie prawnej. Taki system ma nawet swoją nazwę: „pajdokracja”, w pełni ukazana przez niego w „Królu Maciusiu Pierwszym”. Korczak od początku domagał się od wychowanków współodpowie-

działności za prowadzenie i działanie zakładów. Uznał, że powinni oni zdobywać i posiadać wiedzę o funkcjonowaniu państwa. Powinni wiedzieć, co to jest władza ustawodawcza, władza wykonawcza czy władza sądownicza. Powinni wiedzieć, jakie prawa i obowiązki posiada każdy obywatel. Wychodził on bowiem z założenia, że dzieci, gdy dorosną, będą współodpowiedzialne za kraj, w którym żyją. Mając na uwadze równouprawnienie dzieci i dorosłych, oparł swój system pedagogiczny na wzorach, które spotykał na co dzień w życiu społecznym. Głównym elementem jego systemu stał się samorząd dziecięcy, który obejmował Sejm Dziecięcy, Samorząd Dziecięcy i Sąd Koleżeński. Dzięki temu udało mu się stworzyć, jak wspomniałem wcześniej, takie dziecięce społeczności. Zapisem tej dziecięcej praworządności był obowiązujący wszystkich – tak dzieci, jak i dorosłych-wychowawców – regulamin domów oraz kodeks sądu koleżeńskiego. Dom Sierot i „Nasz Dom” rządziły się więc własnymi prawami, posiadały własne instytucje i organizacje dziecięce, jak i odrębne formy i metody samorządnego życia. Stworzone przez Korczaka wymienione wcześniej instytucje samorządowe stanowiły nadrzędną wartość w kształtowaniu osobowości młodego człowieka i często miały wpływ na jego późniejsze, dorosłe życie.

Sąd Koleżeński, złożony wyłącznie z dzieci, wymierzał sprawiedliwość. Opierał on swoją pracę na stworzonym przez samego Korczaka głęboko humanistycznym i głęboko wychowawczym kodeksie, wynikającym przede wszystkim ze zrozumienia i moralnej oceny przewinienia. Mówił, że: *„Może on stać się zawiązką równouprawnienia dziecka, prowadzi do konstytucji, zmusza do ogłoszenia deklaracji praw dziecka. Dziecko ma prawo do poważnego traktowania jego spraw, do sprawiedliwego ich rozważania. Do tej pory wszystko zależało od dobrej woli, dobrego czy złego humoru wychowawcy. Dziecko nie miało prawa do protestu. Despotyczności trzeba kres położyć”*³⁸. Uważał, że sąd może stać się zalążkiem równouprawnienia dziecka, może prowadzić do konstytucji, zmusić do ogłoszenia deklaracji praw dziecka³⁹. Służył temu podział kodeksu na paragrafy „przebaczące” i paragrafy „skazujące”. Całość

³⁸ A. Szlązakowa, *Janusz Korczak*, Warszawa 1978, s. 69.

³⁹ A. Gurycka, *Korczakowskie inspiracje...*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2002, s. 122.

składała się z 1000 paragrafów⁴⁰. Większość paragrafów była uniewinniających lub przebaczących. Paragrafów skazujących było zaledwie 10. Pierwszych 99 paragrafów uniewinniało oskarżonego z różnych przyczyn: bo zaszła pomyłka, bo skarga została wycofana, bo sąd uznał, że oskarżenie było bezzasadne. Kolejne 50 paragrafów mówiło o przebaczeniu: sąd przebaczył, sąd uprasza o przebaczenie. Dopiero paragraf nr 200 stwierdzał, że oskarżony postąpił niesłusznie, źle. Paragraf 500. wyznaczał karę, a 900. stwierdzał, że sąd stracił nadzieję, na to by oskarżony się poprawił. Paragraf ostatni, nr 1000, mówił: „wydalamy”. W całej długoletniej historii Domu Sierot zdarzyło się tylko kilka takich wyroków. Założenie tego kodeksu pokazywało specyficzne podejście Korczaka do problemu kary:

„Jeśli ktoś zrobił coś złego, najlepiej mu przebaczyć.

Jeśli zrobił coś złego, bo nie wiedział, to już wie teraz.

Jeśli zrobił coś nieumyślnie, będzie w przyszłości ostrożniejszy.

Jeśli zrobił coś złego, bo mu się trudno przyzwyczaić, będzie się starał.

Jeśli zrobił coś złego, bo go namówili, to już nie będzie słuchał.

Jeśli ktoś zrobił coś złego, bo go namówili, najlepiej mu przebaczyć, czekać aż się poprawi”⁴¹.

Sąd sądził nie tylko dzieci-wychowanków, ale także dorosłych-wychowawców. Sam Korczak stawał kilkukrotnie przed jego gremium. Mówił o tym tak: *„W ciągu półrocza podałem się do sądu pięć razy. Raz, że chłopcu dałem w ucho, raz, że chłopca wyrzuciłem z sypialni, raz, że postawiłem w kącie, raz, że obraziłem sędziego [...] tych kilka spraw było kamieniem węgielnym mego wychowania, jako uczciwego, konstytucyjnego wychowawcy, który nie dlatego nie krzywdzi dzieci, że je lubi, czy kocha, ale dlatego, że istnieje instytucja, która je przed bezprawiem, samowolą i despotyzmem wychowawcy broni”⁴².*

⁴⁰ J. Korczak, *Dom Sierot*, [w:] S. Wołoszyn, *Korczak – wybór pism*, wyd. Wiedza Powszechna, Warszawa 1978, s. 239.

⁴¹ J. Korczak, fragment kodeksu koleżeńskiegobowiązującego w „Naszym Domu”, [w:] tenże, *Wybór pism pedagogicznych*, t. II, wyd. PZWS, Warszawa 1957, s. 343.

⁴² J. Korczak, *Wybór pism pedagogicznych*, t. I, wyd. PZWS, Warszawa 1957, s. 259.

Tworząc Sad Koleżeński i jego kodeks, Korczak myślał o tym, aby:

- usunąć zależność dziecka od woli i humoru dorosłych-wychowawców,
- wprowadzić zasady i normy, które obowiązywały w życiu, które regulowały atmosferę w zakładzie,
- zainteresować wychowanka własnym postępowaniem,
- obudzić w nim refleksję nad własnymi czynami,
- nauczyć samokrytycyzmu i tolerancji wobec drugiego człowieka,
- kształtować właściwy i mocny fundament właściwej postawy etycznej.

Sejm Dziecięcy, liczący 20 posłów, wybierano w wolnych wyborach. To on właśnie zatwierdzał lub odrzucał prawo wydawane przez Radę Sądowniczą. Sejm ustalał uroczyste dni w kalendarzu, np.: 22 grudzień – najkrótszy dzień w roku, hasło dnia: „Nie warto wstawać”, kto chce może cały dzień przeleżeć w łóżku; 22 czerwiec – najkrótsza noc w roku, hasło dnia: „Nie warto się kłaść”, kto nie ma ochoty, nie musi iść do łóżka. Korczak zaangażowany był także w projekt kształcenia wychowawców, na specjalnie organizowanych kursach, którego najważniejszym tematem było: „Prawo dziecka, jako jednostki”. Kursy te organizowało w latach 1925–1930 Ministerstwo Pracy i Spraw Społecznych⁴³. Mówił: „*Dziecko, w zależności od swego wieku, rozwoju umysłowego i doświadczenia, na pewne swoiste prawa, niewygodne dla dorosłych, i – z tego powodu – najczęściej przez nich nieuczynawane*”⁴⁴. Niestety nie zachowały się oryginalne teksty wykładów, nawet ich fragmenty. Jedyne, co pozostało, to program tych wykładów, a właściwie hasłowo ujęte zagadnienia tematów, które na tych wykładach Korczak poruszał. Pomimo tak skrótowych zapisów widać, jak niekonwencjonalne i przekraczające ówczesne granice myślowe było traktowanie problematyki dzieci i ich praw przez Korczaka.

Pozwolę sobie je tutaj przytoczyć:

⁴³ „Opieka nad Dzieckiem” 1925, nr 6, s. 356, wersja elektroniczna, zbiory własne.

⁴⁴ <http://2012korczak.pl/node/285>, s. 1 (dostęp 22.10.2014 r.).

- „1. *Prawo dziecka do warunków sprzyjających wzrastaniu i rozwojowi. (...)*
2. *Prawo dziecka do swobodnego poznawania. Praca poznania i rozumienia. (...) Trudność porozumiewania się dorosłego z dzieckiem. (...)*
3. *Prawo dziecka do pracy nad sobą. (...) Zmaganie się dziecka z własnymi wadami: upadki i zwycięstwa. Konieczność pociechy i współczucia. (...)*
4. *Prawo dziecka do pełnego obywatelstwa we własnym świecie. (...) Odpowiedzialność dziecka za innych. niesprawiedliwość.*
5. *Prawa dziecka do uznawania jego niedoświadczenia i słabości. Dostosowanie pracy dziecka do jego umysłu, wzrostu i sił. (...)*
6. *Prawa dziecka do radości i rozrywki. (...) Poważne traktowanie przez dziecko zobowiązań własnych i – niedotrzymanie ich. (...)*
7. *Prawo dziecka do demokratyzacji wychowania. Indywidualizm. Dziecko samo dla siebie. (...) Wychowawca, jako rzecznik praw dziecka*⁴⁵.

Janusz Korczak wierzył w prawo. Przekazywał swoim podopiecznym system norm społecznych, który był jednocześnie systemem etycznym, opartym na takich wartościach, jak: miłość, współczucie, umiejętność wybaczenia, działanie dla dobra ogółu, szacunek dla ludzkiej godności.

Korczakowskie prawa dziecka są aktualne do dziś. Jego myśli, idee, jego cele ocalały – i większość z nich zrealizowano w Konwencji Praw Dziecka.

Korczakowskie prawa dziecka to:

- prawo do szacunku,
- prawo do niewiedzy,
- prawo do niepowodzeń i łez,
- prawo do upadków,

⁴⁵ J. Cz. Babicki, *Kursy dokształcające dla wychowawców zakładów opiekuńczo-wychowawczych: program*, wyd. Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej, Warszawa 1931

- prawo do własności,
- prawo do tajemnicy,
- prawo do radości,
- prawo do dnia dzisiejszego.

Prawo do szacunku – jest to prawo najbardziej lekceważone we współczesnym świecie. Dzieci trzeba nie tylko kochać, ale też dobrze traktować, a to oznacza indywidualne podejście do każdego dziecka-wychowanka. Wielu starań powinno dołożyć społeczeństwo, by uczeń miał prawo do poszanowania godności własnej w sprawach osobistych, rodzinnych i koleżeńskich.

Prawo do niewiedzy – dla kilkuletniego dziecka nie wszystko jest proste i jasne, jak nam się wydaje. Otaczający świat jest dla niego nieznanym. Dorosli powinni mieć wiele wyrozumiałości i cierpliwości wobec niekończących się pytań dziecka. W Konwencji czytamy: „Zadaniem dorosłych jest cierpliwe i wytrwałe niesienie pomocy podopiecznym w chwili, gdy potrzebują oni przewodnika, by wybrać i zdecydować kim być, co robić, jaką postawę przyjąć w zbiorowości ludzkiej i na podstawie jakich wartości budować przyszłość”.

Prawo do niepowodzeń i łez – nie wolno obwiniać dziecka za niepowodzenia, lecz należy cierpliwie czekać, aż dziecko wydorosłe, nabierze życiowego doświadczenia. Zamiast karania współczesna psychologia proponuje – „pokaż dziecku, jak można naprawić zło”.

Prawo do upadków – obcując na co dzień z dziećmi, nie powinno nas dziwić, że dzieci upadają czy grzeszą. Wychowawca, uznając prawo do upadku, akceptując błędy podopiecznych, musi pamiętać, że jego obowiązkiem jest obserwowanie zachowania, wyjaśnianie przyczyn nieprawidłowości i odchyłeń w rozwoju oraz podejmowanie działań kompensacyjnych wobec dzieci, które tego potrzebują.

Prawo do własności – poszanowanie tego prawa jest konieczne zarówno ze strony nauczycieli, jak i rodziców. Uczymy dzieci, że mają prawo do własności, ale również powinny je respektować wobec innych.

Prawo do tajemnicy – dzieci, nawet te najmłodsze, mają swoje tajemnice osobiste, rodzinne czy koleżeńskie. Dorosli powinni je szanować.

Nauczyciel szanujący tajemnicę dziecka uczy swoją postawą, że są sprawy, o których nie mówi się wszystkim.

Prawo do radości – J. Korczak w swoim pamiętniku pisał: „dziecku potrzebna jest jasność szczęścia i ciepło miłości.... Niech dzieci się śmieją, niech będą wesołe”. Dziecko powinno wychowywać się w miłej i serdecznej atmosferze, pełnej uśmiechu i radości.

Prawo do wypowiedzania swoich myśli i uczuć – łamanie tego prawa jest krzywdą wyrządzoną dziecku, którą trudno w życiu naprawić. Należy dać dziecku prawo do wyrażania własnych poglądów i uczuć, przyjmując je stosownie do wieku i dojrzałości dziecka. Dzieci potrzebują tego, by ich uczucia były akceptowane i doceniane.

Prawo do dnia dzisiejszego – dziecko żyje teraźniejszością, bieżącą chwilą i to liczy się najbardziej. Wszystko, co było w przeszłości czy dopiero ma nadejść, nie jest dla niego tak ważne. „Dla jutra lekceważy się to, co je dziś cieszy, smuci, dziwi, gniewa, zajmuje. Dla jutra, którego nie rozumie, (...) kradnie się lata życia.” – to słowa Korczaka.

Janusz Korczak często podkreślał, że dziecko żyjące w świecie dorosłych uzależnia się od nich – tym samym stwierdzał, że pozycja dziecka jest nieporównywalnie gorsza od pozycji dorosłych. Dlatego wskazywał potrzebę uznania dziecka za w pełni wartościowego człowieka już od momentu narodzin. W przedstawionej koncepcji systemu wychowawczego Korczaka mamy do czynienia nie tylko z przedstawionymi technikami i środkami stosowanymi w pedagogice, ale z wieloma cennymi radami wskazującymi, jak mądrze i skutecznie opiekować się dzieckiem i obdarzyć go mądrą miłością. Prosty i kunsztowny język literacki, jakiego używał poeta, zrobiły z jego dzieł poradniki nie tylko dla rodziców, ale także dla nauczycieli, opiekunów i wychowawców. Do najbardziej znanych poglądów Korczaka możemy zaliczyć:

- potrzebę indywidualnego podejścia wychowawcy do każdego dziecka,
- zauważenie i podkreślenie wyjątkowej roli dziecka w życiu społecznym,
- akcentowanie i przestrzeganie praw dziecka.

ROZDZIAŁ II

SYTUACJA PRAWNA UCZNIÓW

2.1. Prawa dziecka w Polsce – rys historyczny

O prawach dziecka w Polsce w sensie norm prawnych można mówić dopiero od końca XIX wieku. Sama idea praw dziecka pojawiła się jednak dużo wcześniej, zaś o miejscu dziecka w ustawodawstwie polskim można mówić od czasów, kiedy to prawo się pojawiło.

Początki sięgają czasów, kiedy istniały nie normy prawne, lecz normy moralne, zwyczajowe czy też religijne¹. Przełomem dla innego traktowania dzieci było rozpowszechnienie się chrześcijaństwa. Wtedy to zaczęto regulować stosunki prawne w rodzinie i społeczeństwie. Po raz pierwszy nakaz poszanowania dzieci został sformułowany w Nowym Testamencie: „*Baczcie, abyście nie gardzili żadnym z tych małych, bo powiadam wam, że aniołowie ich w niebie ustawicznie patrzą na oblicze Ojca mojego, który jest w niebie*”².

Ogólnie rzecz biorąc, w społeczeństwie polskim stosunek do dziecka nacechowany był miłością, życzliwością, opiekuńczością. Dziecko było przedmiotem troski, szacunku, a jednocześnie przedmiotem władzy ojca, a później władzy rodzicielskiej.

Pierwszą kodyfikacją, która uwzględniała normy zwyczajowe i częściowo normy prawa kanonicznego, był wydany w 1347 roku przez Kazimierza Wielkiego wielki świecki „Statut wiślicki”. Statut utrzymywał

1 M. Balcerek, *Prawa dziecka*, wyd. PWN, Warszawa 1986.

2 *Ewangelia św. Mateusza* 18, 10, [w] *Pismo Święte Nowego Testamentu*, wyd. Pallottinum, Warszawa 1993, s. 71

powagę ojca w rodzinie, a jednocześnie zapewniał ograniczone prawa matce i gwarantował prawną ochronę rodziny. Pełnię praw posiadały jedynie dzieci pochodzące z ważnego małżeństwa. Dzieci nieprawne, czyli zrodzone ze związku pozamałżeńskiego lub z małżeństwa nieważnego, ojciec początkowo mógł uprawnić.

W stosunkach między rodzicami i dziećmi silna władza ojcowska ulegała stopniowo osłabieniu. Ojcu przysługiwało prawo ożenienia syna i wydania za mąż córki bez pytania ich o zgodę. Przysługiwało mu też prawo karcenia dzieci.

Dla dzieci małoletnich, których rodzice umarli, ustanowiono opiekuna z ograniczonymi prawami w dziedzinie dysponowania majątkiem dziecka. „Statut wiślicki” przewidywał kary za niewłaściwe traktowanie członków rodziny i bardzo surowe kary za zabójstwo dzieci nieślubnych. Brał w obronę dzieci osierocone i pozbawione rodziny.

Już w XVII wieku w źródłach prawa polskiego występuje instytucja „adopcji” (przysposobienia). Początkowo adopcja powodowała między adoptującym i adoptowanym powstanie stosunku ojca do syna. Później służyła jako dogodna forma przekazania majątku nieruchomego na wypadek śmierci właściciela majątku.

W tym też czasie pojawiła się forma „opieki” jako namiastka władzy ojcowskiej nad dziećmi niemającymi jeszcze lat sprawnych. Opieką taką sprawowano początkowo nie w interesie dziecka, lecz w interesie rodziny, której zależało, aby jego opiekun pobierał wszystkie dochody z dóbr wychowanka i miał jedynie obowiązek utrzymania go i wychowania, a z chwilą dojścia dziecka do lat sprawnych, był zobowiązany oddać mu nieuszczerplony majątek³.

W XIII wieku przy większych ośrodkach i przy kościołach kolegialnych zaczęły powstawać szkoły parafialne. Poziom nauczania, jak i liczebność uczęszczającej tam młodzieży był różny. Wzrastała liczba osób, w tym dzieci, umiejących czytać i pisać. Pomimo tego, że tworzyło się coraz więcej szkół, nie wszystkie dzieci stać było na naukę, która nie była obowiązkowa, powszechna i bezpłatna. Przełom XIV i XV wieku to upowszechnienie się oświaty wszystkich szczebli – szkół para-

3 M. Balcerek, op. cit.

fialnych, aż po uniwersytet. Szkolnictwo swoim zasięgiem obejmowało coraz więcej dzieci, szczególnie biednych, chłopskich; trwał rozwój oświaty. W XVII wieku powstały kolegia jezuickie, nowe uniwersytety, jak Akademia Wileńska (w 1578 r.). Następowaly wielkie zmiany, dzięki którym coraz więcej uwagi poświęcano dziecku, do społecznej świadomości zaczęło wkraczać pojęcie „dzieciństwo”. Mniej mówiło się o obowiązkach dzieci, a więcej o ich prawach⁴. Trzeba było jednak kolejnych stu kilkudziesięciu lat, by pojawił się międzynarodowy ruch na rzecz ochrony praw dzieci.

W 1773 roku sejm powołał Komisję Edukacji Narodowej – pierwszą państwową władzę szkolną, która przyjęła na siebie obowiązek kształcenia i wychowania dzieci. Była to w ogóle pierwsza w Polsce próba wprowadzenia przez państwo powszechnego prawa dziecka do nauki. Komisja zapoczątkowała edukację dziewcząt, które dotąd nie były objęte żadnym systemem kształcenia.

Jeden z czołowych intelektualistów XVIII wieku, Hugo Kołłątaj rozumiał pojęcie „opieki” jako obowiązek wobec osoby małoletniej niezdolnej samodzielnie dbać o siebie. W swoich pracach kładł nacisk na warunki materialne i moralne osób powołanych do opieki. W jednej ze swoich prac ośmieszył szkoły, gdzie językiem wykładanym był język obcy. Twierdził, że wszystkie dzieci powinny być objęte obowiązkiem szkolnym bez względu na ich stan pochodzenia. Działalności Kołłątaja przyświecała jedna idea – walka o prawo do nauki dla wszystkich dzieci.

Działalność społeczno-polityczną i prawną na rzecz praw i obowiązków dzieci w Polsce przerwały rozbiory. Dziecko polskie znalazło się w trudnej sytuacji – pod prawami zaborców. Zaborcy stali się tymi, którzy wyznaczali warunki życia i rozwoju, dzięki czemu tłumili, a raczej starali się tłumić, wszelkie polskie aspiracje kulturalne u dzieci i młodzieży. Lata zaborów można zaliczyć do застоju w ewolucji prawnej ochrony dzieci.

W zaborze rosyjskim prawo mówiło, że obowiązkiem rodziców jest żywienie, utrzymanie i wychowanie swoich dzieci. Kodeks prawny ustanawiał, że dzieci pozostaną pod władzą swoich rodziców aż do pełno-

4 J.J. Rousseau, *Traktat Emil, czyli o wychowaniu*, wyd. Ossolineum, Warszawa 1955.

letniości albo usamodzielnienia⁵. Podtrzymano pochodzące z 1365 roku prawo karcenia dzieci przez rodziców, jednak w przypadku nadużywania władzy rodzicielskiej można było rodziców jej pozbawić. W 1818 roku ukazał się „Kodeks karzący Królestwa Polskiego”, którego zadaniem była ochrona dzieci przed demoralizacją i przestępczością. W roku 1870 uczyniono kolejny krok ku rozwojowi prawnej ochrony dzieci – powołano do życia Radę Dobroczyńności, porównywalną do dzisiejszego Polskiego Czerwonego Krzyża. Organizacja ta udzielała dzieciom opieki, szczególnie tym pozbawionym rodziców. Tym samym został stworzony załączek nowego prawa – prawa do korzystania z opieki społecznej.

W zaborze pruskim natomiast sytuacja dzieci była trudniejsza niż w pozostałych zaborach. Dążono bowiem do pełnej germanizacji – odbierano polskim dzieciom prawo do nauki i wychowania. Polityka Prus doprowadziła do tego, że wiele dzieci znalazło się w niemieckich rodzinach zastępczych. W ten sposób dążono do wyniszczenia polskiej mowy i zastąpienia polskiego języka – językiem niemieckim.

Z kolei w zaborze austriackim możliwości rozwoju i prowadzenia działalności społecznej, oświatowej i kulturalnej były większe, a spowodowane to było znacznie mniej represyjnymi rządami okupantów a niżeli w zaborach pruskim czy rosyjskim. W zaborze tym prowadzono bezpłatną i obowiązkową naukę. Sformułowano podstawowe obowiązki rodziców wobec dzieci, takie jak: opieka nad swoim potomstwem czy dbanie o jego rozwój fizyczny i umysłowy⁶.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, w 1918 roku, państwo podjęło walkę z trudnościami ekonomicznymi i z podziałem społeczeństwa na klasy i warstwy. Polska Partia Socjalistyczna głosiła, że wobec tego, iż klęska przedwczesnej śmiertelności, słabości fizycznej, ciemnoty, głodu, występku, wszelkiego rodzaju bólu i cierpienia dotyka przede wszystkim dzieci proletariatu, klasa robotnicza włącza do swego programu walkę o prawa dziecka⁷. Również chłopcy walczyli o dostęp dzieci wiejskich do nauki, oświaty oraz o bezpłatne szkolnictwo różnych typów i stopni.

5 M. Jaworski, op. cit.

6 Ł. Kurdybacha, *Tysiąclecie polskiej oświaty*, Warszawa 1967.

7 J. Walczyzna, S. Wołoszyn, *Wybór tekstów źródłowych do historii wychowania*, Warszawa 1967.

W 1921 roku Sejm Ustawodawczy Rzeczypospolitej Polskiej uchwalił konstytucję, w której po raz pierwszy w polskiej konstytucji zawarte zostały podstawowe prawa człowieka i obywatela. Konstytucja zapowiadała ochronę życia, wolności, sumienia każdego człowieka, bez różnicy pochodzenia, narodowości, rasy i wyznania. Wszyscy obywatele mieli być równi wobec prawa. Zagwarantowano również prawo dzieci do nauki w szkole państwowej. Dla dzieci i młodzieży niezamożnej przewidziano system stypendialny. Sierotom zapewniono prawo do opieki i pomocy społecznej. Młodocianym zakazano pracy na zmianach nocnych oraz zabroniono zatrudniania osób w wieku szkolnym w zakładach i fabrykach.

W czasie drugiej wojny światowej dzieci zostały pozbawione nie tylko prawa do miłości, szacunku, ale i do życia. Wojna przyniosła nieznaną dotąd w dziejach zaplanowaną na gigantyczną skalę i przemyślane w szczegółach mordowanie dzieci⁸.

Po zakończeniu II wojny światowej, a więc od 1945 roku, sytuacja ulegała zmianom. Nastąpiła ewolucja praw dziecka. 22 lipca 1952 roku uchwalono Konstytucję Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. We wszystkich dokumentach prawnych, przede wszystkim w konstytucji, idea ochrony interesów dziecka uznana została za nadrzędną. Ustanowienie przez rzeszoną konstytucję praw człowieka, w tym właśnie również dziecka, znajduje przede wszystkim rozwinięcie w systemie prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego. Podstawowe akty prawne z tego zakresu to: Kodeks cywilny, Kodeks postępowania cywilnego oraz Kodeks rodzinny i opiekuńczy.

20 listopada 1989 roku zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych jednomyślnie przyjęło Konwencję o Prawach Dziecka – najważniejszy w świecie dokument traktujący o prawach i wolnościach dziecka. Była to (i nadal taką pozostaje) najważniejsza polska inicjatywa międzynarodowa na polu ochrony praw człowieka. W 1978 roku Polska zaproponowała bowiem Komisji Praw Człowieka ONZ uchwalenie Konwencji o Prawach Dziecka i złożyła projekt, dwukrotnie później modyfikowany. Opierał się on na filozoficzno-wychowawczej koncepcji Janusza Korczaka i stanowił punkt odniesienia dla trwających 11 lat prac nad

⁸ K. Sosnowski, *Dziecko w systemie hitlerowskim*, Warszawa 1962.

uzgodnieniem ostatecznego tekstu dokumentu. Uchwalona Konwencja weszła w życie 2 września 1990 roku, po podpisaniu jej przez 20 państw. Na podstawie Konwencji do życia powołany został Komitet Praw Dziecka ONZ – organ nadzorujący jej realizację przez państwa, które ją ratyfikowały. Obecnie takich państw jest już blisko 200. Rzeczpospolita Polska podpisała Konwencję 26 stycznia 1990 roku, proces ratyfikacji zakończył się 7 lipca 1991 roku. Treść Konwencji składa się z preambuły i 54 artykułów, które sformułowano, kierując się następującymi zasadami: dobra dziecka, równości, poszanowania praw i odpowiedzialności obojga rodziców oraz pomocy państwa. 25 maja 2000 roku uchwalono dwa Protokoły Dodatkowe: w sprawie udziału dzieci w konfliktach zbrojnych oraz w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii. Na straży przestrzegania postanowień Konwencji stoi w Polsce Rzecznik Praw Dziecka.

Poniżej zapisano kilkanaście ważniejszych dat związanych tworzeniem się praw dziecka w prawie międzynarodowym, które stanowiły podwaliny do kształtowania się praw dziecka w Polsce:

- 1890 – Kongres Kryminologów przyjmuje rezolucję, która ustala wiek 14 lat za wiek, poniżej którego nie można stosować kar kryminalnych.
- 1913 – I Międzynarodowy Kongres Opieki nad Dzieckiem zorganizowany w Belgii.
- 1920 – Trzy organizacje: Międzynarodowy Czerwony Krzyż, Komitet Pomocy Dzieciom i Towarzystwo Funduszu Ratowania Dzieci powołuje Międzynarodowy Związek Pomocy Dzieciom.
- 1924 – Zgromadzenie Ogólne Ligi Narodów przyjmuje Deklarację Praw Dziecka, zwaną Deklaracją Genewską.
- 1946 – Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych powołuje organizację UNICEF⁹.

9 UNICEF – Fundusz Narodów Zjednoczonych na Rzecz Dzieci. Powstał z inicjatywy Polaka, dr Ludwika Rajchmana. Głównym celem jest niesienie pomocy dzieciom w zakresie wyżywienia, ochrony zdrowia, ochrony przed przemocą i wykorzystywaniem oraz edukacji. Zakres działania organizacji jest globalny.

-
- 1948 – Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych uchwała Powszechną Deklarację Praw Człowieka.
 - 1950 – Powstaje Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności.
 - 1959 – Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych proklamuje Deklarację Praw Dziecka, która jest rozszerzeniem Deklaracji Genewskiej.
 - 1978 – Złożenie propozycji projektu Konwencji o Prawach Dziecka przez Polskę.
 - 1989 – Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych przyjmuje Konwencję o Prawach Dziecka (w życie wchodzi w 1990 roku, a Polska ratyfikuje ją w 1991 roku).
 - 1990 – Światowy Szczyt w Sprawie Dzieci w Nowym Jorku.
 - 1996 – Europejska Konwencja o Wykonywaniu Praw Dziecka.
 - 2000 – Stworzenie dwóch protokołów fakultatywnych do Konwencji o Prawach Dziecka – dotyczących angażowania dzieci w konflikty zbrojne i handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i pornografii.

2.2. Prawa człowieka a prawa dziecka

Prawa człowieka można określić jako podstawowe standardy, bez których ludzie nie mogą spokojnie żyć i rozwijać się. Odmowa poszanowania praw człowieka stanowi nie tylko osobistą krzywdę dla jednostki, ale sprzyja też pojawieniu się niepokojów społecznych i politycznych wewnątrz społeczeństw i między narodami. Poszanowanie praw człowieka i godności ludzkiej uważa się zatem za podstawę wolności, sprawiedliwości i pokoju na świecie.

Prawa człowieka stanowią powszechne prawa moralne o charakterze podstawowym, przynależne każdej jednostce w jej kontaktach z państwem. Pojęcie praw człowieka opiera się na trzech tezach: po pierwsze, że każda władza jest ograniczona, że każda jednostka posiada sferę autonomii, do której nie ma dostępu żadna władza; a po trzecie, że każda jednostka może się domagać od państwa ochrony jej praw.

Prawa człowieka posiadamy z racji swojego człowieczeństwa – w tym sensie są to prawa naturalne. Nie trzeba ich kupować, zasługiwać na nie czy je dziedziczyć – są to prawa przyrodzone każdej jednostce. Są takie same dla wszystkich ludzi, bez względu na rasę, płeć, narodowość, pochodzenie społeczne, poglądy, religie, stan zdrowia – są to prawa powszechnie. Nie mogą być nikomu odebrane z żadnego powodu (nawet przestępcom) – są to prawa niezbywalne. Aby człowiek mógł żyć godnie, ma prawo do wszystkich praw jednocześnie. Prawa człowieka można podzielić na trzy grupy:

- prawa osobiste: prawo do życia i rozwoju, do prywatności, do swobody myśli, sumienia i religii, prawo do wypowiedzi, do wyrażania poglądów, do życia bez przemocy i poniżania, prawo do informacji;
- prawa socjalne: prawo do pracy i nauki, ochrony zdrowia, do zaśluku i pomocy materialnej w razie biedy, prawo do wypoczynku i czasu wolnego, prawo do korzystania z dóbr kultury;
- prawa polityczne: prawo do uczestniczenia w życiu politycznym, prawo zgromadzeń i stowarzyszania się, prawo do życia w pokoju.

Dziecko to człowiek, który po przyjściu na świat przez dłuższy czas nie jest zdolny do samodzielnego życia. Niedojrzałość młodego człowieka uwidacznia się we wszystkich płaszczyznach życia: biologicznej, psychicznej, umysłowej i społeczno-moralnej. Ta ogólna niedojrzałość jest podstawową przesłanką zobowiązującą społeczeństwo dorosłych do opieki nad dzieckiem i stwarzania dzieciom warunków do życia, rozwoju i przygotowania do życia w społeczeństwie ludzi dorosłych.

Z punktu widzenia prawa cywilnego każdy człowiek od chwili urodzenia staje się obywatelem określonego państwa i posiada zdolność prawną. W polskim prawie cywilnym przyjęto rozwiązanie, według którego pełnoletniość uzyskuje się z chwilą ukończenia osiemnastu lat. Do czasu pełnoletniości człowiek ma ograniczoną zdolność do czynności prawnych bądź ze względu na najmłodszy wiek w ogóle jej nie posiada. Nabywa jednak te prawa i zaciąga zobowiązania nie przez własne czynności, lecz przez czynności dokonywane przez swego przedstawiciela ustawowego (ojca, matkę lub opiekuna). Moment uzyskania zdolności do czynności prawnych jest nie tylko formalnym stwierdzeniem osią-

gnięcia wieku dojrzałego, lecz jest obiektywnym faktem społecznym, zmieniającym pozycję społeczną jednostki w zbiorowości ludzkiej¹⁰.

Status dziecka jest bardziej skomplikowany niż dorosłego – można powiedzieć, że dzieci mają mniej wolności i rzadziej uważane są za odpowiedzialne nie tylko w obliczu prawa, ale i w życiu codziennym. W wielu zaś przypadkach rodzice (opiekunowie) nadużywają swojej władzy rodzicielskiej, nie wykazując dostatecznej troski o dziecko i jego prawa jako człowieka i obywatela. W związku z tym społeczeństwo, a w jego imieniu państwo, ustanowiło specjalne prawa dla dzieci, uwzględniając potrzeby wynikające z niedojrzałości bio-psycho-społecznej dziecka i konieczności zapewnienia wszystkim dzieciom warunków rozwoju i wychowania¹¹.

Prawa dziecka to:

- prawo do życia i rozwoju – oznacza, że nikogo nie można pozbawić życia, a dorośli muszą stworzyć warunki do prawidłowego rozwoju;
- prawo do życia bez przemocy i poniżania – oznacza, że bicie, znęcanie się i okrutne traktowanie są niedopuszczalne i karalne;
- prawo do wychowywania w rodzinie – oznacza, że nikomu nie wolno zabrać dziecka od rodziców – chyba że z bardzo ważnych powodów; gdyby zdarzyło się, że rodzice będą osobno, dziecko ma prawo do kontaktów z obojgiem rodziców;
- prawo do wypowiedzi – oznacza, że w ważnych dla siebie sprawach dziecko może wygłaszać swoje opinie, zdanie, oświadczyć własną wolę;
- prawo do stowarzyszenia – oznacza, że dziecko może należeć do organizacji młodzieżowych, a jeżeli ma 16 lat, sam decyduje o swojej przynależności;
- prawo do swobody myśli, sumienia i religii – oznacza, że gdy dziecko jest wystarczająco świadome, samo decyduje o własnym światopoglądzie, wcześniej jedynie rodzice mają prawo dzieckiem kierować;

¹⁰ M. Balcerek, op. cit.

¹¹ Ibidem.

- prawo do nauki – oznacza, że dziecko może tak długo się uczyć, jak pozwalają na to jego zdolności, a pracować może, gdy skończy 15 lat;
- prawo do tożsamości – oznacza, że dziecko musi mieć nazwisko, obywatelstwo, poznać swoje pochodzenie; mając 13 lat, trzeba dziecko zapytać o zgodę, gdyby miało być adoptowane, a także gdyby miało mieć zmienione nazwisko;
- prawo do informacji – oznacza, że dziecko powinno znać swoje prawa i mieć dostęp do różnych źródeł wiedzy;
- prawo do prywatności – oznacza, że dziecko może dysponować swoimi rzeczami, ma prawo do tajemnicy korespondencji, nikomu nie wolno bez ważnych powodów wkraczać w jego życie, tj. sprawy osobiste i rodzinne.

O prawach dzieci jeszcze do dziś nie wszyscy słyszeli, a są też tacy, którzy nie chcą słyszeć, a ty samym nie są przekonani, że dzieci powinny znać swoje prawa. Zgodnie z Konwencją o Prawach Dziecka: dziecko (osoba poniżej 18 lat) jest podmiotem praw wolności, a nie przedmiotem praw innych osób. Konwencja nakłada na rodziców i wszystkie inne osoby (nauczyciele, władze państwowe) obowiązek kierowania się we wszystkich działaniach troską o jak najlepszy interes dziecka. Dzieci powinny znać swoje prawa i wiedzieć, co one w rzeczywistości oznaczają. Wiedza ta nabywana jest wraz z rozwojem emocjonalnym i umysłowym dziecka. Niektóre są dla nich tak oczywiste, że nie ma potrzeby ich tłumaczenia, dlatego bardzo bolesne będzie dla nich nieprzestrzeganie ich (np. rozwód rodziców, a co za tym idzie prawo do kontaktu z obojgiem). Nauka dzieci ich praw i obowiązków nie oznacza wolności decyzji czy negacji wszelkich wartości czy norm. Jest to nauka rozumnego korzystania ze swoich praw, przywilejów – powiązane z rozumieniem obowiązków i ograniczeń. Uczenie zasad komunikacji w grupie, rozwiązywania konfliktów bez przemocy, szacunku i tolerancji dla innych i poczucie własnej wartości pozwoli zrozumieć ideę i przesłanie praw człowieka.

Jak zostało już powiedziane, prawa człowieka i podstawowe wolności przysługują każdemu człowiekowi i są dla wszystkich ludzi takie same – zarówno dla mężczyzn, jak i kobiet, dzieci i dorosłych. Nie ma zna-

czenia rasa, płeć, narodowość, pochodzenie społeczne, poglądy, wyznawana religia czy stan zdrowia. W taki sposób jak każdemu dorosłemu przysługują prawa człowieka, tak każdemu dziecku przysługują prawa dziecka. Prawa dziecka są więc naturalną konsekwencją praw człowieka. Praw tych nikt nie może dziecka pozbawić. Uświadomienie sobie tej zasady jest podstawowym warunkiem do mówienia o prawach dzieci. Niestety nie wszystkie prawa dziecka są pojęciem z kategorii praw człowieka. Owszem, utożsamiamy te prawa z podstawowymi potrzebami człowieka, np. dziecko ma prawo do wychowania w szczęśliwej rodzinie czy ma prawo do miłości. Nie oznacza to jednak prawa, które może zapewnić im państwo.

„Gdy mowa jest o prawach dziecka, należy uwzględnić kilka podstawowych zasad:

1. *Dziecko to pojęcie z kategorii praw człowieka, które wynikają z godności dziecka, jako jednostki ludzkiej;*
2. *O prawach dziecka tak jak o prawach człowieka należy mówić w relacji jednostka – władza;*
3. *Prawo dziecka podlega ograniczeniom, ale takim, które przewiduje ustawa;*
4. *Jeżeli dziecko ma prawa, to znaczy, że musi istnieć też procedura egzekwowania tego prawa;*
5. *O prawach dziecka nie mówi się w relacji rodzice – dziecko;*
6. *Rodzice są prawnymi opiekunami dziecka i to oni reprezentują dziecko przed organami państwa;*
7. *Prawa dziecka tak jak prawa człowieka przysługują każdemu.*¹²

Prawa dziecka dotyczą relacji państwo – dziecko. Jeżeli mówimy, że dziecko ma prawa, oznacza to, że państwo musi zapewnić mu możliwość korzystania z tego prawa. Jeżeli mówimy o prawie do nauki, to znaczy to, że państwo gwarantuje każdemu dziecku swobodny dostęp do edukacji, opracowuje programy nauczania, kształci nauczycieli itd. Państwo tworzy system i przepisy, które regulują jego funkcjonowa-

¹² E. Czyż, *Prawa dziecka*, wyd. Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 2002.

nie. Oznacza to, że właśnie państwo musi zapewnić dziecku możliwość korzystania z przysługujących mu praw, a wszystkie instytucje państwowe i ich przedstawiciele – np. policjanci, sędziowie, lekarze, nauczyciele, urzędnicy etc. – muszą przestrzegać praw dziecka, bo tak stanowi prawo. Wynika z tego jasno, że prawa dziecka to prawa człowieka, tylko że z niektórych z tych praw dzieci korzystają w miarę dojrzewania. Wraz z przyjściem na świat każde dziecko nabywa prawa, na które nie trzeba zasłużyć, spełniając jakiegokolwiek wymagania. Prawa przysługują dziecku z racji jego urodzenia, co oznacza, że nie zależą od wykonywanych przez nie obowiązków. Praw tych nie można pozbawić ani zawiesić. Jeżeli dzieci nie wykonują swoich obowiązków, można je ukarać, np. pozbawiając nagród lub przywilejów, ale nie można pozbawiać ich praw.

W preambule do ustawy o systemie oświaty czytamy: „*Oświata w Rzeczypospolitej Polskiej stanowi wspólne dobro całego społeczeństwa; kieruje się zasadami zawartymi w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, a także wskazaniem zawartymi w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Międzynarodowej Konwencji o Prawach Dziecka*”¹³. W ten właśnie sposób ustawodawca wymienił zarówno krajowe, jak i międzynarodowe podstawy prawne, na których oparte jest funkcjonowanie oświaty, w tym również respektowanie praw dziecka¹⁴.

Ten ostatni aspekt wpływu prawa na system edukacji w naszym kraju można rozpatrywać w dwóch wymiarach. Po pierwsze, jak w naszej oświatowej rzeczywistości uwzględnia się międzynarodowe konwencje, a po drugie, jaki to ma wpływ na stosunki interpersonalne panujące w szkole, a w szczególności, jakie mają znaczenie w tym zakresie relacje między głównymi aktorami dramatu szkolnego, tj. między uczniami a nauczycielami¹⁵.

¹³ J. Gęsiński, *Prawa dziecka w szkole*, [w] E. Czyż (red.), *Dziecko i jego prawa*, Warszawa 1992, s. 69.

¹⁴ *Ibidem*, s. 69.

¹⁵ *Ibidem*.

Pierwszy wymiar chciałbym jedynie zasygnalizować, natomiast szerzej zajmę się klimatem wychowawczym w szkole widzianym w perspektywie respektowania praw ucznia, praw dziecka i praw człowieka¹⁶.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej stoi na stanowisku, że „*Każdy ma prawo do nauki*”, to niemal dosłowne powtórzenie zapisu znajdującego się w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, która dodatkowo akcentuje słowo „*człowiek*”, a mianowicie: „*Każdy człowiek ma prawo do nauki*”, natomiast ratyfikowana przez Polskę Konwencja o Prawach Dziecka wskazuje na „*prawo dziecka do nauki*” – i w ten oto sposób jednocześnie podkreślono, że w obowiązujących normach i przepisach prawnych funkcjonujących w systemie edukacji nie sposób mówić jedynie o prawach i obowiązkach uczniów, ale należy je rozpatrywać w kontekście praw dziecka, a przede wszystkim – praw człowieka.

Prawa człowieka i podstawowe wolności to prawa, które przysługują każdej istocie ludzkiej, zarówno dorosłemu, jak i dziecku, bo jak pisał Janusz Korczak: „*Dzieci – nie będą dopiero, ale już są ludźmi*”. Tak więc prawa człowieka, to takie prawa, które przysługują człowiekowi jedynie i aż z tego powodu, że jest się właśnie człowiekiem¹⁷. Ostatecznym źródłem i uzasadnieniem owych praw jest najwyższa wartość osoby, która określona jest pod pojęciem godności osobowej, natury ludzkiej czy człowieczeństwa¹⁸. Zatem podstawa i źródło praw dziecka – człowieka zawarta jest w najgłębszej tajemnicy bytu ludzkiego. Nie może więc zależeć od ustanowienia jakiegokolwiek władzy lub grupy społecznej, nie może być wynikiem umowy społecznej, ponieważ sama jej podstawa, z której prawa te wynikają, jest poza wszelkimi ludzkimi ustanowieniami. Stoi ona ponad normami określonymi przez władzę, społeczeństwo, człowieka. Dlatego też jeden z nurtów w pedagogice, mianowicie antypedagogika, eliminuje potrzebę dokonywania rozdziału na prawa dziecka i prawa człowieka, skoro uznaje się, że dziecko to też człowiek¹⁹.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ M. Osuch, *Słabe strony statutu szkoły, czyli o prawach ucznia...*, „Dyrektor Szkoły”, 2004, nr 10, s. 47.

¹⁸ B. Śliwerski, *Kiedy dzieci będą podmiotami prawa*, „Edukacja i Dialog”, 1992, nr 3, s. 43.

¹⁹ Ibidem, s. 44.

Rzecznik praw ucznia Mazowieckiego Kuratorium Oświaty w jednym z wywiadów powiedziała, że dopiero w szkole tak naprawdę dowiedziała się, czym są prawa człowieka, na czym polegają prawa ucznia czy prawa dziecka²⁰. *„To po prostu nic innego jak prawa człowieka, tylko mniejszego, który potrzebuje jeszcze większej opieki, bo sam nie potrafi się bronić”*²¹. Wychodząc z takiego założenia należy traktować dziecko jako samodzielnie istniejący byt ludzki, byt samostanowiący, byt wolny²². Dostrzeżenie bytu osobowego u dziecka staje się przede wszystkim punktem wyjścia dla formułowania programów politycznych i społeczno-ekonomicznych, które prowadzą do przewartościowywania się poglądów i akcentowania potrzeby edukacji nakierowanej na dziecko²³. *„Szkoła ma służyć dziecku – tworząc warunki jego rozwoju fizycznego, intelektualnego i duchowego. Szkoła ma obowiązek dbać o zaspokojenie indywidualnych potrzeb dziecka”*²⁴. Jeżeli przyjmiemy takie założenie, że dziecko już od urodzenia może samo o sobie stanowić, to przecież nie musi to wcale oznaczać realnej możliwości czynienia wszystkiego, czego tylko zapragnie²⁵. Oznacza to jedynie, że każdy ma możliwość doświadczania zewnętrznego i wewnętrznego, jest w stanie dysponować swoimi uczuciami, intuicją i pewnością siebie. Natomiast dorośli muszą się liczyć z w ten sposób rozumianą podmiotowością dzieci²⁶.

A jak się to ma do wzajemnych stosunków panujących między uczniami i nauczycielami?

We wstęпах do międzynarodowych paktów praw człowieka czytamy: *„Uznanie przyrodzonej godności oraz równych i niezbywalnych praw wszystkich członków wspólnoty ludzkiej stanowi podstawę wolności, sprawiedliwości i pokoju na świecie”*²⁷. Tak więc uświadomienie sobie fak-

²⁰ B. Kowol, E. Świdorska, *Prawo w szkole*, „Cogito”, 2000, nr 14, s. 71.

²¹ Ibidem, s. 71.

²² B. Śliwerski, op. cit., s. 44.

²³ Ibidem, s. 44.

²⁴ A. M. Clark, I. Dzierzgowska, M. Thompson, op. cit., s. 39.

²⁵ B. Śliwerski, op. cit., s. 44.

²⁶ Ibidem, s. 45.

²⁷ E. Tokarczyk, *Co może i co powinien nauczyciel w związku z prawami dziecka?*, „Szkoła Zawodowa”, miesięcznik Ministerstwa Edukacji Narodowej, 1998, nr 6, s. 15.

tu, że każdemu człowiekowi przysługuje prawo do godności, szacunku, wolność słowa, prawo do tożsamości itd., zmienia poziom dyskusji ze wzajemnych roszczeń na ustalenie wzajemnego kompromisu pomiędzy sposobami realizacji praw, czyli przestajemy dyskutować, kto ma jakie prawa, a rozpoczynamy dyskusję, w jaki sposób każdy może ze swoich praw korzystać. Kompromis wydaje się być niemożliwym, gdy dyskusja między uczniami i nauczycielami dotyczy tego, komu przysługują jakie prawa – każdy ma równe prawa. Natomiast kompromis możliwy jest, gdy dyskusja dotyczy sposobu respektowania i gwarantowania praw. I tak idąc w kierunku praw dziecka, które wprawdzie jest człowiekiem, ale jeszcze nie w pełni ukształtowanym, czyli nie zawsze korzystającym prawidłowo z przyznawanych mu praw, nie przyznaje się równocześnie dorosłym prawa do ograniczania ich praw, ale nakłada się na nich obowiązek edukacyjny²⁸. Artykuł 5 Konwencji o Prawach Dziecka stanowi, iż należy szanować: *„odpowiedzialność, prawo i obowiązek rodziców (...) lub innych osób prawnie odpowiadających za dziecko, do zapewnienia mu, w sposób odpowiadający rozwojowi jego zdolności, możliwości ukierunkowywania go i udzielania mu rad przy korzystaniu z praw przyznanych mu w niniejszej konwencji”*²⁹. Na terenie szkoły osobami, które są odpowiedzialne za dziecko/ucznia, są nauczyciele – i to właśnie na nich spoczywa prawo, obowiązek, ale przede wszystkim odpowiedzialność za ucznia. Można by powiedzieć, że mamy do czynienia z trójczłonem tego określenia, a mianowicie nauczyciel ma nie tylko prawo, ale i obowiązek, a także jest odpowiedzialny za to, w jaki sposób dzieci/uczniowie korzystają ze swoich praw. Właśnie to prawo, obowiązek i odpowiedzialność są legitymacją do udzielania uczniom rady czy ukierunkowywania ich. I dlatego nie tylko nie jest to ograniczenie praw dziecka, ale – zgodnie z postanowieniami Konwencji – forma i gwarancja realizacji ich praw³⁰.

W związku z powyższym Konwencja przewiduje, że w ściśle określonych sytuacjach możliwe jest ograniczenie praw, które może przybierać formę ograniczenia co do zakresu korzystania, zawieszenia bądź nawet pozbawienia możliwości korzystania z przysługujących praw. I tak na

²⁸ Ibidem, s. 16.

²⁹ Ibidem, s. 16.

³⁰ Ibidem, s. 16.

przykład: wolność słowa dziecka mająca swoją podstawę w art. 13 Konwencji może być ograniczona, ale jeżeli jest to konieczne: „*dla poszanowania praw lub reputacji innych osób albo dla ochrony bezpieczeństwa narodowego lub porządku publicznego bądź zdrowia albo moralności społecznej*”³¹. Zatem również dzieci/uczniowie nie mogą bezwzględnie, bez żadnych ograniczeń korzystać ze swoich praw, bo jeśli korzystając z nich, będą naruszały prawa innych osób, w tym także prawa nauczycieli, bądź ich zachowania będą sprzeczne z moralnością czy będą zagrożąły ich zdrowiu – to wówczas nie tylko prawem, ale i obowiązkiem nauczyciela jest ograniczenie możliwości korzystania z przysługujących im praw³².

W odniesieniu do dzieci obowiązek nauczyciela, w myśl Konwencji, wynika także z dyrektywy ogólnej art. 3, który głosi, iż: „*we wszystkich działaniach dotyczących dzieci, podejmowanych przez publiczne lub prywatne instytucje (...) sprawą nadrzędną będzie najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka*”, co wskazuje, w rozumieniu tej Konwencji, że wszyscy wychowawcy i nauczyciele są osobami publicznymi, którzy działają na rzecz dziecka. Dlatego też, jeżeli w konkretnej sytuacji „*najlepiej rozumiany interes dziecka/ucznia*” wymaga ograniczenia możliwości korzystania z praw, to nauczyciel nie tylko nie jest do tego uprawniony, ale również zobowiązany. Będą to najczęściej problemy związane z ochroną zdrowia ucznia, ochroną jego bezpieczeństwa czy realizacją zadań dydaktycznych bądź wychowawczych szkoły, bo przecież nauczyciele wychowują i uczą również (a może należałoby powiedzieć: przede wszystkim) w „*interesie*” dziecka. Natomiast z całą pewnością należy podkreślić, że zabroniona jest dowolność i arbitralność w tym zakresie. Każdorazowo musi to wynikać z sytuacji i służyć realizacji określonego, istotnego celu³³.

Nikt nie zaprzecza, że prawa człowieka, prawa dziecka są uniwersalne i ponadczasowe, dotyczą one wszystkich, zawsze i wszędzie, ale oprócz tego, że wszyscy jesteśmy ludźmi to jesteśmy równocześnie członkami różnych społeczności. Bez wątplenia taką społecznością jest

³¹ Ibidem, s. 16.

³² Ibidem, s. 16.

³³ Ibidem, s. 16.

także szkoła, która wyczerpuje znamiona tego pojęcia, realizuje określony cel, jakim jest dydaktyka i wychowanie, posiada własną strukturę, a więc kadre pedagogiczną, a co najważniejsze – poszczególni członkowie tej społeczności pełnią w niej określone role, jak nauczyciela, ucznia, rodzica, itd.³⁴

Spółeczność to również zespół norm, czyli nakazów i zakazów, to także środki przymusu wskazujące na sposoby egzekwowania wymagań związanych z nakazami i zakazami oraz pełnioną rolą, dlatego słuszne się wydaje dość powszechne pytanie: „*Prawa prawami, a co z obowiązkami ucznia?*”. Otóż prawa dziecka są prawami dziecka, ale uczeń zobowiązany jest na terenie szkoły do realizacji obowiązków ucznia, podporządkowywania się nakazom i zakazom, które wynikają z pełnionej przez niego roli. W każdej sytuacji społecznej występujemy bowiem w podwójnej roli – jako człowiek oraz członek określonej grupy społecznej, dlatego też partner dla nauczyciela, a więc dziecko, występuje w roli człowieka i ucznia – i za każdym razem warto sobie uświadomić, że i nauczyciele, i uczniowie są ludźmi i że obydwójgu przysługują jednakowe prawa człowieka. Każdy więc może oczekiwać, że jego prawa człowieka będą honorowane, ale równocześnie ma obowiązek honorowania prawa swego partnera. Dotyczy to w równym stopniu relacji nauczyciel – uczeń, co i relacji uczeń – nauczyciel³⁵.

2.3. Prawa ucznia w szkole

„Prawa ucznia”, jak się okazuje, są pojęciem niezwykle szerokim, tym bardziej że ustawodawca, wprowadzając takie pojęcie na gruncie ustawy o systemie oświaty, nie pokusił się o żadną definicję, nakładając jedynie w art. 60 obowiązek szkoły lub placówki publicznej do określenia praw uczniów w szkolnych statutach³⁶. Chociaż mówiąc „prawa ucznia”, ukrywamy pod tym pojęciem zupełnie inne znaczenia, bo mogą być to prawa człowieka odnoszące się do ucznia, uprawnienia bądź przywileje ucznia, mogą to być specyficzne prawa ucznia wynikające z przepisów

³⁴ Ibidem, s. 17.

³⁵ Ibidem, s. 17.

³⁶ M. Osuch, op. cit., s. 47.

prawa oświatowego, a wreszcie mogą to być prawa dziecka³⁷. Ale czy w związku z tym konieczna jest jedna obowiązująca definicja w tym zakresie? Elżbieta Czyż z Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, wyjaśniając znaczenie praw ucznia, posługuje się następującym stwierdzeniem: „są to podstawowe prawa człowieka realizowane na gruncie konkretnej rzeczywistości szkolnej”³⁸. Tak więc prawa ucznia chronią każdą osobę, która występuje w roli ucznia i pozostaje w relacji z systemem oświaty, są zbiorem norm prawnych, które mają na celu ochronę interesów ucznia w szkole³⁹. Uznanie i poszanowanie praw człowieka, dziecka, ucznia w szkole jest jednym z podstawowych wymogów funkcjonowania demokratycznego społeczeństwa, natomiast wolność i równość to podstawowe „*idee i wartości nowożytnej cywilizacji*”⁴⁰.

Pod wpływem ratyfikacji Konwencji o Prawach Dziecka i ogólnej demokratyzacji życia społecznego podjęto próbę zapisania praw ucznia w prawie oświatowym⁴¹. W ten właśnie sposób idee zawarte w aktach prawa międzynarodowego znalazły swój wyraz w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz w aktach prawnych niższego rzędu, czyli przede wszystkim we wcześniej przywołanej przeze mnie ustawie o systemie oświaty⁴². Biorąc za podstawę wszystkie akty prawne regulujące problematykę praw człowieka, praw dziecka, praw ucznia, chciałabym zaprezentować te prawa ucznia, które są najbardziej adekwatne do sytuacji szkolnej.

Artykuł 42 Konwencji o Prawach Dziecka stanowi: „*Państwa-strony zobowiązują się do przestrzegania informacji o zasadach i postanowieniach niniejszej konwencji zarówno wśród dorosłych, jak i dzieci, wykorzystując do tego celu będące w ich dyspozycji środki*”⁴³. Tak więc na

³⁷ Ibidem, s. 47.

³⁸ B. Bocian, *Prawa ucznia w szkole na przykładzie prawa do prywatności*, „Nowa Szkoła”, 2008, nr 2, s. 31.

³⁹ Ibidem, s. 31.

⁴⁰ Ibidem, s. 31.

⁴¹ E. Czyż, *Prawa ucznia w szkole*, wyd. Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 2002, s. 4.

⁴² B. Bocian, op. cit., s. 31.

⁴³ E. Czyż, *Prawa ucznia...*, op. cit., s. 13.

władzach szkoły spoczywa obowiązek dostarczenia uczniom podstawowych informacji na temat ich praw⁴⁴. Jak należy rozumieć to prawo? Przede wszystkim jako dostępność wiedzy o prawach i uprawnieniach, powszechna dostępność statutu szkoły, wszelkich regulaminów, podstaw ich tworzenia, procedur odwoływania się czy roszczenia⁴⁵.

Prawo do równego traktowania wobec prawa to nic innego jak jednakowe ocenianie bez względu na status ucznia, a także równe traktowanie w sytuacji konfliktu z nauczycielem, w tym również możliwość uzyskania wsparcia w sytuacji dowodzenia swoich racji lub obiektywnego wyjaśniania sprawy⁴⁶. Prawo to bez wątpienia wpływa na proces humanizacji stosunków uczeń – nauczyciel. Nakłada na nauczycieli nie tylko wymóg równego traktowania poprzez niedemonstrowanie własnych sympatii czy antypatii dla poszczególnych uczniów, ale przede wszystkim nie pozwala na kreowanie sytuacji mogących wywołać u uczniów poczucie zróżnicowania ich pozycji w szkole⁴⁷. Gwarancją tego prawa są zapisy Konwencji, a mianowicie: „*Państwa-Strony w granicach swojej jurysdykcji będą respektowały i gwarantowały prawa zawarte w niniejszej konwencji wobec każdego dziecka, bez jakiegokolwiek dyskryminacji, niezależnie od rasy, koloru skóry, płci, języka, religii, poglądów politycznych, statusu majątkowego, niepełnosprawności, cenzusu urodzenia lub jakiegokolwiek innego tego dziecka albo jego rodziców bądź opiekuna prawnego. Państwa-Strony będą podejmowały właściwe kroki dla zapewnienia ochrony dziecka przed wszelkimi formami dyskryminacji lub karania ze względu na status prawny, działalność, wyrażane poglądy lub przekonania religijne rodziców dziecka, opiekunów prawnych, członków rodziny*”⁴⁸.

Wolność wypowiedzi, wolność słowa – wiąże się ściśle z prawem do informacji, a więc z możliwością przekazywania i otrzymywania informacji⁴⁹. Z prawa tego wynikają pewne obowiązki wychowawców i nauczycieli, bowiem dotyczy to obowiązku udzielania informacji, względ-

⁴⁴ Ibidem, s. 13.

⁴⁵ M. Osuch, op. cit., s. 50.

⁴⁶ Ibidem, s. 50.

⁴⁷ Ibidem, s. 10.

⁴⁸ E. Czyż, *Prawa ucznia...*, op. cit., s. 67.

⁴⁹ Ibidem, s. 33.

nie wskazania sposobu ich realizacji. W każdej sytuacji uczeń powinien mieć dostęp do wszelkich informacji, które mogą mieć wpływ na jego sytuację w szkole. Realizacją tego prawa jest m.in. wydawanie gazetki szkolnej bez cenzury, pozyskiwanie informacji z różnych źródeł, a także informacji na temat ucznia – oceny, postępy, prawa ucznia, opinie, kopie prac pisemnych, w tym także prac maturalnych⁵⁰.

Prawo do wyrażania swojej opinii należy interpretować jako prawo przynależne wszystkim uczniom tworzącym społeczność szkoły. Każdemu przysługuje nieskrępowana wolność wyrażania opinii ograniczona jedynie dobrami osobistymi innych osób. Uczeń ma prawo do kontrowersyjnych, niezgodnych z kanonem nauczania poglądów, choć nie zwalnia go to z obowiązku znajomości oficjalnej interpretacji⁵¹. W praktyce dotyczy to głównie takich spraw szkolnych, jak: sądy światopoglądowe, opinie na temat bohaterów historycznych i literackich, na temat programów i metod nauczania oraz wszystkich innych spraw szkolno-uczniowskich, w tym pracy nauczyciela⁵². W niektórych sprawach organizacyjnych wolność tę uczniowie mogą również realizować przy pomocy samorządu, bowiem zgodnie z art. 55 ustawy o systemie oświaty samorząd może przedstawiać radzie szkoły, radzie pedagogicznej oraz dyrektorowi wnioski i opinie we wszystkich sprawach szkoły, a w szczególności dotyczących realizacji podstawowych praw uczniów. Natomiast ustawa nie określa, czy i w jaki sposób władze szkoły mają odnieść się do przedstawionych przez uczniów opinii i wniosków, dlatego też zapis ten ma wyłącznie charakter deklaracyjny⁵³.

Jakie korzyści płyną z wolności wyrażania opinii? Bez wątplenia sprzyja ona podkreślaniu indywidualności, oryginalności myślenia i aktywności uczniów, zerwaniu z praktyką unifikacji poglądów i zachowań uczniów jako zasadą kształcenia, natomiast ważne podkreślenia jest to, aby kontrowersyjne opinie i poglądy nie miały wpływu na oceny merytoryczne uczniów⁵⁴.

⁵⁰ M. Osuch, op. cit., s. 51.

⁵¹ Ibidem, s. 18.

⁵² M. Osuch, op. cit., s. 51.

⁵³ Ibidem, s. 18.

⁵⁴ Ibidem, s. 18.

Wolność religijna i światopoglądowa, inaczej: wolność myśli, sumienia i wyznania, została zagwarantowana każdemu człowiekowi przez najwyższy akt obowiązującego prawa w Polsce⁵⁵. Natomiast akty prawa niższego rzędu szczegółowo regulują kwestie związane z nauką religii lub etyki w szkole, natomiast bez wątplenia przesłaniem owego prawa jest równe traktowanie niezależnie od wyznawanej religii, światopoglądu, a także tolerancja wobec odmienności kulturowej, religijnej bądź etnicznej⁵⁶.

Prawo do uznania i zachowania tożsamości narodowej, etnicznej i językowej gwarantuje ustawa o systemie oświaty – poprzez umożliwienie uczniom nie tylko poprzez podtrzymanie tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej, ale także nauki języka oraz własnej historii i kultury.

Wolność od poniżającego traktowania i karania gwarantuje art. 19 Konwencji: *„Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie właściwe kroki w dziedzinie ustawodawczej, administracyjnej, społecznej oraz wychowawczej dla ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej bądź psychicznej, krzywdy lub zaniedbania bądź złego traktowania (...)”*⁵⁷. Również zgodnie z przepisami oświatowymi w szkole nie wolno stosować kar naruszających godność i nietykalność cielesną ucznia⁵⁸. Obowiązuje więc generalny zakaz stosowania jakichkolwiek form przemocy, czyli, na przykład, fizycznej, psychicznej, wiąże się to również z zakazem poniżania, obrażania czy wyśmiewania⁵⁹. Można by także powiedzieć, że kwestie te są związane z utrzymaniem dyscypliny w szkole; zostały one pozostawione do określenia przez statuty szkół w formie katalogu kar, przesłanek ich zastosowania oraz skorzystania z możliwości trybu odwoływania się. Tak więc każda szkoła sama ustala system kar i nagród oraz tryb odwołania, w tym także przypadki, w których uczeń może zostać skreślony z listy uczniów w szkole⁶⁰.

⁵⁵ E. Czyż, *Prawa ucznia...*, op. cit., s. 45.

⁵⁶ M. Osuch, op. cit., s. 51.

⁵⁷ E. Czyż, *Prawa ucznia...*, op. cit., s. 56.

⁵⁸ Ibidem, s. 56.

⁵⁹ M. Osuch, op. cit., s. 51.

⁶⁰ Ibidem, s. 18.

Prawo do wpływania na życie szkoły poprzez działalność samorządową oznacza, że każdy uczeń z mocy prawa jest członkiem samorządu uczniowskiego i przysługuje mu bierne oraz czynne prawo wyborcze do organów samorządu. Prawo to nie może być ograniczone przez radę pedagogiczną lub dyrekcję szkoły ani nie jest uzależnione od wyników w nauce danego ucznia⁶¹.

Prawo do prywatności w myśl Konwencji oznacza, że: *„Żadne dziecko nie będzie podlegało arbitralnej lub bezprawnej ingerencji w sferę jego życia prywatnego, rodzinnego lub domowego czy w korespondencję ani bezprawnym zamachom na jego honor i reputację. Dziecko ma prawo do ochrony prawnej przeciwko tego rodzaju ingerencji lub zamachom”*⁶².

W szkole prawo do prywatności powinno oznaczać ochronę danych osobowych, a więc przykładowo: informacji o stanie zdrowia czy wyników testów psychologicznych itp.⁶³. Obejmuje ono prawo do posiadania rzeczy prywatnych i ich nietykalność, a także zakaz jakiegokolwiek ingerencji w obszar prywatny, w tym komentarzy odnośnie sytuacji rodzinnej, prywatnej, osobistej ucznia bądź też zakaz zapoznawania się z korespondencją ucznia⁶⁴.

Posiadanie praw jest nierozzerwalnie związane z możliwością roszczenia⁶⁵. Każdy ma prawo oczekiwać przestrzegania jego praw, a w sytuacji nieprzestrzegania powinien móc zwrócić się do właściwej instytucji, która wystąpi w obronie jego praw, rozstrzygnie, czy prawo zostało naruszone i określi ewentualne konsekwencje wobec tego, kto prawa naruszył⁶⁶. Mowa tu o prawach proceduralnych, czyli możliwości jawnego, zrozumiałego, adekwatnego do wieku i skutecznego dochodzenia swoich praw, także prawo do obrony w sytuacji konfliktowej z nauczycielem, do dokładnego wyjaśnienia stawianych zarzutów, odwołania od

⁶¹ Ibidem, s. 10.

⁶² E. Czyż, *Prawa ucznia...*, op. cit., s. 64.

⁶³ Ibidem, s. 64.

⁶⁴ M. Osuch, op. cit., s. 51.

⁶⁵ E. Czyż, *Prawa ucznia...*, op. cit., s. 74.

⁶⁶ Ibidem, s. 74.

wszelkich decyzji, postanowień czy kar⁶⁷. Obowiązujące w tym zakresie akty prawne nie przewidują jednolitego systemu ochrony praw uczniów i każda szkoła może ustanowić swoje własne zasady.

Wymienione i opisane powyżej prawa ucznia to w zasadzie taki minimalny, treściwy i, co istotne, uniwersalny katalog praw człowieka-ucznia⁶⁸. A może lepiej jest powiedzieć, że prawa ucznia to nie tyle pisa-ny kodeks, co styl pracy harmonijnie równoważący uczniowskie prawa i obowiązki⁶⁹. Zdaniem W. Okonia i wielu innych pedagogów środowisko szkolne, obok środowiska rodzinnego, spełnia bardzo ważną rolę w kształtowaniu osobowości młodego człowieka, w przygotowywaniu go do poszanowania własnej godności oraz godności i praw innych ludzi – kolegów, nauczycieli, rodziców. To właśnie w szkole ten młody człowiek poznaje istotę przysługujących mu praw, wolności, ale także i obowiązków, to w niej doświadcza tego, czy i jak jego prawa są realizowane oraz uczy się poszanowania praw i wolności innych ludzi⁷⁰. Dlatego edukacja pomaga lepiej zrozumieć potrzebę równoważenia postępu materialnego kultywowaniem wartości społecznych, moralnych i duchowych, wśród których prawa i wolności człowieka zajmują miejsce szczególne⁷¹.

2.4. Obowiązki ucznia w szkole

Janusz Korczak pisał, że „*Dziecku trzeba dać najpierw to, co mu się należy, a potem w miarę i w porę wymagać od niego*”⁷². Niektórzy zapewne by powiedzieli, że to taka pedagogiczna „wyspa Utopia”⁷³. Jak dobrze by było, gdyby wchodzący do szkoły uczeń mógł się zadziwić i zawołać: „o, jak tu ładnie”, gdyby drugą jego refleksją było: „jacy tu wszyscy mili”, a trzecią, po jakimś czasie: „w naszej szkole tak zawsze”⁷⁴.

⁶⁷ M. Osuch, op. cit., s. 51.

⁶⁸ Ibidem s. 51.

⁶⁹ L. Lachowicz, *Wychowywać to także dać prawa*, „Lider”, 1996, nr 10, s. 22.

⁷⁰ B. Bocian, op. cit., s. 31.

⁷¹ Ibidem.

⁷² L. Lachowicz, op. cit., s. 22.

⁷³ Ibidem, s. 22.

⁷⁴ Ibidem, s. 22.

Jednakże ja wierzę, że są takie szkoły, które mogłyby stanąć do takiego konkursu.

Uczeń, korzystając ze swojego prawa wolności myśli, poglądów, słowa, ma prawo myśleć, co chce – o nauczycielu, jego metodach pracy, wymaganiach, kompetencjach, natomiast nie ma już pełnej swobody wyrażania tej opinii, bo nie może naruszać dobrego imienia nauczyciela (prawo nauczyciela do poszanowania jego godności)⁷⁵. Natomiast niezależnie od tego, co myśli – jeżeli leży to w sferze obowiązków ucznia – musi podporządkować się poleceniu nauczyciela i je wykonać, oczywiście jeżeli nie jest to sprzeczne z prawami dziecka/ucznia⁷⁶. Idąc krok dalej, można powiedzieć, że niezależnie od tego, co myśli sobie uczeń o obowiązku zmiany stroju na lekcji wychowania fizycznego – obowiązek zmiany i używania określonego stroju jest uzasadnione zasadami bezpieczeństwa i higieny i jest obowiązkiem ucznia. Uczeń obowiązany jest się podporządkować, a nauczyciel ma prawo nie dopuścić do jego aktywnego uczestnictwa w zajęciach. Podobnie uczeń ma prawo do tożsamości, a więc na przykład do noszenia jakiego chce obuwia, ale idzie z tym w parze obowiązek jego zmiany na terenie szkoły i noszenie obuwia zapewniającego jego bezpieczeństwo⁷⁷.

Można sobie wyobrazić albo przywołać z doświadczenia wiele takich sytuacji, w związku z nimi powstaje ważne pytanie: „Skąd wynikają obowiązki ucznia?”

Ponieważ nie funkcjonuje ujednolicony kodeks ucznia, ustawa o systemie oświaty zobowiązuje szkoły do zawarcia w statutach katalogu obowiązków ucznia. Tak więc każda szkoła może dowolnie określić zestaw zobowiązań uczniowskich realizowanych w środowisku szkolnym, wskazując tym samym na obszary bliskie życiu szkolnemu.

Na początek zwrócić należy uwagę na obowiązek zachowania się na terenie szkoły i poza nią w sposób odpowiedzialny, czyli postępowania zgodnie z regulaminem szkoły – dbania o honor, dobre imię i poszanowanie tradycji, odnoszenie zachowania własnego i cudzego do znane-

⁷⁵ E. Tokarczyk, op. cit., s. 17.

⁷⁶ Ibidem, s. 17.

⁷⁷ Ibidem, s. 17.

go i szanowanego systemu wartości domu rodzinnego, a także naszego kręgu kulturowego. W przypadku gdy zdarzy się uczniowi niewłaściwie zachować, będzie potrafił przyznać się do popełnienia błędu i poddać to zachowanie krytycznej refleksji. Obowiązek ten również dotyczy dbania o wygląd, higienę osobistą i zdrowie, a także unikanie zagrożeń związanych z uzależnieniami. To również chęć współpracy z innymi na terenie klasy, szkoły i poza nią przy realizowaniu wspólnych zadań.

Uczeń ma również obowiązek rzetelnie poszerzać swoją wiedzę i umiejętności poprzez m.in.: uczestniczenie w zajęciach lekcyjnych organizowanych przez szkołę, otwarcie na otaczający go świat i korzystanie z różnych źródeł wiedzy, poszukiwanie nowych obszarów dla swej aktywności oraz sposobów rozwiązywania problemów, a nawet wyzwań, które pozwoliłyby mu sprawdzić się we własnych oczach, stawianie sobie celów wymagających pomysłowości i konsekwencji w działaniu czy podejmowanie właściwych decyzji.

Nie należy również zapominać o obowiązku postępowania w sposób uczciwy, prawy i prawdomówny, poprzez który uczeń nauczy się doceniać zaufanie w kontaktach z ludźmi i postara się na nie zasłużyć. Ponadto pozwoli to na zrozumienie złożoności zasad lojalności wobec różnych osób i grup, a w przypadkach konfliktowych na wybieranie drogi szczerości i prawdomówności. Dzięki takiej postawie uczeń umiejętnie rozróżni osoby godne i niegodne zaufania.

Pod pojęciem przestrzegania zasad kultury i współzycia społecznego kryje się obowiązek szanowania mienia szkoły i mienia wszystkich osób w niej przebywających. To traktowanie ze zrozumieniem różnic wynikających z niejednakowych możliwości, motywacji i odmienności kulturowej ludzi, słuchanie opinii innych i cierpliwe poszukiwanie rozwiązań do przyjęcia dla różnych stron, właściwe korzystanie z dóbr kultury i środowiska przyrodniczego, a także szanowanie tradycji, symboli narodowych i religijnych własnych i cudzych.

Wszystkie te zapisane i niezapisane obowiązki uczniów polskiej szkoły podkreślają inny wymiar bycia szkoły dla dziecka, który powinien potwierdzać preambułę do ustawy o systemie oświaty stwierdzającej, że szkoła powinna: „zapewnić każdemu uczniowi warunki niezbędne do jego rozwoju, przygotować go do wypełniania obowiązków rodzinnych

*i obywatelskich w oparciu o zasady solidarności, demokracji, tolerancji, sprawiedliwości i wolności*⁷⁸.

2.5. Rzecznik praw dziecka w Polsce

Dziecko to mały człowiek, ale jak dorosły ma swoją godność i jest niepowtarzalne jako jednostka ludzka. Jeżeli dziecko ma prawo, to znaczy, że muszą zaistnieć procedury dochodzenia tego prawa. Mieć prawo oznacza moc rościć, w przeciwnym razie prawo staje się pustą deklaracją.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej nadała prawom dziecka wysoką rangę, przewidując instytucję rzecznika praw dziecka. Ustawa zasadnicza, nie określając kompetencji i sposobu powoływania rzecznika, odsyła do ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka, co wskazuje na znaczną swobodę ustawodawcy w kreowaniu statusu tejże instytucji.

Rzecznika praw dziecka ustanowiono ustawą z dnia 6 stycznia 2000 roku o Rzeczniku Praw Dziecka – dla stania na straży praw dziecka określonych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej i innych przepisach prawa, z poszanowaniem odpowiedzialności, praw i obowiązków rodziców. W rozumieniu ustawy dzieckiem jest każda istota ludzka od poczęcia do osiągnięcia pełnoletniości. Rzecznik działa na rzecz ochrony praw dziecka, w szczególności:

- prawa do życia i ochrony zdrowia,
- prawa do wychowywania w rodzinie,
- prawa do godziwych warunków socjalnych,
- prawa do nauki.

Zgodnie z ustawą wszystkie podejmowane przez rzecznika praw dziecka działania mają na celu zapewnienie dziecku pełnego i harmonijnego rozwoju, powinny być prowadzone z poszanowaniem jego godności i podmiotowości. Aby zapewnić to dziecku, trzeba je chronić przed wszelkimi przejawami przemocy, okrucieństwa, wyzysku, jak również przed demoralizacją, zaniedbaniem i innymi formami niewła-

⁷⁸ B. Śliwerski, *Prawa ucznia we współczesnej szkole w kontekście myśli korczakowskiej*, „Wychowanie na co dzień”, 1999, nr 7–8, s. 3.

ściwego traktowania. Szczególną troską rzecznika objęte są dzieci niepełnosprawne.

Przy wykonywaniu swoich uprawnień rzecznik kieruje się:

- dobrem dziecka – najlepiej pojęty interes dziecka,
- biorąc pod uwagę, że naturalnym środowiskiem rozwoju dla dziecka jest rodzina,
- zasadą równości – ochrona praw każdego dziecka,
- poszanowaniem praw, obowiązków i odpowiedzialności rodziców.

Rzecznik praw dziecka jest niezależną instytucją, wyposażoną w uprawnienia o charakterze kontrolnym, ostrzegawczym, inicjującym, podejmuje i wspiera wysiłki zmierzające do maksymalnej ochrony praw dziecka. Katalog problemów zgłaszanych do rzecznika jest bardzo szeroki. Wiele rozpatrywanych spraw wskazuje na luki w prawie, sprzeczność przepisów prawnych bądź brak rozwiązań systemowych. W tak trudnych przypadkach na wymienione niedoskonałości nakładają się różnice opinii zaangażowanych stron i brak obiektywizmu.

Największą grupę stanowią listy związane z pomocą finansową: dotyczą one trudności w uzyskaniu świadczeń z zakresu pomocy społecznej lub ubezpieczeń społecznych (renta, alimenty) czy uzyskaniu mieszkania bądź lokalu socjalnego.

Do rzecznika napływają także protesty społeczności lokalnych dotyczących realizacji prawa do nauki: likwidacji szkół i placówek, zmiany obwodów szkolnych, dowozu dzieci do szkół, dwuzmianowości zajęć lekcyjnych. Najczęściej są to prośby o wstawiennictwo. Indywidualne wystąpienia wiążą się z niewłaściwym traktowaniem uczniów przez nauczycieli, wypadkami na terenie szkoły i z przemocą rówieśniczą. Najczęściej poruszane kwestie związane z prawem ochrony zdrowia to: finansowanie kosztów leczenia oraz zwolnienia z opłat za pobyt w szpitalu przy chorym dziecku. W przypadku dzieci niepełnosprawnych sygnalizowane są problemy kosztów rehabilitacji, bezpłatnego transportu, zakupu specjalistycznego sprzętu.

Osobną grupę stanowią sprawy związane z orzecznictwem sądowym i egzekwowaniem wyroków, utrudnianiem kontaktów z dzieckiem przez

jednego z rodziców, zawieszeniem lub ograniczeniem władzy rodzicielskiej, kwestie związane z uprowadzeniem dziecka za granicę. Szereg zapytań – głównie telefonicznych – dotyczy uzyskania informacji lub porady, gdzie i jak rozwiązać poszczególne problemy, np. jak reagować na przemoc wobec dzieci⁷⁹. Do rzecznika zgłaszają się głównie rodzice, opiekunowie dzieci, krewni, ale także same dzieci.

Wspominając o rzeczniku praw dziecka, należy także koniecznie wspomnieć, że od 2004 roku w każdym województwie w Polsce, przy każdym kuratorium oświaty działa rzecznik praw ucznia, który rozwiązuje problemy występujące w lokalnych szkołach czy placówkach. Jego działalność została usankcjonowana na mocy Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 kwietnia 2004 roku w sprawie szczegółowych zasad sprawowania nadzoru pedagogicznego. (Dz. U. z 2004 roku Nr 89, poz. 845): *„Z dniem 1 września 2004 roku we wszystkich kuratoriach oświaty w Polsce, jednemu spośród wizytatorów nadzoru pedagogicznego zostaje powierzone zadanie koordynowania nadzoru nad przestrzeganiem praw ucznia i praw dziecka w szkołach i placówkach oświatowych”*.

2.6. Prawa dziecka – terażniejszość

Polska była jednym z krajów, który stanowił awangardę w walce o pełne uznanie praw dziecka i uczynienie ich obowiązującym standardem prawa międzynarodowego. Po zakończeniu II wojny światowej Polak, Ludwik Rajchman, zaproponował utworzenie organizacji działającej na rzecz dobra dzieci na całym świecie. Dzięki temu powstał Fundusz Narodów Zjednoczonych na Rzecz Dzieci – UNICEF.

W dniu 20 listopada 1989 roku Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych przyjęło Konwencję o Prawach Dziecka. Duży wkład w jej tworzenie mieli Polacy: prof. Maria Łopatka i prof. Adam Łopatka. Polska ratyfikowała Konwencję 7 czerwca 1991 roku, jednak z pewnymi zastrzeżeniami oraz własną interpretacją niektórych przepisów.

⁷⁹ <http://www.brpd.gov.pl/detail.php?recid=31>, dostęp dnia 16.10.2012 r.

Konwencja jest dokumentem obowiązującym niemal we wszystkich państwach świata. Obecnie liczba krajów, które ratyfikowały Konwencję wynosi 193⁸⁰. Żadna inna deklaracja uchwalona przez ONZ nie ma takiej dużej liczby ratyfikacji. Ratyfikacja Konwencji oznacza, że ustawodawstwo dotyczące dzieci nie może być sprzeczne z postanowieniami konwencyjnymi, a państwo ma obowiązek tych postanowień przestrzegać. Konwencja nie została ratyfikowana do tej pory przez Somalię i Stany Zjednoczone Ameryki Północnej.

Treść Konwencji składa się z preambuły i 54 artykułów. Sformułowano ją, kierując się następującymi zasadami:

- dobra dziecka,
- równości, tzn. wszystkie dzieci są równe wobec prawa bez względu na pochodzenie, płeć, narodowość itd.,
- poszanowania prawa i odpowiedzialności obojga rodziców, tzn. państwo respektuje autonomię rodziny i ingeruje tylko w szczególnie uzasadnionych przypadkach według określonych procedur,
- pomocy państwa, tzn. państwo zobowiązane jest do podejmowania wszelkich działań ustawodawczo-administracyjnych dla realizacji praw uznanych w konwencji.

Konwencja ustanawia status dziecka na następujących założeniach:

- dziecko jest samodzielnym podmiotem, ale ze względu na swoją niedojrzałość psychiczną i fizyczną wymaga szczególnej opieki i ochrony prawnej,
- dziecko jako istota ludzka wymaga poszanowania jego tożsamości, godności i prywatności,
- rodzina jest najlepszym środowiskiem wychowania dziecka,
- państwo ma wspierać rodzinę, a nie wyręczać ją w jej funkcjach.

Katalog praw i wolności obejmuje prawa cywilne, socjalne, kulturalne, polityczne, z założenia w niewielkim zakresie uwzględnia prawa ekonomiczne (dziecko winno się uczyć, a nie pracować). Wielki i niezaprzeczalny wkład w powstanie Konwencji wniosła myśl pedagogiczna

⁸⁰ http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en, dostęp dnia 28.10.2014 r.

i działalność wychowawcza Janusza Korczaka. Był on człowiekiem, który najwcześniej, najwyraźniej, najpełniej i najostrzej podnosił kwestię praw dziecka. W czasie całej swojej działalności pedagogicznej żądał, aby zamiast roztkliwiać się nad dziećmi, traktować je poważnie. Traktować jak człowieka, który ma prawo do osobistego i szczęśliwego życia oraz szacunku. Domagał się pełnoprawnej pozycji dziecka, która otwierała drogę do realizacji jego najważniejszej idei, że „*dziecko jest pełnowartościowym, równym nam człowiekiem. I to w każdej fazie swego rozwoju, w każdej instytucji i w każdej sytuacji*”⁸¹. Żądaniem Janusza Korczaka było uznanie nie tylko prawa dziecka do zdrowego rozwoju, ale także do jego promowania. Żądania te współbrzmiały z Deklaracją Praw Dziecka i Konwencją Praw Dziecka. Jakże bliskie są jego działania i walka o prawa dziecka do pełnego, spokojnego i szczęśliwego rozwoju z Programem GOBI – tzw. rewolucją na rzecz dziecka krajów rozwijających się, podjętą z inicjatywy WHO⁸² w ramach programu „Zdrowie dla wszystkich” z 2000 roku. Artykuły tego programu zawierają treści, o które walczył Korczak w latach 20. i 30. ubiegłego wieku.

A jak wygląda to dzisiaj? Dzieciom, jako najmłodszym obywatelom kraju, w którym żyją, przysługują prawa takie jak wszystkim pozostałym członkom społeczeństwa. Jednak ze względu na niezaradność i niedojrzałość psychiczną oraz słabość organizmu dzieci wymagają specjalnej ochrony i oddzielnych praw. Prawa te wyznaczają miejsce dziecka w rodzinie, społeczeństwie i państwie, dają dziecku specjalne uprawnienia, mające zapewnić mu odpowiednie warunki do życia i pełnego rozwoju. Prawa dziecka są odbiciem praw człowieka. Są ściśle powiązane z funkcjonowaniem państwa i powinny być jednakowe dla wszystkich obywateli.

Co więc zostało z reform Korczaka? Współczesne systemy oświatowo-wychowawcze stosują nakazy, rygory, ograniczenia. Nie troszczą się o prawa dziecka do indywidualności, odpowiedzialności, do tego, by było, czym jest – dzieckiem. Nadal nie są zaspakajane podstawowe potrzeby dziecka – samoobserwacji, bezpieczeństwa czy emocjonalne.

⁸¹ J. Korczak, *Jak kochać dziecko*, [w:] tenże, *Dzieła*, t. VII, wyd. Instytut Badań Literackich PAN, Warszawa 1996.

⁸² WHO – Światowa Organizacja Zdrowia.

Niestety prawa dzieci wciąż nie są należycie respektowane przez dorosłych. Świadczyć o tym mogą chociażby codzienne doniesienia prasowe czy telewizyjne o maltretowaniu dzieci. Prawa dzieci są słabo przestrzegane, a dzieci traktowane przedmiotowo. W niektórych krajach dzieci nadal zmuszane są do wykonywania pracy fizycznej. Najczęściej dzieje się tak w krajach słabo rozwiniętych, wręcz zacofanych, na kontynencie afrykańskim czy w Azji. Jednak także w krajach rozwiniętych Europy czy Ameryki zdarzają się przypadki łamania praw dzieci. Każdego dnia w jakimś kraju na świecie kolejne dzieci zostają uchodźcami, sierotami czy bezdomnymi. Zmuszone są do ucieczki ze swoich ojczyzn, ponieważ ich zdrowie i życie jest w niebezpieczeństwie. Ignorowane jest najbardziej fundamentalne z praw – prawo do życia.

ROZDZIAŁ III
TEORIA I PRAKTYKA
SAMORZĄDNOŚCI UCZNIOWSKIEJ

3.1. Definicja samorządu uczniowskiego

Samorząd uczniowski jest jednym z trzech (obok rady pedagogicznej i rady rodziców) organów szkoły, obejmuje całą społeczność uczniowską, niezależnie od administracji oświatowej.

Powołanie samorządu uczniowskiego w szkole zagwarantowane jest Ustawą o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 roku. Zgodnie z tą ustawą samorząd to wszyscy uczniowie i uczennice szkoły (art. 55), którzy w demokratycznych wyborach wybierają swoich przedstawicieli zasiadających w organach samorządu uczniowskiego. Aby wybrać przedstawicieli do samorządu szkolnego spośród uczniów, należy najpierw ustalić zasady wybierania, które muszą być określone w regulaminie samorządu uczniowskiego¹. Samorząd powinien być organizacją dobrowolną, a uczniowie powinni go wybierać według przyjętych przez ogół uczniów procedur. Organy samorządu uczniowskiego reprezentują interesy wszystkich uczniów wobec nauczycieli, rodziców i instytucji oświatowej. Jego członkowie mają nie tylko prawo, ale i obowiązek rozwiązywania realnych problemów uczniów i podejmowania decyzji, gdyż tylko w ten sposób będą mieć wpływ na życie szkoły i współdecydować o sprawach jej dotyczących. Decyzje dotyczące zakresu działań samorządu w danej szkole i plan tych działań powinny należeć do uczniów. Samorząd ma prawo oczekiwać od szkoły wsparcia dla swojej działalności, a rolę doradcy spełnia opiekun samorządu, który wybrany jest przez uczniów spośród nauczycieli danej szkoły. Rolę samorzą-

¹ Ustawa o systemie oświaty z 7 września 1991 roku.

du uczniowskiego podkreśla również wprowadzona rozporządzeniem z 2008 r. podstawa programowa kształcenia ogólnego. Nakłada ona na szkołę obowiązek zapewnienia realnego wpływu uczniów na wybrane obszary życia szkoły – m.in. w ramach samorządu uczniowskiego².

Wprawdzie samorząd nie ma realnych uprawnień, lecz prawo nakłada na dyrektora obowiązek współdziałania z samorządem (art. 39)³ – m.in. poprzez zasięganie opinii w pewnych sprawach szkoły, jak np. skreślenie ucznia z listy uczniów, ocena pracy nauczyciela, średnia ocen uprawniająca do uzyskania stypendium za wyniki w nauce czy wprowadzenie w szkole jednolitego stroju lub rezygnacja z niego. Samorząd, niezależnie od nadrzędnej władzy, jest organem decydującym o własnych sprawach, wykonującym funkcje uzupełniające w stosunku do władz np. samorządowych, szkoły itp.

Samorząd uczniowski (jako forma samoorganizacji młodych ludzi), jak każdy samorząd działający w społeczności, powinien respektować prawa uczniów do samorządności. Zdaniem wybitnego działacza edukacji obywatelskiej, Davida Mathews'a: „w szkołach konieczne jest tworzenie autentycznych i systematycznych okazji do uczestniczenia uczniów w procesie zarządzania szkołą i społecznością, by przekonać ich, że partycypacja może prowadzić do ważnych efektów. Mówić o tym nie wystarczy. Młodzi ludzie muszą doświadczyć tego, by uwierzyć”⁴. Aktywność samorządu uczniowskiego zależy w dużej mierze od wewnętrznej polityki dyrektora, bo to właśnie on stwarza w szkole możliwości działania samorządów uczniowskich. Działanie w szkole aktywnego samorządu uczniowskiego w praktyce interesuje tylko uczniów. W tej sprawie często nie mają oni jednak sojusznika (poza opiekunami samorządów uczniowskich, którzy często wykonują ogromną pracę z uczniami). Nadzór pedagogiczny rozlicza dyrektora z formalnego istnienia samo-

² Wiedza o społeczeństwie; Zalecane warunki i sposób realizacji; „Nauczanie wiedzy o społeczeństwie na III i IV etapie edukacyjnym”. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, Załącznik nr 4.

³ Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 roku.

⁴ J. Pietrasik, *Samorząd uczniowski jako narzędzie rozwijania kluczowych kompetencji obywatelskich, a szczególnie udziału w podejmowaniu decyzji*, „Meritum. Mazowiecki Kwartalnik Edukacyjny”, 2012, nr 2 (25), s. 2–3.

rzędu. Dyrektorzy nie otrzymują spoza szkoły żadnych sygnałów zachęcających ich do wsparcia samorządności uczniowskiej. W szkołach, których dyrektorzy uznają stwarzanie warunków dla rozwoju samorządności uczniowskiej za swoje zadanie, samorzady są bardziej aktywne.

Prace samorządu uczniowskiego, które dają prawo do samorządności uczniów, powinny opierać się na takich konkretnych działaniach, jak:

1. konsultacje pewnych decyzji podejmowanych przez dyrekcję z przedstawicielami samorządu uczniowskiego lub całą społecznością uczniów;
2. prowadzenie debat szkolnych na temat problemów i potrzeb uczniów;
3. prowadzenie systematycznego dialogu dyrekcji z reprezentacją samorządu uczniowskiego w celu budowania wzajemnego zrozumienia oraz platformy współpracy.

Na podstawie powyższych rozważań można stwierdzić, że samorząd uczniowski jest to uczestniczenie uczniów w całokształcie pracy szkoły, a także samodzielne rozwiązywanie określonego zakresu spraw własnych przez wyłonioną przez uczniów i spośród nich samych reprezentację lub dokonywanie tego w sposób bezpośredni. Skoro samorząd uczniowski tworzą wszyscy uczniowie szkoły, to jego członkiem stajemy się automatycznie w chwili przyjęcia do szkoły, a przestajemy nim być w momencie, gdy opuszczamy szkołę⁵.

Samorząd uczniowski jest organizacją uczniów dla uczniów, organizacją niezależną od administracji oświatowej i jakiegokolwiek partii czy ugrupowań politycznych. To uczniowie decydują, jakimi sprawami samorząd będzie się zajmował – dlatego jego pole działania jest właściwie nieograniczone. Wszystko, co nie jest zabronione przez prawo – jest dozwolone. Samorząd może organizować dyskoteki, ale może także organizować debaty z radnymi na tematy dotyczące społeczności lokalnej, spotkania z posłami do parlamentu, prowadzić działalność gospodar-

⁵ K. Stanowski, *Samorzady uczniowskie: poradnik dla praktyków*, wyd. Fundacja Edukacja dla Demokracji, Warszawa 1999.

czą, wydawać podręczniki i książki, organizować wyprawy badawcze na Syberię lub Alaskę, organizować kursy komputerowe i fundować stypendia dla najbardziej uzdolnionych uczniów⁶.

Samorząd reprezentuje interesy uczniów wobec nauczycieli, rodziców, administracji oświatowej. Poprzez swoje działanie wywiera wpływ na życie szkoły, może współdecydować o sprawach jej dotyczących. Ustawa o systemie oświaty mówi, że samorząd jest jedynym reprezentantem ogółu uczniów. Ustawa nakłada jednocześnie na samorząd obowiązek wybierania przedstawicieli do rady szkoły. Oznacza to, że poprzez swoich przedstawicieli w radzie szkoły samorząd (wraz z przedstawicielami rady pedagogicznej i rady rodziców) może współdecydować o treści statutu szkoły (bardzo ważnym dokumencie, w którym zapisane są między innymi prawa i obowiązki ucznia)⁷.

Samorząd jest organizacją demokratyczną. Uczniowie w sposób nieskrępowany wybierają swoich przedstawicieli, mogą uczestniczyć w tworzeniu i realizacji programu pracy samorządu. Daje to każdemu uczniowi szansę znalezienia swojego miejsca w szkole⁸.

O samorządzie można myśleć z reguły jako o swoistej instytucji, swoistej organizacji dzieci i młodzieży w ramach danej placówki wychowawczej. I tak jest w rzeczywistości. Samorząd rzeczywiście jest zorganizowaną dla określonych celów w oparciu o swoistą „kartę wolności” grupą dzieci lub młodzieży obejmującą społeczność jednej klasy, jednej szkoły, jednego internatu lub jednej świetlicy z wybraną w określony sposób własną koleżeńską władzą. Jednakże samorząd to także coś innego – to swoista metoda wychowawcza⁹.

Samorząd uczniowski jest instytucją praworządną. Działa w oparciu o prawo. Z jednej strony stara się, by prawo było dobrze stanowione, z drugiej, by było przestrzegane¹⁰.

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem.

⁹ A. Kamiński, *Samorząd młodzieży jako metoda wychowawcza*, wyd. Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1965.

¹⁰ Ibidem.

Dokumentów obowiązujących w szkole jest bardzo dużo. Wiele z nich dotyczy przede wszystkim uczniów. Najistotniejsze z nich to: ustawa o systemie oświaty, ramowy statut szkoły publicznej oraz zarządzenie w sprawie zasad oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów¹¹.

Najważniejszym z dokumentów prawnych regulujących działalność samorządu uczniowskiego jest ustawa o systemie oświaty, uchwalona 7 września 1991 roku (później kilkakrotnie poprawiana). Przytoczony w Załączniku nr 1 artykuł 55 tej ustawy jest w całości poświęcony samorządowi. Wszystkie inne przepisy dotyczące samorządu muszą być zgodne z literą i duchem tego artykułu¹².

Oprócz art. 55 ustawy również w innych źródłach prawa zapisane są prawa samorządu uczniowskiego, mianowicie:

- opiniowanie uczniów relegowanych ze szkoły (*Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r., rozdział III, art. 39 pkt 2 i 2a, z późniejszymi zmianami*),
- typowanie kandydatów do stypendium Prezesa Rady Ministrów (*Dz. U. Nr 74, poz. 350 oraz z 1997 r. Nr 51, poz. 326 i z 1998 r. Nr 98, poz. 613*),
- opiniowanie pracy nauczycieli (*Karta Nauczyciela art. 6a pkt 5*),
- wspólne z radą pedagogiczną i radą rodziców wnioskowanie do organu prowadzącego o nadanie imienia szkole (*Dz. U. z 2001 r. Nr 61, poz. 624, pkt 3, zał. 4 z późniejszymi zmianami*),
- wnioskowanie do dyrektora szkoły o powołanie rady szkoły (*Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 roku, zmieniona Ustawą o systemie oświaty z dnia 27 czerwca 2003 r. – rozdział IV, art. 51 ust. 9*),
- opiniowanie statutu szkoły (*Dz. U. z dnia 8 lutego 2002 r. Dz. U. Nr 10, poz. 96, załącznik 2, § 2 pkt 2*).

Stara łacińska sentencja przypomina: „Nikt nie może zasłaniać się niezajomością prawa” (*Ignorantia iuris nocet*). Jeśli uczeń nie wie, czy i kiedy może zdawać egzamin sprawdzający, jeśli nie wie, jakie konsekwencje

¹¹ Ibidem.

¹² K. Stanowski, op. cit.

może mieć jego częsta nieobecność na lekcjach tego samego przedmiotu, jeśli nie wie, że w każdej chwili może zasięgnąć informacji o swoich ocenach – to powinien za to winić przede wszystkim samego siebie¹³.

Istnieją dokumenty, które powstają przy udziale uczniów (statut szkoły, regulamin szkoły itp.). Jeśli przy ich tworzeniu uczniowie nie zabiją o swoje interesy, to nikt za nich tego nie robi. Jeśli nie dopilnują, by w statucie szkoły znalazły się „prawa uczniów”, to nie będą ich mieli. Jeśli nie dopilnują, żeby w regulaminie szkoły zapisać ilość klasówek w tygodniu, to może się okazać, że będą mieli trzy dziennie. Jeśli w regulaminie samorządu uczniowskiego zapiszą, że każda ich decyzja musi być zatwierdzona przez dyrektora szkoły – przestaną być samorządem. Jakie prawo sobie stworzą – takie będą mieli¹⁴.

Do wszystkich dokumentów obowiązujących w szkole można dorzeć. Żaden z nich nie jest tajny. O niektórych przepisach powinien poinformować wychowawca klasy. O inne można poprosić opiekuna samorządu, rzecznika praw uczniowskich lub dyrekcję szkoły¹⁵.

Szukając ich samodzielnie, warto pamiętać, że większość przepisów jest publikowana w Dziennikach Ustaw, Monitorach Polskich i Dziennikach Urzędowych Ministerstwa Edukacji Narodowej. Dzienniki Ustaw i Monitor Polski można kupić w punktach sprzedaży działających przy sądach wojewódzkich. Dziennik Urzędowy MEN trudno kupić – z pewnością można się z nim zapoznać czy wykonać odbitkę kserograficzną w kuratorium oświaty lub u wizytatorów szkół. Można również pożyć go w większych bibliotekach.

Przestrzeganie prawa w każdych okolicznościach jest korzystne dla uczniów. Jeżeli będziemy przestrzegali prawa – również wtedy, gdy jest to dla nas trudne – możemy spodziewać się, że prawo będzie nas broniło. Tylko w wyjątkowych sytuacjach, gdy zagrożone są najwyższe wyznawane przez nas wartości i nie istnieje możliwość podjęcia legalnej akcji, możemy zdecydować się na akt obywatelskiego nieposłuszeństwa¹⁶.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem.

Samorządność jest we współczesnym świecie bez wątpienia jedną z ważniejszych zasad codziennego funkcjonowania. Pierwsze przejawy samorządności dotyczą już dzieci i młodzież na poziomie szkoły podstawowej i gimnazjum, gdzie spotykają się one z działalnością samorządu uczniowskiego, odgrywającego bardzo ważną rolę – jest namiastką dorosłego życia, w którym nieustannie trzeba podejmować różne decyzje – zarówno własne dotyczące własnej osoby, jak i dotyczące otaczającej społeczności. Samorządność kształtuje w młodych ludziach niezbędne umiejętności, takie jak branie odpowiedzialności za podejmowane działania oraz przewidywanie ich skutków. Pozwala to na nabycie zdolności, takich jak samodzielność, asertywność czy też przedstawianie własnego zdania. Samorząd uczniowski daje możliwość podejmowania decyzji w ważnych sprawach już od najmłodszych lat.

Jak zostało już powiedziane, w naszym kraju samorządy uczniowskie działają na bazie artykułu 55 ustawy o systemie oświaty (istnienie samorządu jest więc obowiązkiem ustawowym), który stanowi, że w każdej szkole działa samorząd uczniowski i tworzą go wszyscy uczniowie danej szkoły. Jednak wielu placówkach za samorząd uczniowski uznaje się jedynie członków jego zarządu. Często sami uczniowie nie mają świadomości, że to właśnie oni stanowią samorząd szkolny. Należy pamiętać, iż wybrani reprezentanci są tylko przedstawicielami całej społeczności uczniowskiej. W związku z powyższym w podejmowanie różnych decyzji oraz w działania wewnętrzzszkolne powinno się włączać jak najwięcej uczniów oraz solidarnie ponosić konsekwencje decyzji – zarówno pozytywne, jak i negatywne. W publikacji Centrum Edukacji Obywatelskiej podkreśla się, że „samorząd uczniowski to instytucja mająca dawać młodzieży możliwość samodzielnego rozwiązywania swoich problemów, decydowania o kwestiach, które ich dotyczą, współzarządzania szkołą, a także uczestniczenia w sprawiedliwym rozwiązywaniu sporów”¹⁷. Istotne są również słowa Juliana Radziewicza, który napisał: „W samorządzie nie ma kierowników i podwładnych. (...) Samorząd, który nie przynosi korzyści wszystkim – nie jest samorządem”¹⁸. Takie

¹⁷ http://static.ceo.org.pl/sites/default/files/CEO/davBinary/Publikacje/samorz_calosc_wnetrze.pdf, dostęp: 30.11.2014.

¹⁸ http://static.ceo.org.pl/sites/default/files/KOSS/davBinary/Materialy%20pomocnicze/samorzad_uczniowski_suzn1.pdf dostęp: 30.11.2014.

rozumienie sprawy jest poprawne i pożądane.

Samorząd uczniowski w szkołach jest powoływany z myślą o dzieciach i młodzieży, mając na celu służenie im, czyli naukę, doskonalenie i rozwój. Znaczenie samorządu uczniowskiego oraz jego funkcje w szkole dotyczą przede wszystkim strzeżenia praw i obowiązków uczniów, a także organizacji życia szkolnego z uwzględnieniem potrzeb społeczności uczniowskiej oraz rozwoju ich zainteresowań i talentów. Ważne jest, aby zadania wchodzące w zakres działania samorządu były istotne i potrzebne w odczuciu społeczności uczniowskiej.

Samorząd uczniowski stanowi integralną część systemu wychowawczego szkoły, a jego funkcjonowanie ma spełniać społecznie ważne potrzeby szkoły, a także sprawy własne uczniów. Spośród wszystkich zadań i działań samorządu szkolnego możemy wyróżnić cztery podstawowe funkcje, które związane są z planowaniem, organizowaniem, kontrolą oraz oceną życia w klasie i szkole.

Samorząd szkolny pełni również rolę łącznika i koordynatora pracy wszystkich organizacji i zrzeszeń na terenie szkoły, działa też poza murami placówki, współpracując z różnymi lokalnymi organizacjami oraz fundacjami zgłaszającymi się z prośbą o pomoc w realizacji działań charytatywnych i nie tylko. Uczniowie mogą podjąć współpracę także ze świetlicami środowiskowymi oraz pozaszkolnymi kołami zainteresowań czy też harcerstwem.

Julian Radziewicz zauważa również, że samorząd „jest przede wszystkim metodą wychowawczą”¹⁹. Podkreśla się tutaj znaczenie wychowawcy – opiekuna samorządu, który powinien umiejętnie wypełniać swoje zadanie. Zagadnienie to zostanie szerzej omówione w kolejnym podrozdziale dotyczącym kompetencji nauczyciela-opiekuna samorządu uczniowskiego.

Idea samorządności zakłada, że uczniowie mają dwa podstawowe prawa: prawo do działania, samoorganizacji i prawo do udziału w podejmowaniu kluczowych decyzji. Prawo samorządu uczniowskiego do udziału w podejmowaniu decyzji wynika z założenia, że to samorząd uczniowski jest jedynym reprezentantem uczniów na terenie szkoły, a w procesie de-

¹⁹ Ibidem

czyjnym powinni brać udział ci, których decyzje dotyczą.

Artykuł 55 ustawy o systemie oświaty zawiera również główne uprawnienia samorządu uczniowskiego. Poza tym pojedyncze kompetencje samorządu znajdują się także w ustawie Karta Nauczyciela i rozporządzeniach Ministra Edukacji Narodowej. W myśl ustawy do obowiązków samorządu uczniowskiego należy uchwalenie regulaminu swojego funkcjonowania, który będzie określał zasady wyboru i funkcjonowania jego organów, za pomocą równego, powszechnego i tajnego głosowania. Kolejnym obowiązkiem jest wyrażanie opinii odnośnie decyzji dyrektora, takich jak: o skreśleniu ucznia z listy uczniów przed jej podjęciem, o wprowadzeniu mundurków oraz zaopiniowanie ich wzoru, a także o ustanowieniu dodatkowych dni wolnych. Ponadto przedstawiciel samorządu ma obowiązek uczestniczyć w komisji, którą powołuje dyrektor w przypadku stwierdzenia, że semestralna lub roczna ocena przedmiotowa została ustalona niezgodnie z przepisami prawa.

Kolejnym uprawnieniem samorządu jest podejmowanie działań z własnej inicjatywy. Dotyczy to w szczególności przedstawiania radzie szkoły, radzie pedagogicznej oraz dyrektorowi wniosków i opinii we wszystkich sprawach szkoły. Najczęściej dotyczą one realizacji praw uczniów, takich jak: prawo do zapoznawania się z programem nauczania (z jego treścią, celem i stawianymi wymaganiami), prawo do jawnej i umotywowanej oceny postępów w nauce i zachowaniu, prawo do organizacji życia szkolnego, prawo do redagowania i wydawania gazety szkolnej, prawo organizowania różnego rodzaju działalności (kulturalnej, oświatowej, sportowej, rozrywkowej) oraz prawo do wyboru nauczyciela pełniącego rolę opiekuna samorządu. Samorząd może również złożyć wniosek o powołanie rady szkoły czy wnioskować do dyrektora o wprowadzenie mundurków szkolnych. Do uprawnień samorządu należy także sporządzanie wniosków o przyznanie stypendium Prezesa Rady Ministrów – dla uczniów, którzy spełniają warunki określone w rozporządzeniu²⁰.

²⁰ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 czerwca 2005 r. w sprawie stypendiów Prezesa Rady Ministrów, ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania oraz ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego (Dz. U. Nr 106, poz. 890)

Ponadto Karta Nauczyciela stanowi podaje jeszcze jedno uprawnienie samorządu – na wniosek dyrektora samorząd uczniowski może wyrazić opinię na temat pracy nauczyciela w procesie jego oceny przez dyrektora.

Podsumowując powyższe rozważania dotyczące uprawnień samorządu uczniowskiego, można stwierdzić, iż głównym celem jego funkcjonowania jest nie tylko reprezentowanie uczniów i dbanie o ich prawa, ale również umożliwianie im wzbogacania szkolnego życia, między innymi poprzez realizację własnych pomysłów. Zagadnienie to zostanie szerzej omówione w podrozdziale poświęconym celom działania samorządów uczniowskich.

Samorządność uczniowska w różnych typach placówek edukacyjnych

Należy zauważyć, że samorządy uczniowskie tworzone są nie tylko w szkołach, ale również w innym typie placówkach edukacyjnych, m.in. w domach dziecka, internatach, ośrodkach szkolno-wychowawczych itp. Przyjrzyjmy się bliżej samorządności uczniowskiej w domach dziecka.

We współczesnej praktyce wychowawczej placówek opiekuńczych, do których trafia pewna grupa dzieci i młodzieży, często nastarczających wiele kłopotów społeczno-wychowawczych, zarysowuje się nieodzowna potrzeba umiejętnego i skutecznego oddziaływania wychowawczego. Wiele instytucji wychowawczych pracę samorządów, kieruje się metodami korczakowskimi. Ważnym problemem wychowawczym jest umiejętne prowadzenie dziecka, tak aby zechciało stać się podmiotem wychowania, to znaczy wejść w określone formy działania i role, które może zapewnić dobrze działający samorząd. Praca dzieci w samorządach w środowiskach domów dziecka ma na celu zmianę na lepsze ich samych i otaczającego środowiska, w którym przyszło im żyć. Jeżeli działalność samorządu będzie autentyczna, realna, zgodna z warunkami i potrzebami placówki – jest to możliwe.

W prowadzeniu korczakowskiej działalności samorządowej w domu dziecka większe przeszkody będą stwarzały: mała, względnie zbyt płytka znajomość dzieci i ich potrzeb; brak wrażliwości empatycznej, chęci

dialogu i umiejętności stosowania demokratycznego stylu zarządzania wśród wychowawców; niedostrzeżenie dziecka jako jednostki, która ma prawo być sobą; brak przygotowania dorosłych i dzieci do zastosowania samorządności; brak wykształcenia u jednostek cech charakteru człowieka samorządnego (samodzielność, odpowiedzialność, aktywność, inwencja twórcza, tolerancja itp.). Każdy dom dziecka widzi na pewno potrzebę pracy dzieci, chodzi jednak o to, aby tą pracą w umiejętny sposób pokierować. Przy podejmowaniu różnych działań trzeba starać się włączyć jak największą ilość dzieci. W takich działaniach wychowankowie uczą się wzajemnej odpowiedzialności, następuje integracja grup, nawiązują się życzliwe kontakty. Działalność samorządowa w grupie jest bliższa dzieciom. Od pracy samorządów grupowych zależy w bardzo dużym stopniu praca samorządu domu, w której skład wchodzi przedstawiciele wszystkich grup. Zasięg działań będzie szerszy i będzie dotyczył prac na rzecz całego domu. W każdym domu dziecka istnieją warunki do samorządowej działalności wychowanków i do tworzenia struktur samorządowych odpowiadającym danemu domowi. Ważne jednak jest, by w sposób demokratyczny, partnerski ukierunkować pracę dzieci, a poprzez działalność samorządową kształtować u wychowanków cechy osobowościowe niezbędne do życia w zespole „na dziś” i do życia w społeczeństwie dorosłym „na jutro”²¹.

Funkcjonuje wiele domów dziecka, które stosują korczakowskie wskazania pedagogiczne, bywają wciąż aktualne mimo całkiem odmiennych warunków społeczno-ekonomicznych i politycznych. Spojrzenie Korczaka na problemy wieku dziecięcego i metody ich rozwiązywania odpowiadają problemom współczesnych wychowanków. Domy te realizują takie założenia wychowawcze, jak: prawa do szacunku, godności osobistej, spokoju, intymności, własności osobistej dziecka. Niestety w domach dziecka istnieją różne postawy dziecka: od aktywnej, sprzyjającej procesowi resocjalizacji, przez bierną, do negatywnej. Dzieci okazujące postawę społeczną poprzez doświadczenia życiowe często ukazują postawę konsumpcyjną. Dlatego też samorzady z istniejącymi radami dziecięcymi pomagają korygować takie postawy, stwarzając warunki do wykazania się inicjatywą w myśleniu i pracy. Dzieci zaangażowane w różnego typu prace same rozwijają się, podejmują decyzje

²¹ B. Puszkin (red.), op. cit. s. 63–65.

i uczą się życia. Kierując się metodą Korczaka, samorządność w domach dziecka gwarantuje kształtowanie godności osobistej, postawę ideową, wiarę w siebie, dotąd konsekwentnie zabijane i otepiane w środowisku rodzinnym²².

Samorządność uczniowska w szkołach

W szkołach inspiracją i wzorem, modyfikowanym i dostosowanym do warunków i potrzeb, stał się również system wychowawczy wykreowany przez Janusza Korczaka. Właśnie samorząd uczniowski skupia na sobie największą uwagę, ponieważ obejmuje działalność całej szkoły. W szkołach, tak jak za czasów pracy Korczaka w Domu Sierot, istnieją rady dziecięce, sądy koleżeńskie, dyżury czy gazetki szkolne. Dzięki dużej aktywności samorządów wiele dzieje się na rzecz szkoły i środowiska. Praca uczniów stwarza warunki do współpartnerstwa, przy pełnym zachowaniu autorytetu obu stron – nauczyciela i ucznia. Samorzady w swoich radach dziecięcych są też inspiratorami samowychowywania, np. poprzez otoczenie przez klasy starsze całkowitą opieką uczniów klas młodszych.

Rady dziecięce sądzą i rozstrzygają sprawy konfliktowe między dziećmi a wychowawcami, nie karzą, lecz starają się poznać i wyjaśnić stronom przyczyny konfliktów, aby je usunąć. Rady inicjują i organizują imprezy kulturowe, wycieczki czy zawody sportowe dla wychowanków swojej szkoły i innych szkół. Z kolei funkcjonujące gazetki szkolne są bezpiecznym terenem, na którym uczniowie mogą wypowiadać swoje sądy, prowadzić spory i polemiki. Ponadto korzystają one z tematyki wiążącej się z zainteresowaniami uczniów, ogłaszają ich własną twórczość (poezja, proza), ilustrują na łamach gazetki rysunkami satyrycznymi pewne sytuacje szkolne. Rola gazetek prowadzonych w szkołach stała się prawdziwą platformą porozumienia i wymiany poglądów uczniowskich²³.

²² H. Kirchner, A. Lewin, S. Wołoszyn (red.), op. cit. s. 215–217.

²³ Ibidem, s. 211.

3.2. Tradycje samorządności w polskiej szkole

Samorządność uczniowska swymi korzeniami sięga już w czasów oświecenia, lecz od XIX stulecia zaczęła zanikać z powodu wpływów politycznych. O rzeczony samorządności powiedzieć można, iż wywodzi się z:

- odwiecznej funkcji dziecięcych pomocników; od zawsze wychowawcy swoim podopiecznym powierzali funkcję opiekunów dla swoich kolegów i koleżanek w szkołach, bursach itp., nadzorowali w ten sposób ład i porządek wśród rówieśników,
- począwszy od epoki renesansu – prób nauczania pogładowego w zakresie historii, znajomości współczesnego prawa i ustroju państwowego przez organizowanie „republik szkolnych”, „sejmików szkolnych”, „sądów”,
- począwszy od epoki renesansu – kółek uczniowskich zorganizowanych dla uczniów najzdolniejszych, mających na celu ich dodatkowe doszkolenie,
- wzorowania się na znacznej i autentycznej samorządności młodzieży uniwersyteckiej (od średniowiecza poczynając), która w swoich „nacjach” próbowała zaspokoić potrzeby studenckiego życia – dydaktyczne, samopomocowe, zabawowe.

Studenci uniwersyteccy poprzednich wieków posiadali organizacje samorządu nastawionego na zaspokojenie autentycznych potrzeb młodzieży. Natomiast w szkołach średnich zarodki samorządów pojawiły się dopiero w końcu XVIII i w pierwszej połowie XIX wieku. Właśnie Polska należała do przodujących krajów świata poprzez ożywienie i unowocześnienie myśli pedagogicznej – przez działaczy Komisji Edukacji Narodowej. Tradycja samorządności uczniowskiej sięga Warszawskiej Szkoły Rycerskiej z czasów Stanisława Augusta. Komisja Edukacji Narodowej zainicjowała system koleżeńskich sądów rozjemczych i wprowadziła koncepcję wielostronnego samorządu uczniów, opracowaną przez Hugona Kołłątaja, a następnie teorię pedagogiczną samorządu uczniowskiego Bronisława Trentowskiego. Janusz Korczak znał dobrze i cenił sobie dzieło Komisji Edukacji Narodowej. Na fali wielkich przeobrażeń ogarniających społeczeństwa formacji kapitalistycznej w pierwszym

ćwierćwieczu XX stulecia samorządy dzieci, młodzieży i uczniów zrodziły się do nowego i bujnego życia. Powstawały wówczas eksperymenty samorządów, które wyzwały możliwość twórczości wychowawczej i dydaktycznej, co w końcu spowodowało powołanie do życia modeli samorządów. Samorządy XX wieku zostały ukształtowane w atmosferze zachwianego zaufania w skuteczność wychowania autorytatywnego typu „prowadzenie za rękę”, werbalnego „pouczania”. W Polsce Ludowej nastąpił rozwój samorządów młodzieży i „zasady samorządności”.

Szkolny samorząd uczniowski sięga swymi korzeniami do wieku XVIII i związany jest z powstaniem pierwszej organizacji edukacyjnej na ziemiach polskich, czyli z powstaniem Komisji Edukacji Narodowej. Ustawa z 1783 roku mówiła również o powołaniu instytucji uczniowskiej mającej kształt sądów koleżeńskich, które według zamysłu miały rozstrzygać spory. Sądy uczniowskie miały funkcjonować w kolegiach i szkołach parafialnych. Jednak ten pomysł, jak podkreślają historycy, pozostał w sferze założeń. Dopiero Szkoła Rycerska, Uniwersytet Wileński oraz szkoły w Nowogródku, Mińsku, Krzemieńcu i Włodzimierzu Wołyńskim wprowadziły ten pomysł w życie.

Jeszcze w czasach zaborów problemem samorządności uczniowskiej zajął się doskonały filozof i nauczyciel, Bronisław Trentowski. Stworzył on pracę pt. „Chowanie, czyli system pedagogiki narodowej jako umiejętności wychowania, nauki i oświaty, słowem wykształcenia naszej młodzieży”. Dawał on przyszłym pedagogom porady dotyczące prowadzenia samorządów uczniowskich i przyznawał, że samorząd powinien stanowić dla siebie władzę ustawodawczą i wykonawczą, a nauczyciele z założenia mają być jedynie jego strażnikami. Podkreślał, że demokracja i samorządność powinny dać początek odrodzenia moralnego w rozumnej młodzieży, która pierwsze kompetencje będzie nabierać w szkole podczas działalności w samorządzie uczniowskim²⁴. Idea B. Trentowskiego, wyrastająca z tradycji, a zarazem zadziwiająco nowoczesna

²⁴ www.edukacja.edux.pl/p-funkcjonowanie-samorzadu-uczniowskiego.php, dostęp dnia 10.11.2014 r.

sna, została prawie w pełni zrealizowana dopiero w XX wieku – przez wspomnianego już Janusza Korczaka.

Rzeczywisty rozwój samorządu uczniowskiego nastąpił dopiero po I wojnie światowej, po odzyskaniu niepodległości przez Polskę. Instytucje uczniowskie działały w szkołach, zakładach kształcenia nauczycieli i placówkach opiekuńczych, a propagatorami idei samorządności uczniowskiej w szkołach byli między innymi J. Wójcik, M. Sczewińska, H. Rowid, W. Spasowski, L. Jeleńska. Jednak, jak już wspomniano, czołową postacią w tej sprawie w okresie międzywojennym okazał się Janusz Korczak²⁵.

Należy wspomnieć o samorządowych grupach wychowanków uniwersytetów ludowych, które prowadzili wybitni wychowawcy i pedagodzy, jak: ksiądz Ludwiczak, Ignacy Solarz i Zofia Solarowa oraz Feliks Popławski²⁶.

Propagatorzy samorządu uczniowskiego w XVIII, XIX i XX wieku dali podwaliny działalności samorządów w szkołach, które zostały przeniesione do czasów współczesnych, szczególnie do czasów po przemianach ustrojowych po roku 1989. Należy tylko oczekiwać, by w praktyce działanie samorządu oparte było na zasadach praworządności, gdyż tylko w ten sposób przygotowujemy młodych ludzi, światłych obywateli znających swoje prawa i obowiązki oraz umiejących z nich korzystać.

W Polsce Ludowej przez wiele lat nie było właściwego klimatu sprzyjającego rozwojowi samorządu. Naturalną, spontaniczną aktywność dzieci krępowały sztywne zarządzenia Ministerstwa Oświaty.

Zarządzeniem Ministra Oświaty z 1951 roku wprowadzono do szkół podstawowych i średnich regulamin samorządu uczniowskiego. Według regulaminu samorząd ten miał być powszechną organizacją młodzieżową działającą w ścisłym porozumieniu i całkowitej zgodności z organizacjami szkolnymi ZMP i ZHP. Zarządzenie to zobowiązywało nauczycieli do zapoznania się z zasadami organizacji i wychowania zespołu uczniowskiego w radzieckim państwie, gdzie organizacja komsomolska i uczniowska miały charakter młodzieżowej organizacji

²⁵ Ibidem.

²⁶ W. Okoń, *Wizerunki...*, op. cit., s. 239.

politycznej, a samorząd uczniowski miał pomóc nauczycielowi w wychowaniu młodzieży w duchu idei komunizmu.

Po 1956 roku na krótko powstały warunki bardziej sprzyjające samorządowym poczynaniom szkoły. Konkretnym przejawem wzrostu aktywnego zainteresowania zagadnieniem samorządu uczniowskiego było zorganizowanie w 1957 roku Podkomisji do spraw Samorządu Uczniowskiego przy Komisji Wychowania ZG ZNP. W tym okresie bardzo rozpowszechniły się agendy samorządu uczniowskiego – spółdzielnie uczniowskie, znane już w polskich placówkach oświatowo-wychowawczych przed I wojną światową.

Spółdzielnia uczniowska była i jest jedną z form wychowania społeczno-gospodarczego młodzieży. Wdraża ją do myślenia i działania ekonomicznego, uczy współpracy i organizowania wzajemnej pomocy, służy zaspokajaniu materialnych i kulturalnych potrzeb młodzieży.

Niekorzystnym etapem w rozwoju samorządu uczniowskiego były lata 60. i 70., kiedy wydano zarządzenie ministerialne ograniczające jego działanie w dość istotny sposób. Postulowano wówczas konieczność współdziałania samorządu z organizacjami ideowo-politycznymi, by propagować treści ideowe wśród młodzieży i rozwijać jej zainteresowania polityczno-społeczne. Zlikwidowano wszelkie przedstawicielstwa ogólnoszkolne i międzyszkolne organy samorządowe, pozostawiając tylko samorządy klasowe. Wytyczne ustalały zakres i formę działalności oraz strukturę organizacyjną samorządu. Na opiekuna samorządu uczniowskiego wyznaczały dyrektora szkoły.

W konsekwencji takiej polityki oświatowej samorząd uczniowski przez przeszło 10 lat nie pełnił właściwej odnośnie swej nazwy funkcji. Zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z 1982 roku określiło status formalnoprawny samorządu uczniowskiego. Wytyczyło tylko ogólne zasady działalności samorządu uczniowskiego, dając tym samym młodzieży pewną swobodę w realizacji inicjatyw samorządowych. Należy jednak zaznaczyć, że dokument ten nie uchylił mocno krytykowanego przez młodzież kodeksu ucznia z 1975 roku, a Zarządzeniem Ministra Oświaty i Wychowania z 1984 rok, w dalszym ciągu odwołując się do tradycji, postulowało współdziałanie szkół z organizacjami ideowo-wychowawczymi. Statut samorządu zakładał, że młodzież ma być

współpartnerem nauczyciela i współgospodarzem szkoły. Jednak pełne upodmiotowienie i partnerstwo ucznia w szkole było niemożliwe – samorząd był sterowany przez nauczycieli, dyrekcje szkół i władze oświatowe.

Ustawa z dnia 7 września 1991 roku o systemie oświaty dała nowe szanse polskiej oświacie i szkolnej samorządności. Uspołecznienie szkoły państwowej, rozwój szkół twórczych, autorskich, integracyjnych, powoływanie rad szkolnych (placówek) i stanowisk rzecznika praw uczniów oraz doradcy działalności samorządowej czy wreszcie zagwarantowana prawnie działalność samorządów uczniowskich stanowiły przykład urzeczywistnienia idei samorządności w praktyce edukacyjnej.

3.3. Cele, funkcje i zadania samorządu uczniowskiego

Spółczesność, w którym procesy uspołeczniania obejmują wszelkie dziedziny życia, wymaga kształtowania wśród młodzieży postaw i umiejętności współdziałania, wzajemnej pomocy, odpowiedzialności za siebie i pozostałych kolegów, dobrowolnego podporządkowania się interesom zbiorowym, opieki starszych nad młodszymi, liczenia się z potrzebami innych, planowania i realizacji planów, działania w zespole i przez zespół, ofiarności na rzecz zespołu. Dlatego najważniejszym zadaniem samorządu jest wychowanie społeczno-moralne. Wychowanie społeczne ukierunkowane przez wychowawcę wzbudza pragnienie identyfikacji z wartościami społeczno-moralnymi w procesie poznawczym człowieka. Taką postać uspołecznienia najwyższej ceni sobie wychowawca – jest ona fundamentem zabiegów wychowawczych. Ma służyć celom moralnym, w których dobro człowieka stanowi naczelną wartość, i przysposobieniu do samodzielnej aktywności społecznej. Wnioskując, można stwierdzić, iż z postulowanym wychowaniem społecznym wiąże się model ideowy człowieka moralnego oraz pragnienie, aby stał się zasadą praktycznego postępowania w życiu społeczeństwa, w tym przypadku w szkołach, internatach czy innych instytucjach uczniowskich. Nie ma skuteczniejszego sposobu rzetelnego wychowania moralno-społecznego jak kształtowanie osobowości na drodze nabywania przez uczniów nawyków odpowiedniego postępowania,

a mianowicie wielokrotnego powtarzania działań społecznie i moralnie pozytywnych, wynikających z potrzeby i zainteresowania (sekcje, kółka, kluby, organizacje dzieci i młodzieży, prace i zabawy wspólne). Aktywność samorządowa młodzieży dobrze funkcjonuje i rozwija się, kiedy jej czynności i zamierzenia są ukierunkowane potrzebami ogólnospołecznymi, ale koniecznie nastawione na miarę jej pragnień i zainteresowań. Takie postawy i umiejętności dzieci czy młodzież mogą kształtować najskuteczniej przez uczestnictwo w zorganizowanym przez nich samym życiu społecznym. Wychowanie przez udział w samorządach, realizujących różne zadania i cele uważane przez uczniów za własne, stanowi proces kształtowania i nabywania odpowiednich postaw i umiejętności w codziennym ich praktykowaniu nie tylko w środowisku szkolnym, lecz i własnym życiu. W toku różnych poczynań samorządów wówczas powstają sposobności do postępowania pożądanego moralnie i społecznie²⁷.

Każdy samorząd uczniowski w swojej działalności wyznacza podstawowe cele, np.:

- reprezentuje całą społeczność uczniowską przed gronem pedagogicznym,
- organizuje działalność kulturową, sportową czy też rozrywkową,
- współdziała z innymi organami szkoły,
- mobilizuje i organizuje różne formy aktywności uczniowskiej za pomocą rady pedagogicznej czy dyrekcji szkoły lub placówki,
- tworzy przyjazną atmosferę, wzajemny szacunek, działania dążące do rzetelnej nauki,
- ponosi współodpowiedzialność za funkcjonowanie szkoły lub placówki.

Samorząd szkolny w każdej szkole jest reprezentowany przez wybranych przedstawicieli. Zajmuje się on przede wszystkim, zgodnie z ustawą o systemie oświaty, reprezentowaniem interesów uczniów. Ustawa jasno określa, że samorząd uczniowski, jako organ szkolny, reprezentuje ogół uczniów, dając mu prawo do „przedstawiania radzie szkoły, radzie

²⁷ A. Kamiński, op. cit., s. 32–34.

pedagogicznej oraz dyrektorowi wniosków i opinii we wszystkich sprawach szkoły” (art. 55 ust. 5)²⁸.

Z ustawy jasno wynika, że ma on prawo brać udział w procesie podejmowania decyzji dotyczących życia szkoły. Nie chodzi tu tylko o wybieranie „szczęśliwego numerka”, czyli numeru z listy w dzienniku, któremu przyporządkowany uczeń nie jest danego dnia odpytywany i nie pisze niezapowiedzianych kartkówek.

Reprezentowanie opinii uczniów powinno polegać na braniu udziału przedstawicieli samorządu w konsultowaniu decyzji dyrekcji, które następnie obowiązują uczniów. Zdarzają się w szkole pewne kontrowersyjne kwestie, które podlegają dyskusji. Wówczas bierze w nich udział zwykle reprezentacyjna część samorządu szkolnego.

Samorządy uczniowskie²⁹ bardzo chętnie biorą udział w realizacji projektów, takich jak: apele, dyskoteki, mikołajki, andrzejki, akcje charytatywne. Aktywność samorządu zależy od kreatywności jej członków, umiejętności organizacyjnych oraz od zachęty opiekuna samorządu, jego umiejętności wspierania młodzieży w jej działaniach.

Jednak najważniejszą funkcją samorządu uczniowskiego jest prowadzenie systematycznego dialogu z dyrekcją, przedstawiania wniosków i opinii na temat wszystkich spraw szkoły dotyczących uczniów w celu budowania wzajemnego zrozumienia oraz platformy współpracy i wymiany opinii.

Praca w samorządzie uczniowskim rozwija u uczniów przede wszystkim samorządność. Ponadto kształtuje postawy obywatelskie, prospołeczne, jak i patriotyczne. Dodatkowym atutem pracy w takiej organizacji jest szerzenie znajomości praw człowieka, dziecka i ucznia. Uczniowie, którzy angażują się w działalność samorządu uczniowskiego, są uwrażliwieni na potrzeby innych ludzi, bardzo chętnie niosą pomoc potrzebującym. Praca w samorządzie uczniowskim daje uczniom dużo satysfakcji z pełnionych funkcji, z wykonywanych zadań, a przy

²⁸ Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991.

²⁹ M. Zahorska, *Dylematy szkolnej demokracji*, [w:] M. Dudzikowa, M. Czerpaniak-Walczak (red.), *Wychowanie. Pojęcia, procesy, konteksty*, t. 4, wyd. GWP, Gdańsk 2008, s. 189

tym uczy odpowiedzialności za podejmowane decyzje. Pomaga być zauważonym i docenionym przez swoich kolegów ze szkoły, jak i wyższe władze szkolne. Dodatkowo istnieje możliwość poznania nowych, ciekawych ludzi. Samorząd uczniowski poprzez swoje działania uczy twórczego działania, inicjowania pracy, uaktywniania wielu osób na rzecz spraw, które warto są podjęcia i zrealizowania. Uczy również umiejętności kierowania drugimi osobami, jak i podporządkowywania się osobom kierującym. W wyniku pozytywnie i jawnie działających mechanizmów selekcyjnych wyodrębniają się liderzy.

W systemie wychowawczym nowoczesnej szkoły samorząd powinien spełniać niezwykle doniosłe funkcje wychowawcze. Z jednej strony powinien on być podstawową formą partnerskiego współuczestnictwa dzieci i młodzieży w zarządzaniu szkołą, a tym samym czynnikiem kształtowania postaw zaangażowania i odpowiedzialności za sprawy ogółu, z drugiej zaś strony powinien on być formą organizacji życia zbiorowego, włączając do działania wszystkich członków danej zbiorowości.

W kompetencji samorządu nie mogą znajdować się sprawy nieważne, nikomu niepotrzebne bądź też wynikające jedynie z doraźnych poleceń dyrektora, rady pedagogicznej lub opiekuna. Samorząd uczniowski funkcjonować będzie w szkole konstruktywnie i wydajnie tylko wówczas, gdy okaże się naprawdę potrzebny społeczności uczniowskiej i jeżeli każdy uczeń tę potrzebę sobie uświadomi. Samorząd musi spełniać powszechne oczekiwania uczniów, reagować na wspólne sprawy, mieć możliwość współdecydowania o całokształcie życia wewnętrznego szkoły.

Rola i wychowawcze znaczenie samorządu uczniowskiego w szkole zależą przede wszystkim od tego, jakie sprawy zostały mu powierzone na zasadzie pełnego i lojalnego partnerstwa z dyrektorem i radą pedagogiczną szkoły. Tylko w takiej szkole, w której samorząd traktowany jest z całą powagą, zaś przyznane mu kompetencje są dostatecznie szerokie i respektowane, jest on wartościowym i skutecznym narzędziem wychowawczym.

Samorząd uczniowski jest piękną i doniosłą koncepcją wychowania. Samorząd, uczniowski jako forma zbiorowego życia młodzieży, jest ważnym środkiem wychowawczym. Rozwija bowiem w uczniach takie cechy, jak: wytrwałość, zamiłowanie do ładu, karność społeczną, umie-

jętność organizowania wspólnego życia, wolę, a ponadto może oddać cenne usługi przy kształtowaniu charakteru dzieci.

Reasumując: rola samorządu uczniowskiego w programie wychowawczym szkoły jest przeogromna. Celem samorządu jest między innymi: uczestnictwo uczniów w samodzielnym rozwiązywaniu własnych problemów oraz partnerstwo w stosunkach z nauczycielami, rodzicami w realizacji celów wychowawczych szkoły; rozwijanie demokratycznych form współżycia, współdziałanie uczniów, wzajemne wspieranie się i przyjmowanie współodpowiedzialności za jednostkę i grupę; obrona praw i godności ucznia; dbanie o sprzęt i urządzenia szkolne, organizowanie grup uczniowskich do wykonywania niezbędnych prac na rzecz szkoły; gospodarka – zdobywanie funduszy oraz dysponowanie nimi, redagowanie gazetek uczniowskich, reklama imprez szkolnych; organizowanie działalności kulturalnej, oświatowej, sportowej oraz rozrywkowej zgodnie z własnymi potrzebami i możliwościami organizacyjnymi w porozumieniu z dyrektorem szkoły. Rada samorządu uczniowskiego jest pomostem między gronem pedagogicznym a uczniami, współpracuje z wychowawcami klas i władzami szkoły, uzgadniając z nimi ważniejsze przedsięwzięcia³⁰.

Samorząd uczniowski stanowi ważną część systemu wychowawczego szkoły. Jego działalność ma zaspokajać społecznie ważne potrzeby szkoły, a także sprawy własne uczniów. W całości zadań i działań samorządu uczniowskiego można wyodrębnić cztery jego funkcje związane z:

- planowaniem,
- organizowaniem,
- kontrolą,
- oceną życia w klasie, w szkole³¹.

Samorządność przejawia się w różnych bezpośrednich i pośrednich działaniach uczniowskich. Mogą one mieć charakter działań całkiem samodzielnych, np. przygotowanie imprezy andrzejkowej, giełdy sprzętu sportowego, dyskoteki, albo polegać na współuczestnictwie młodzieży

³⁰ J. Pólturzycki, *Aleksander Kamiński*, wyd. ITE, Radom 2006, s. 251–265.

³¹ *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, tom V, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2006.

w podejmowaniu ważnych dla nich i szkoły decyzji, np. przyznawanie nagród i wyróżnień, planowanie tematyki godzin wychowawczych, organizacja czasu wolnego. Zaliczyć do nich trzeba także działania związane z reprezentowaniem ogółu uczniów przed dyrekcją, wychowawcą, nauczycielami i innymi osobami³².

W zależności od możliwości i potrzeb uczniów ich działalność (bezpośrednia, pośrednia) powinna być wzbogacona np. o działalność finansowo-gospodarczą, samokształceniową, o współpracę z innymi środowiskami uczniowskimi, w tym także zagranicznymi itp.³³

Zakłada się przy tym, że:

- działania uczniów dotyczące planowania, organizowania, kontroli i oceny życia w klasie, w szkole są powszechne;
- struktura organizacyjna samorządu uczniowskiego jest ustanawiana na ogólnym zebraniu uczniów, zgodnie z ich potrzebami i możliwościami;
- rady samorządu uczniowskiego współdziałają z całą społecznością szkolną (uczniami, nauczycielami, rodzicami, organizacjami młodzieżowymi, instytucjami pozaszkolnymi) w sprawach dotyczących ogółu młodzieży i szkoły;
- dyrekcja szkoły, nauczyciele, opiekun samorządu pełnią rolę partnera i doradcy.

W takim układzie praca samorządu uczniowskiego, choć stanowi spójną całość, jest powiązana z innymi częściami (podsystemami) mikrosystemu wychowawczego szkoły, a przede wszystkim z działalnością wychowawcy klasy³⁴.

Zadania, które powinny należeć do kompetencji samorządu, można ująć w następujące grupy:

- zadania związane z kształtowaniem właściwego stosunku uczniów do nauki i do procesu zdobywania wiedzy (olimpiady, konkursy przedmiotowe, audycje tematyczne przygotowane z pomocą sek-

³² Ibidem.

³³ Ibidem.

³⁴ Ibidem.

- cji radiofonicznej, wystawy szkolne, klasowe, koła zainteresowań, wytwarzanie pomocy naukowych, opracowywanie albumów itp.);
- zadania dotyczące uczestnictwa społeczności uczniowskiej w planowaniu życia i pracy szkoły i działalności grup wiekowych (organizowanie zebrań społeczności uczniowskiej, udział uczniów w tworzeniu władzy uczniowskiej, zarządu samorządu, organizowanie porad klasowych, spotkań młodzieży, organizowanie spotkań z dyrekcją szkoły, radą pedagogiczną, komitetem rodzicielskim, organizowanie prac społecznie użytecznych, organizowanie systematycznych spotkań apelowych, poszukiwanie form umożliwiających przepływ informacji – gazetki, kroniki, informatory, radiowęzeł, zeszyt ogłoszeń samorządu);
 - zadania obejmujące rozwijanie opieki i wzajemnej pomocy koleżeńskiej – opieka nad klasami młodszymi, koła korepetytorów, punkty pomocy naukowej, zapewnienie pomocy chorym uczniom, dyżury szkolne;
 - zadania związane z organizowaniem czasu wolnego – działalność artystyczna, rozrywkowa, kulturalno-oświatowa, aktywny udział w pracy kół zainteresowań;
 - zadania dotyczące udziału młodzieży w gospodarowaniu szkołą – organizowanie klasopracowni, urządzanie szkoły i opieka nad salami lekcyjnymi, opieka nad otoczeniem szkoły, konserwacja pomocy naukowych i sprzętu, gospodarowanie sprzętem;
 - zadania określające udział uczniów w regulowaniu stosunków wewnętrznych – udział w tworzeniu prawodawstwa szkolnego, rozstrzyganie niektórych konfliktów uczniowskich w myśl postanowień zawartych w kodeksie ucznia, odbywanie spotkań o tematyce interesującej młodzież;
 - zadania sprowadzające się do wzbogacania życia wewnętrznego szkoły, np.: pielęgnacja tradycji szkoły i samorządu (troska o sztandar szkoły, kącik patrona, tworzenie gabinetu tradycji i opieka nad nim, uroczystości i imprezy szkolne, prowadzenie kronik, zakładanie albumów, zbieranie pamiątek, włączanie rodziców do życia szkolnego, utrzymywanie stałego kontaktu z absolwentami szkoły czy nauczycielami emerytami).

Mówiąc o celach i funkcjach samorządu, warto w tym miejscu jeszcze raz stwierdzić, iż dobrze funkcjonujący samorząd uczniowski uczy:

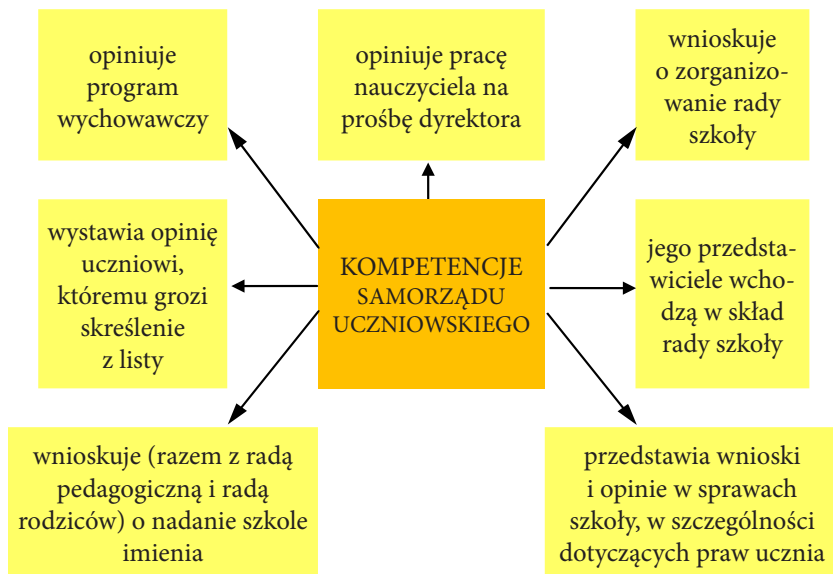
- demokratycznych form współżycia społecznego i współdziałania,
- wyodrębnienia się liderów, w wyniku pozytywnie i jawnie działających mechanizmów selekcyjnych,
- umiejętności kierowania innymi, podporządkowywania się osobom kierującym,
- odpowiedzialności za siebie i za otoczenie; samodzielności i samowystarczalności, a równocześnie wzajemnego wspierania się w pracy i w potrzebie,
- twórczego działania, inicjowania pracy, uaktywniania wielu osób na rzecz spraw, które warte są podjęcia i zrealizowania,
- głębszego pojmowania przez uczniów odpowiedzialności moralnej, znaczenia prawdziwego autorytetu, prawa do odrębności przekonań, tolerancji dla innych, zdolności do empatii i rozwijania tzw. wyższych uczuć,
- kształtowania się postaw prospołecznych, bezinteresownych świadczeń i pracy na rzecz innych.

Ponadto samorząd uczniowski zapewnia młodzieży:

- rozwój własnej osobowości,
- satysfakcję,
- zaspokojenie potrzeby bycia zauważonym i docenionym,
- możliwość niesienia pomocy innym ludziom,
- odpowiedzialność za podejmowane decyzje,
- możliwość reprezentowania szkoły,
- poznanie ciekawych ludzi,
- współdziałanie w doskonaleniu pracy szkoły, w ulepszaniu metod nauczania i wychowania,
- poczucie wolności i godności osobistej,
- dopracowanie się autentycznego partnerstwa z wychowawcami poprzez współtworzenie mikrosystemu dydaktyczno-wychowawczego szkoły, a przede wszystkim własnej klasy,

- zwiększanie szans samorealizacji, ujawnianie i rozwijanie własnych zdolności poznawczych, organizacyjnych, przywódczych, artystycznych, społecznych, opiekuńczych.

Omówione powyżej cele, funkcje i zadania samorządu uczniowskiego zostały w uproszczeniu przedstawione na poniższym schemacie.

3.4. Opiekun samorządu uczniowskiego

Aby samorząd prawidłowo i skutecznie się rozwijał, niezbędna jest pomoc, nadzór i wsparcie nauczyciela-wychowawcy, a więc powołanego formalnie opiekuna samorządu uczniowskiego. Wychowawca – przede wszystkim, aby dobrze identyfikować się z rolą opiekuna-wychowawcy nad samorządem – powinien posiadać prócz metod i technik osobowość twórczą, przejętą życzliwością dla uczniów i chęcią do swojej pracy. Tę niezwykle ważną rolę opisał w swojej książce Aleksander Kamiński następująco: „*Aby samorząd nie był powołany z racji obowiązku strukturą, należy jego prowadzenie powierzyć takiemu wychowawcy, który dobrze*

*orientuje się w środowisku szkolnym i pozaszkolnym młodzieży, który jest zaangażowany, doświadczony oraz cechuje się demokratyczną i szczerą postawą*³⁵. Zatem opiekun powinien mieć u dzieci i młodzieży wyrobioną pozycję i autorytet, gdyż wówczas łatwiej nawiązuje kontakt z uczniami i właściwie pokieruje samorządem. Wspomniany wyżej autor zwraca uwagę na cechy osobowościowe opiekuna samorządu uczniowskiego i wypowiada się na ten temat następująco: *„Jeśli nie podda się rutynie i emocjonalnemu zmęczeniu, jakie występuje już po kilku latach pracy, jeśli będzie umiał cieszyć się wynikami swojej pracy i osiągnięciami młodzieży, zostanie najlepszym partnerem dla swoich podopiecznych, którzy przy nim i pod jego kierownictwem będą się uczyć życia dla ludzi*”³⁶.

Opiekun samorządu uczniowskiego powinien być autentycznym doradcą i pomocnikiem samorządu, ale nie może wszystkiego robić za niego i czuć się odpowiedzialny. Jednak powinien tak organizować pracę z młodzieżą, by miała ona wpływ na to, co się dzieje wokół niej, z myślą o jej własnych interesach zarówno w sensie indywidualnym, jak i zbiorowym.

Wskazane jest, by opiekun dążył do tego, by uczniowie dobrowolnie przyjmowali na siebie obowiązki w samorządzie i czuli się odpowiedzialni za wszystko, co dzieje się w klasie i w szkole.

Nie być powinno zdarzać się, by opiekun podpowiadał młodzieży zadania do realizacji, które są dla niej zbyt odległe, zbyt dorosłe – wówczas bowiem uczniowie szybko się wycofują i trzeba czasu, by na nowo się zaktywizowali³⁷. Bywa i tak, że nie zawsze opiekun może zaktywizować samorząd, gdyż jego aktywność jest w pełni dobrowolna i w dużej mierze zależy od środowiska, w którym funkcjonuje.

Według poglądu Korczaka wychowanie wychowawcy dokonuje się w kontakcie z dzieckiem. Wychowawca, który współpracuje z dziećmi, nie mając z nimi dobrego kontaktu, bardzo szybko może popaść w rutynę. Nie tylko wychowawca wychowuje dzieci, lecz i dzieci wychowują

³⁵ A. Kamiński, *Samorząd młodzieży jako metoda wychowawcza*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1985, s. 41.

³⁶ Ibidem, s. 42.

³⁷ T. Szymczyk, *Jak uczyć demokracji w szkole?*, „Dyrektor Szkoły”, 2000, nr 3, s. 19–21.

wychowawcę³⁸. Korczak uważał, że aby stać się dobrym wychowawcą, sam wychowawca musiał pracować nad sobą. „...*bądź sobą – szukaj własnej drogi. Poznaj siebie, zanim zechcesz dzieci poznać. Zдай sobie sprawę z tego, do czego sam jesteś zdolny, zanim dzieciom poczniesz wykreślać zakres ich praw i obowiązków. Ze wszystkich sam jesteś dzieckiem, które musisz poznać, wychować i wykształcić przede wszystkim...*”³⁹.

W szkolnictwie można zaobserwować model nauczyciela-wychowawcy, który może osiągać sukcesy w inicjowaniu i inspirowaniu samorządu. Istnieją jednakże rozmaite modele wychowawców. Wychowawca autorytatywny stanowi przeszkodę w tworzeniu samorządu, ponieważ jego rola przekłada się na skłonność rządu i przywództwa. Wychowawca nadmiernie autorytatywny nie nadaje się na wychowawcę inicjującego i inspirowającego samorząd młodzieży. Taka postawa niszczy wychowawczo najistotniejszą atmosferę samorządności wśród uczniów. Inny model wychowawców, którzy szkodzą samorządom, to: ludzie leniwi, niedbali, lekceważący swoje obowiązki, lękający się przeciwstawiać młodzieży itp. Spotykamy się też z modelem anarchisty – puszczającego młodzież samopas. Z kolei dzięki polskim praktykom oraz w wyniku badań amerykańskich i wschodnioniemieckich na pierwsze miejsce wysunął się jeszcze inny model wychowawcy, a właściwie postawa – demokratyczna. W oparciu o wyniki prowadzonych badań stwierdzono, iż wychowawca demokratyczny:

- planuje i podejmuje decyzje wspólnie z grupą, dyskutuje z uczniami i utrzymuje bliskie pozytywne relacje z wychowanymi,
- kieruje, pomaga i zajmuje się jednostkami, ale uwaga skierowana jest na całą grupę,
- zachęca wychowanków do uczestnictwa w życiu zespołowym, nadając ton towarzyski,
- jest obiektywny, chwali i gani,
- cieszy się szacunkiem i zaufaniem, jest odpowiedzialny, stawia na pierwszym miejscu prawidłowe funkcjonowanie stosunków między sobą a grupą,

³⁸ A. Lewin, op. cit., s. 42.

³⁹ J. Korczak, *Pisma wybrane*, t. III, s. 210.

- wzbudza u uczniów uczucie sympatii uczniów,
- pozytywnie wpływa na stosunek uczniów do wykonywanych zadań i prac,
- dba o dobrą jakość wykonywanych prac, jest zainteresowany pracami, podejmuje liczne inicjatywy,
- posiada pogodne usposobienie,
- wykazuje się życzliwością i troską o młodych oraz postawą opiekuna życiowego, przewodnika, mentora dla młodzieży.

Taka postawa wychowawcza sprawia, iż nauczyciel jest pośród samorządności, a nie ponad lub poza nią. Jest doradcą, inspiruje i sprawdza, natomiast nie wykonuje zadań za klasę. Czasami jednak, w pewnych przypadkach – mają miejsce odchylenia od wzorcowego modelu. Przykładowo: Rudolf Taubenszlag, który czynił z demokratyczności samorządu kamień probierczy, zbyt często ingerował w pracę samorządu, z kolei Janusz Korczak osobiście pisał i redagował gazetę Domu Sierot (wydaną w jednym egzemplarzu), choć działał tam wówczas wszechstronnie rozbudowany samorząd. Zdarzało się też tak, że najwybitniejsi realizatorzy samorządów młodzieży o właśnie takim, demokratycznym typie wychowawcy – nieraz się „załamywali”⁴⁰. Bowiern często samorząd, który zaczyna się rozwijać, to jednocześnie samorząd, w którym ewolucji ulega także rola wychowawcy-opiekuna samorządu. Ujawnia się pewna ważna funkcja wychowawcza, którą wychowawca powinien urzeczywistniać, mianowicie: istotna realizacja podstawowych zadań z zakresu uspołeczniania młodzieży przez wykorzystanie pozytywnych zjawisk i prawidłowości wewnątrzklasowego życia społecznego uczniów. Dobrze zorganizowanie działalności klasy, wdrażanie uczniów do prac – jest generalnym zadaniem wychowawczym, przejawiających się w takich treściach, jak: współpraca z organizacjami młodzieżowymi; praca z samorządem uczniowskim; dodatkowe godziny do dyspozycji wychowawcy; uspołecznianie uczniów jako organizacja nieformalna. Ważnym aspektem tego problemu jest zadanie organizowania tzw. prac społecznie użytecznych młodzieży na rzecz szkoły i środowiska pozaszkolnego. Prace te istnieją po to, aby pobudzać inicjatywę uczniów, kształtować

⁴⁰ Ibidem, s. 40–46.

pozytywną motywację społeczną, eliminować pobudki egoistyczne⁴¹.

Jak już wspomniano, opiekuna wybiera samorząd uczniowski⁴². Spółb wyboru opiekuna musi być określony w regulaminie samorządu. Przed dokonaniem wyboru należy starannie przemyśleć wszystkie kandydatury. Od trafnego wyboru wiele zależy. Dobry opiekun samorządu to bowiem nieoceniony skarb. To sprzymierzeniec uczniów w najtrudniejszych sytuacjach. W niektórych regionach Polski opiekun nazywany jest nawet doradcą samorządu. To bardzo trafne określenie, które oddaje istotę tej funkcji⁴³.

Wybierany spośród nauczycieli, którzy wyrażą na to zgodę, opiekun samorządu:

- nie jest władzą samorządu – pełni funkcję pośrednika między samorządem a nauczycielami, rodzicami i społecznością lokalną;
- doradza samorządowi;
- pomaga w zrozumieniu przepisów obowiązujących w szkole;
- pomaga w prowadzeniu dokumentacji finansowej, organizacji zebrań itp.⁴⁴

Wśród istotnych atrybutów wychowawcy w samorządzie uczniowskim wymienić możemy jego wiek. Mianowicie: młody wychowawca reprezentuje typ przewodnika, natomiast starszy – typ opiekuna, który aby usprawnić poziom swojej pracy, może do pomocy powołać radę rodziców⁴⁵. Inną cechą najczęściej podkreślaną przez praktyków jest wesołość, sprawiedliwość wobec wychowanków, życzliwość, troskliwość, zapał i umiłowanie zawodu, samopoczucie w pracy wychowawczej, udzielanie się wśród kolegów wychowawców oraz znajomość istoty samorządu i mechanizmu jego działania.

Wiemy, że zainteresowania dzieci i młodzieży powinny być motorem działalności wychowawczej – ale nie można oprzeć całości proce-

⁴¹ J. Radziejewicz, *Funkcja wychowawcy szkoły*, Warszawa 1981, s. 68-82.

⁴² Ustawa z dnia 7 września 1991 roku o systemie oświaty.

⁴³ A. Kamiński, op. cit., s. 47.

⁴⁴ K. Stanowski, op. cit.

⁴⁵ A. Kamiński, op. cit., s. 47.

su wychowawczego na zasadzie zaspokajania zainteresowań. Nie jest to możliwe, co więcej – nie jest pożądane. Wychowawca samorządu swoje postępowanie wychowawcze powinien wyprzedzać zarówno z potrzeb i zainteresowań dzieci, jak i potrzeb społeczeństwa, kultury i polityki. Szkoła musi często narzucać dziecku wykonywanie określonych zadań. Zasada zainteresowań jednak powinna być zasadą podstawową, wiodącą⁴⁶.

Nigdy nie należy organizować samorządu dzieci i młodzieży dla samego samorządu. Trzeba mieć stale przed oczyma konkretne zadania, które pragnie się zrealizować. Opiekun samorządu uczniowskiego ma obowiązek pomagać w realizacji tych zadań.

Pełnienie funkcji opiekuna jest zapewne dużym wyzwaniem, gdyż wiąże się z wieloma obowiązkami i odpowiedzialnością. Wymaga również ogromnego zaangażowania, a także dysponowania określonymi umiejętnościami. Osoba taka powinna cieszyć się dużym autorytetem, gdyż „(...) do opieki nad samorządem potrzebny jest człowiek pracowity i byłoby cenne, gdyby był lubiany przez dzieci (...) – musi być on naprawdę mistrzem w zawodzie. Albo – przyszłym mistrzem, który będzie potrafił przekonać dzieciaki, że choć obie strony będą się uczyć metodą prób i błędów, to na pewno warto energicznie wziąć się do takiej nauki”.

Opiekun koordynuje pracę zarządu samorządu uczniowskiego oraz umiejętnie kieruje jej działalnością. L. Bojarska podkreśla, że „...wyłącznie od opiekuna i jego umiejętności będzie zależało to, co w samorządności najistotniejsze: powoli rosnąca w uczniach wiedza, że przynajmniej powołują do tego, by im służyło, koordynując ich działania”.

Każdy opiekun, chcący należycie wypełniać powierzoną mu funkcję, powinien rozpocząć działalność od określenia swojej roli. Musi pamiętać o tym, że nie jest jednym z członków samorządu, a odpowiedzialność za powodzenia i niepowodzenia ponoszą przede wszystkim uczniowie. „Co najbardziej przeszkadza rozwojowi samorządności (uczniowskiej) to, że tak niesłuchanie zależy nam na tym, żeby wszystko (...) było perfekcyjne, dopięte na ostatni guzik, bo przecież wszyscy patrzą i kogo będą oceniać? Oczywiście – opiekuna! Każde niedociągnięcie i każdy

⁴⁶ Ibidem.

niedorobiony drobiazg to wina opiekuna. Dlatego wrywa się dzieciom z rąk robotę, z którą najlepiej sobie radzą, „skopane” przemówienie wymienię na „lepsze”, itp. I po co? Co to daje dzieciakom? Absolutnie nic, poza kolejną dozą bezproduktywnego wysiłku. Bo przecież ani nie pozwoliliśmy na jakąkolwiek własną ekspresję, ani na myślenie”.

Nauczyciel sprawujący opiekę nad samorządem powinien ściśle współpracować z całym gronem pedagogicznym szkoły, a w szczególności z wychowawcami klas, którzy opiekują się samorządami klasowymi. Z jednej strony jego zadaniem jest reprezentowanie interesów młodzieży przed radą pedagogiczną, a z drugiej przekazywanie spostrzeżeń nauczycieli wobec samorządu. Jako pośrednik między światem dorosłych i światem młodzieży opiekun powinien pomagać zrozumieć te dwie często odmienne perspektywy spostrzegania rzeczywistości i próbować pomóc budować wzajemne, dobre relacje.

Nauczyciel – opiekun jest też łącznikiem w kontaktach między uczniami a dyrekcją. Nie oznacza to jednak zmuszania uczniów do realizowania narzuconych przez władze szkoły zadań, a jedynie przekazywanie informacji oraz ułatwianie kontaktów. Ważne jest również, aby opiekun zadbał o to, żeby sprawy, w których niezbędny jest kontakt uczniów z dyrekcją, odbywały się bezpośrednio. Nie powinien dopuścić do sytuacji, w której będzie on jedynym reprezentantem młodzieży przed dyrektorem.

Aby zbudować silną i dobrze prosperującą grupę, opiekun powinien mobilizować uczniów do samodzielnego planowania i realizacji pracy oraz tworzenia innowacyjnych pomysłów. Musi również czuwać nad terminową realizacją zaplanowanego na początku każdego roku szkolnego harmonogramu pracy. Należy jednak pamiętać, że nawet w najlepiej zgranym zespole może dojść do różnych nieprzewidzianych sytuacji, na przykład konfliktów. W wypadku gdy uczniowie nie są w stanie samodzielnie dojść do porozumienia, nauczyciel bez wątplenia powinien przyjąć rolę mediatora. Jest on bowiem osobą z większym życiowym doświadczeniem i innym spojrzeniem na trudną w oczach młodzieży sytuację.

Kluczem do osiągnięcia sukcesu przez opiekuna samorządu jest umiejętność rozbudzenia w dzieciach i młodzieży chęci aktywnego

działania na rzecz środowiska szkolnego. Osobie posiadającej odpowiednie wykształcenie pedagogiczne i bogaty warsztat pracy pełnienie opieki nad samorządem uczniowskim powinno dostarczać dużo satysfakcji i zadowolenia z tego, że uczniowie stają się coraz bardziej samodzielni, potrafią planować pracę i realizować postawione sobie zadania.

Rozwijanie samorządności i aktywności uczniów jest najważniejszą zasadą w procesie wychowania. Przez takie działanie rozbudza się inicjatywę uczniów, ich samodzielność i samodyscyplinę. Przez współdziałanie w grupie pobudza się inicjatywę wszystkich jej członków, co powoduje identyfikowanie się z celami i zasadami grupy – a więc uznanie ich za swój w poczuciu pełnej za nie odpowiedzialności. Postulat samorządności ma sprzyjać też jej rozbudzeniu, rozwinięciu i umocnieniu jako cechy osobowości.

Z powyższych rozważań wynika, że opiekun samorządu powinien być doświadczony w pracy z uczniami. Sama jego akceptacja przez młodzież nie wystarczy, jeśli jego kompetencje będą zbyt niskie. Kierowanie pracą samorządu szkolnego wymaga od niego dużego taktu i wyczucia sytuacji.

3.5. Samorząd uczniowski jako metoda wychowawcza i żywa lekcja demokracji

Samorządność jest odmianą zasady postulującej doprowadzenie wychowanka do autodyscypliny. Wychowanie w autodyscyplinie postuluje stawianie wychowanka w pozycji samodzielnej, dokonywanie przez niego wyborów z tą perspektywą, że jego wybory w toku procesu wychowawczego będą moralnie wartościowe. Zasada samodzielności i autodyscypliny na terenie funkcjonowania grupy społecznej prowadzi do takiego w niej układu, który określa ją jako autonomiczną, samorządną. Metoda wychowawcza przeniesiona na grunt społeczny, mająca udoskonalenie umiejętności indywidualnej samodzielności i samodyscypliny przybiera postać samorządności⁴⁷.

Samorządność jest metodą wychowawczą, dlatego ważną rolę spełnia wychowawca, który, podejmując się założenia w klasie samorządu,

⁴⁷ A. Kamiński, op. cit., s. 9.

musi w sposób umiejętny tak działać, by spełnić warunki uczynienia samorządu rzeczywiście „skutecznym”. O samorządzie należy też mówić jako o metodzie pracy z młodzieżą całej klasy, szkoły, drużyny harcerskiej, zespołu itp.⁴⁸.

Celem wychowania w szkole jest kształtowanie wszechstronnie rozwiniętej osobowości każdej jednostki i przygotowanie jej do udziału w życiu społeczeństwa. Sama wiedza nie wystarczy, muszą za tym pójść pewne działania praktyczne. Takiej okazji dostarcza angażowanie się ucznia w aktywność w strukturach samorządu uczniowskiego.

Zbiorowość uczniowska jest małym społeczeństwem, a w prawidłowo funkcjonującym społeczeństwie wszyscy uczniowie powinni mieć wpływ na organizację i bieg życia zbiorowego oraz na podejmowanie decyzji we wspólnych sprawach. Osiągnięcie takich celów jest możliwe właśnie w pracy uczniów w samorządzie szkolnym.

Działalność w samorządzie szkolnym rozpoczyna się od wyborów przewodniczącego i członków. Dobrze przygotowana kampania wyborcza może stać się metodą wychowawczą. Samorząd tworzą wszyscy uczniowie szkoły i muszą poznać zasady jego wybierania i działania. Określa je regulamin uchwalony przez ogół uczniów w głosowaniu równym, tajnym i powszechnym. Należy podkreślić, iż regulamin nie może być sprzeczny ze statutem szkoły, a organy samorządu są jedynymi reprezentantami uczniów.

Wielu uczniów chce samorządności i domaga się coraz większych kompetencji dla swoich reprezentantów. W ten sposób przygotowują się do uczestnictwa w życiu publicznym, społecznym w okresie dorosłości. Należy im to umożliwić, a wspieranie ich działań w pracy samorządu szkolnego jest świetną metodą wychowawczą. Uczniowie aktywizują się, uczą odpowiedzialności, demokracji i mają autentyczny wpływ na życie szkoły.

Młodzież biorąca udział w pracach samorządu uczniowskiego może uczestniczyć w praktycznym wychowaniu do edukacji obywatelskiej na dwóch poziomach. Jednym z poziomów jest zdobywanie wiedzy i pojęć podczas lekcji, a drugim poprzez praktyczne uczestnictwo w pracach

⁴⁸ J. Radziewicz, op. cit., s. 68–70.

samorządu szkolnego. Określił to, cytowany już wcześniej, David Mathews słowami: poprzez stworzenie w szkołach „*autentycznych i systematycznych okazji do uczestnictwa uczniów w procesie zarządzania szkołą i społecznością, by przekonać młodzież, że partycypacja może prowadzić do ważnych efektów*”⁴⁹.

Samorząd uczniowski jest ważnym narzędziem edukacji obywatelskiej, gdyż w nim to uczniowie zdobywają pierwsze doświadczenia społeczne oraz aktywność obywatelską. Wszyscy współcześni liderzy społeczni i polityczni w przeszłości angażowali się w istotne dla nich działania społeczne, między innymi będąc aktywnym członkiem samorządu uczniowskiego.

Aby samorząd uczniowski był szkołą obywatelskiej demokracji, musi charakteryzować się kilkoma podstawowymi cechami:

- tworzą go osoby demokratycznie wybrane – reprezentacja ogółu uczniów danej szkoły,
- musi jednoznacznie określać zakres praw i obowiązków, wskutek czego będzie rzeczywistym współgospodarzem szkół,
- każdy członek samorządu uczniowskiego musi mieć poczucie bezpieczeństwa, konieczne dla skutecznego wywiązywania się ze swoich obowiązków,
- samorząd uczniowski musi być postrzegany przez nauczycieli i rodziców jako partner w tworzeniu zdrowych warunków dla rozwoju, a nie jako przeciwnik w tworzeniu wygodnych warunków dla personelu szkolnego⁵⁰.

Jeśli samorząd uczniowski nie wypełnia swej roli, wówczas jest postrzegany jako instytucja fasadowa. Długofalowym skutkiem pozornego działania samorządu może być ośmieszanie samej idei samorządności, aktywności społecznej młodzieży w przyszłości.

Z tych względów konieczna w szkole jest aktywność organizacji samorządowej, która będzie się opierała na reprezentacji interesów uczniów, konsultowaniu decyzji dyrekcji dotyczących uczniów, włączy-

⁴⁹ J. Pietrasik, op. cit., s. 2–3.

⁵⁰ J. Radziejewicz, *Samorządność potrzebna czy zło konieczne*, [w:] *Nauka demokracji*, praca zbiorowa pod red. J. Radziejewicza, wyd. CODN, Warszawa 1999, s. 45–46.

niu uczniów do rozważań na temat ważnych kwestii dotyczących życia społecznego w szkole.

Powinna być zatem stworzona adekwatna przestrzeń, w której młodzi ludzie będą rozwijać swoje kompetencje obywatelskie. W realizacji tego zadania powinni pomóc młodzieży dorośli, ucząc ją aktywności w szkole, a później w społeczeństwie.

3.6. Samorząd uczniowski w szkole i w środowisku

Samorząd uczniowski jest częścią szkoły, którą współtworzą również jej dyrekcja, nauczyciele, woźni, rodzice. Dlatego praca samorządu nie może być oderwana od realiów szkolnych. Samorząd uczniowski musi podjąć i realizować realną współpracę z innymi organami szkoły, którymi są m.in.

- **rada szkoły** (przez samorząd uczniowski jest wybierana 1/3 członków rady):
 - uchwała statut szkoły (w tym prawa i obowiązki ucznia);
 - wyraża wiążące opinie dotyczące pracy szkoły;
 - dysponuje środkami finansowymi, które sama zgromadzi;
 - określa rodzaje spraw, w których rozpatrywaniu nie biorą udziału przedstawiciele uczniów;
- **rada pedagogiczna** (reprezentuje ogół nauczycieli):
 - wybiera 1/3 członków rady szkoły;
 - podejmuje uchwały bezpośrednio dotyczące uczniów (promocja, dopuszczenie do egzaminu klasyfikacyjnego, skreślenie z listy uczniów);
- **rada rodziców** (reprezentuje ogół rodziców):
 - wybiera 1/3 członków rady szkoły;
 - dysponuje pieniędzmi rady rodziców (tak zwane „składki na komitet rodzicielski”);
 - może występować z opiniami i wnioskami dotyczącymi pracy szkoły, ale wnioski takie nie są wiążące;

– **dyrektor szkoły:**

- dysponuje środkami finansowymi szkoły;
- jest gospodarzem szkoły (wyraża zgodę na korzystanie z sal, sprzętu itp.);
- może udostępnić radiowęzeł, dać lokal dla samorządu uczniowskiego;
- powołuje wychowawców, decyduje, który nauczyciel będzie uczył w której klasie;
- zatrudnia i zwalnia nauczycieli;

– **opiekun samorządu uczniowskiego:**

- jest pośrednikiem między samorządem uczniowskim a dyrektorem i radą pedagogiczną;
- jest doradcą samorządu;
- opiniuje radzie pedagogicznej i dyrektorowi projekty działań samorządu;
- może przedstawić pracę samorządu radzie pedagogicznej⁵¹.

Życie uczniów nie zamyka się w murach szkoły. Każda szkoła działa przecież na terenie miasta lub gminy, które mają swoje władze w postaci samorządu terytorialnego. Dlatego samorząd uczniowski może utrzymywać kontakty z wieloma organizacjami:

- rada miasta (samorząd terytorialny);
- młodzieżowa rada miasta (skupiająca przedstawicieli samorządów i organizacji młodzieżowych);
- parlament uczniowski (reprezentacja samorządów z terenu gminy, miasta, województwa);
- samorządy w innych szkołach (w najbliższej okolicy, w kraju i na świecie);
- organizacje młodzieżowe;
- instytucje kulturalne (dom kultury, kino, teatr);

⁵¹ A. Kozubska, R. Koc, P. Ziółkowski, *Nauczyciel w drodze do profesjonalizmu*, wyd. WSG, Bydgoszcz 2014, s. 22.

- szpitale, żłobki, domy dziecka;
- organizacje charytatywne;
- organizacje ekologiczne;
- organizacje międzynarodowe (np. Amnesty International);
- uczelnie wyższe.

3.7. Struktura samorządu uczniowskiego

W każdej szkole uczniowie sami decydują, jaka struktura organizacyjna samorządu będzie im najlepiej służyła. Przepisy prawne nie narzucają specjalnych ograniczeń. Ustawa o systemie oświaty mówi: „Zasady wybierania i działania organów Samorządu określa regulamin uchwalany przez ogół uczniów w głosowaniu równym, tajnym i powszechnym. Samorząd jako organizacja demokratyczna powinien stosować się do powszechnie przyjętych zasad funkcjonowania takich organizacji”⁵².

W klasie możliwa jest demokracja bezpośrednia – większość decyzji może być podejmowana z udziałem wszystkich uczniów. Dlatego ilość funkcyjnych w klasie można ograniczyć do minimum, jednakże konieczne są co najmniej dwie funkcje: przewodniczący i skarbnik. Powoływanie innych funkcyjnych zależy od potrzeb klasy. Wybory funkcyjnych samorządu klasowego odbywają się na początku roku szkolnego i są tajne.

W szkole samorząd obejmuje od kilkuset do nawet kilku tysięcy uczniów. Wspólne podejmowanie decyzji przez tak ogromną grupę jest oczywiście niemożliwe. Dlatego uczniowie szkoły wybierają swoich przedstawicieli. Na terenie szkoły działają najczęściej: rada samorządu uczniowskiego, zarząd (często mylnie zwany „samorządem”) oraz komisja rewizyjna. Mogą one mieć różne nazwy – zależy to od tradycji szkoły. Ich nazwy, skład oraz sposób wybierania określa regulamin samorządu uczniowskiego⁵³.

Rada samorządu uczniowskiego wyznacza sobie kierunki działania. Przyjmować może także, np: rada przedstawicieli samorządów klaso-

⁵² Ibidem.

⁵³ Ibidem.

wych, rada przedstawicieli klas, parlament uczniowski, sejmik uczniowski. W skład rady wchodzi wszyscy przewodniczący samorządów klasowych oraz przewodniczący samorządu uczniowskiego. Rada powoływana jest na jeden rok. Jej obradami kieruje przewodniczący samorządu uczniowskiego. Najczęściej rada spotyka się raz na dwa miesiące⁵⁴.

Typowe uprawnienia rady:

- uchwalanie budżetu;
- przyjmowanie kwartalnych sprawozdań zarządu samorządu uczniowskiego;
- powoływanie komisji wyborczej, przeprowadzającej wybory do zarządu i komisji rewizyjnej;
- uchwalanie absolutorium dla ustępującego zarządu;
- powoływanie komisji.

Zarząd jest władzą wykonawczą. Składa się z 5–11 osób (zależnie od potrzeb danej szkoły). Istnieją dwa zasadnicze sposoby powoływania zarządu: w wyborach bezpośrednich (w których uczestniczą wszyscy uczniowie) lub pośrednich (wybiera go rada samorządu uczniowskiego). Sposób powoływania zarządu wpływa na wzajemne relacje między poszczególnymi strukturami samorządu⁵⁵.

W ramach samorządu uczniowie pełnią wiele funkcji. Jedną z nich jest organ zarządzający, który składa się z wybranych w powszechnych, bezpośrednich i tajnych wyborach przedstawicieli wszystkich uczniów. Liczy on od kilku do kilkunastu osób, których zadaniem jest sporządzenie, uchwalenie i realizowanie planu pracy samorządu uczniowskiego na całą kadencję. Program ten powinien wynikać z analizy potrzeb uczniów wykonanej na początku roku, a także z sytuacji w szkole. Członkowie zarządu odpowiadają za prawidłową realizację planu pracy oraz nadzorują realizację innych zadań samorządu szkolnego.

W skład zarządu wchodzi między innymi przewodniczący, który kieruje pracą zarządu samorządu uczniowskiego. Umożliwia uczniom działanie i realizowanie własnych zainteresowań oraz potrzeb. Do obo-

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ Ibidem.

wiązków przewodniczącego należy również reprezentacja samorządu przed dyrekcją szkoły, radą pedagogiczną i radą rodziców, a także na zewnątrz szkoły. Ponadto odpowiada za stworzenie planu pracy zarządu i sprawozdania z jego działalności, jak również zwołuje i przewodniczy spotkaniom zarządu z radą samorządów klasowych oraz przedstawicielami innych grup działających w szkole.

W czasie nieobecności przewodniczącego jego obowiązki przejmuje zastępca, który na co dzień pomaga mu w wypełnianiu jego zadań. Zastępca może pełnić funkcje rzecznika prasowego zarządu oraz przewodniczącego rady samorządów klasowych. Do jego obowiązków należy również gromadzenie wniosków i pomysłów od uczestników spotkań.

Kolejnym członkiem zarządu jest skarbnik, który kontroluje wydawanie środków finansowych samorządu uczniowskiego. W zależności od ustalonej procedury zbiera on paragony i faktury, szczegółowo je opisuje, a następnie przekazuje je radzie rodziców lub dyrekcji szkoły. Jego zadaniem jest także przedkładanie rocznych sprawozdań finansowych dyrekcji, zarządowi oraz radzie samorządów klasowych.

Sposób przeprowadzenia wyborów jest szczegółowo opisany w regulaminie samorządu uczniowskiego. Kadencja zarządu trwa jeden rok. Większość zarządów samorządów uczniowskich spotyka się raz w tygodniu. Pracami zarządu kieruje przewodniczący samorządu uczniowskiego⁵⁶.

Typowe uprawnienia zarządu:

- kierowanie bieżącą działalnością samorządu uczniowskiego;
- kierowanie gospodarką;
- reprezentowanie samorządu uczniowskiego na zewnątrz;
- podejmowanie czynności prawnych w imieniu samorządu uczniowskiego;
- przedstawianie radzie kwartalnych sprawozdań z działalności zarządu;
- odwoływanie sekcji⁵⁷.

⁵⁶ Ibidem.

⁵⁷ Ibidem.

Komisja rewizyjna jest podstawowym organem kontroli wewnętrznej. W imieniu wszystkich uczniów nadzoruje pracę zarządu. Z punktu widzenia hierarchii władz jest władzą równorzędną zarządowi i w żaden sposób mu nie podlega. Komisja rewizyjna jest wybierana przez radę samorządu uczniowskiego i odpowiada wyłącznie przed nią. W skład komisji rewizyjnej wchodzi zwykle 3–7 uczniów wybieranych na roczną kadencję⁵⁸.

Komisja rewizyjna posiada nieograniczone uprawnienia do kontrolowania wszystkich form działalności samorządu. Jej przedstawiciel może uczestniczyć w posiedzeniach władz. Organy samorządu są zobowiązane – na żądanie komisji – udostępniać jej wszelkie dokumenty i informacje o pracy samorządu, niezbędne dla przeprowadzenia kontroli. Zarząd i inne władze nie mają prawa utrudniać pracy komisji rewizyjnej⁵⁹.

Do uprawnień komisji rewizyjnej należą:

- kontrolowanie działalności zarządu i jego decyzji z punktu widzenia ich zgodności z obowiązującym prawem, a w szczególności ze statutem szkoły, regulaminem samorządu uczniowskiego i innymi regulaminami wewnętrznymi;
- kontrolowanie działalności merytorycznej i finansowej samorządu uczniowskiego;
- przedstawienie radzie samorządu uczniowskiego wniosku w sprawie absolutorium dla ustępującego zarządu⁶⁰.

W organizacjach demokratycznych przed zakończeniem kadencji ustępujące władze zobowiązane są przedstawić sprawozdanie z działalności (merytorycznej i finansowej). Na podstawie sprawozdania i wcześniejszych kontroli komisja rewizyjna przedstawia radzie samorządu uczniowskiego wnioski w sprawie absolutorium dla ustępującego zarządu i innych władz (wnioski o udzielenie lub o nieudzielenie absolutorium). Udzielenie absolutorium oznacza, że rada oceniła działalność zarządu i nie zgłasza zasadniczych zastrzeżeń do jego działalności.

⁵⁸ Ibidem.

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ Ibidem.

Udzielenie absolutorium jest równoznaczne z ostatecznym rozliczeniem finansowym i merytorycznym zarządu wobec organizacji. Po udzieleniu absolutorium rada ani inne organy samorządu uczniowskiego nie mogą zgłaszać pretensji do ustępującego zarządu⁶¹.

Nieudzielenie absolutorium powinno mieć charakter wyjątkowy i może być związane z:

- naruszeniem prawa (nadużycia finansowe, braki w dokumentacji finansowej);
- poważnym naruszeniem regulaminu samorządu uczniowskiego;
- niegospodarnością, która sama w sobie łamaniem prawa nie jest, ale oznacza marnotrawienie środków wypracowanych przez członków samorządu uczniowskiego lub ofiarowanych na jego potrzeby;
- innym działaniem na szkodę samorządu uczniowskiego i uczniów⁶².

Niezależnie od rady, zarządu i komisji rewizyjnej w ramach samorządu uczniowskiego mogą funkcjonować:

- sąd koleżeński – składający się z uczniów trybunał, który rozstrzyga spory między uczniami lub między uczniem a organami samorządu;
- rzecznik praw ucznia – instytucja rzeczników praw ucznia powstała w latach 80.; zakres ich działalności określa nazwa funkcji, jaką pełnią; rzecznik może być również mediatorem w sporach między uczniami i nauczycielami; należy pamiętać, że działają i działały trzy typy rzeczników:
 - ochotnicy – osoby, które z własnej woli i bez jakichkolwiek wyborów czy upoważnień postanowiły reprezentować prawa ucznia (pierwsi rzecznicy pełnili swoje funkcje społecznie, bez jakiegokolwiek mandatu czy upoważnienia);
 - rzecznicy powoływani i zatrudniani przez kuratorów (co zostało już wspomniane w podrozdziale dotyczącym rzecznika praw dziecka);

⁶¹ Ibidem.

⁶² Ibidem.

- rzecznicy wybrani przez samorząd uczniowski lub wojewódzką radę samorządu uczniowskiego (uczniowie mogą wybrać na swojego rzecznika ucznia, nauczyciela, rodzica lub inną osobę cieszącą się ich zaufaniem);
jeżeli rzecznik praw ucznia jest uczniem i został wybrany przez uczniów, wówczas jest on organem samorządu uczniowskiego; szkolny rzecznik praw ucznia (uczeń):
- to osoba obdarzona zaufaniem i wybrana przez społeczność uczniowską (zaleca się jednak, aby w szkołach funkcję rzecznika praw ucznia pełnili jednocześnie uczeń i nauczyciel, ściśle ze sobą współpracujący),
- w każdej problematycznej sprawie można się do niego zwrócić,
- udostępnia regulaminy szkolne, wyjaśnia ich sens,
- wyjaśnia uczniom, jakie mają prawa i obowiązki oraz jak rozumieć ich zapisy,
- jest mediatorem w sytuacjach spornych, trudnych i nietypowych,
- występuje w interesie indywidualnym, jak i grupowym,
- można zgłaszać mu sytuacje szkolne i pozaszkolne,
- zachowuje dyskrecję i takt;
- mediatorzy – są wybierani przez uczniów i specjalnie przeszkoleni; służą pomocą przy rozwiązywaniu konfliktów między uczniami; w przeciwieństwie do sądu koleżeńkiego na pomoc mediatora muszą wyrazić zgodę wszystkie zainteresowane strony;
- kasa samopomocy – w szkole jest kilkuset uczniów. Wielu z nich może potrzebować pomocy. Kasa jest zorganizowana na zasadach spółdzielni – uczniowie, którzy wnoszą swoje udziały, mogą zaciągnąć w kasie nieoprocentowaną pożyczkę; kasa może wypłacać również zapomogi losowe lub fundować stypendia. Kasa posiada szczegółowy regulamin. Pracą kasy kieruje zarząd powoływany przez wszystkich udziałowców lub przez radę przedstawicieli samorządów klasowych⁶³.

⁶³ Ibidem.

Struktura organizacyjna samorządu szkolnego musi odpowiadać kilku podstawowym wymogom. Po pierwsze, musi ona stanowić demokratyczną reprezentację całej społeczności uczniowskiej w szkole, a więc zarówno młodzieży zorganizowanej, jak i niezorganizowanej. Musi być tak pomyślana, aby uwzględniała miejsce i udział wszystkich zorganizowanych grup uczniowskich działających na terenie szkoły. Po wtóre, struktura musi zapewnić aktywizację w zakresie tych wszystkich zadań i funkcji, które zostały nałożone na samorząd i które są przedmiotem rzeczywistego zainteresowania dzieci i młodzieży w szkole. Po trzecie, struktura musi mieć walor integracyjny, tzn. zapewniać ścisłą łączność pomiędzy każdą działającą w szkole grupą uczniów a całą zorganizowaną społecznością uczniowską. Należy pamiętać, że działania samorządowe, o których ogół nie jest poinformowany, przestają z czasem mieć charakter samorządowy. Z drugiej strony działalność jednostek lub grup odciętych od struktury organizacyjnej samorządu jest równoznaczna z zanikiem samorządności.

Ponadto chcąc stworzyć idealnie prosperujący samorząd uczniowski, należy zbudować go na solidnej podstawie, jaką są samorządy klasowe. Jak podkreśla L. Bojarska, bez dobrej bazy budowanie struktury samorządu uczniowskiego „jest budowaniem zamku na lodzie”⁶⁴. Nawet nasze, wydawałoby się – skuteczne, działania mogą szybko okazać się daremne.

Struktura organizacyjna samorządu uczniowskiego powinna być dostosowana przede wszystkim do indywidualnych potrzeb danej szkoły. Nie powinno się stosować sztywnych szablonów i wytycznych, które nie znajdują pokrycia w praktyce. Najbardziej odpowiednio jest tworzenie sekcji i komórek odpowiadających zainteresowaniom uczniów z uwzględnieniem panujących warunków. Dobrą praktyką jest również pozostawienie uczniom wyboru nazw odnoszących się do różnych organów struktury samorządu. Istnieje jednak struktura modelowa, która po zastosowaniu niewielkich modyfikacji znajdzie miejsce w każdej szkole.

W strukturze organizacyjnej samorządu uczniowskiego znajduje się również miejsce dla rady samorządów klasowych, w skład której wchodzi przewodniczący samorządów klasowych. Organ ten może

⁶⁴ L. Bojarska, *Samorząd uczniowski nie bibelot*, wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2011.

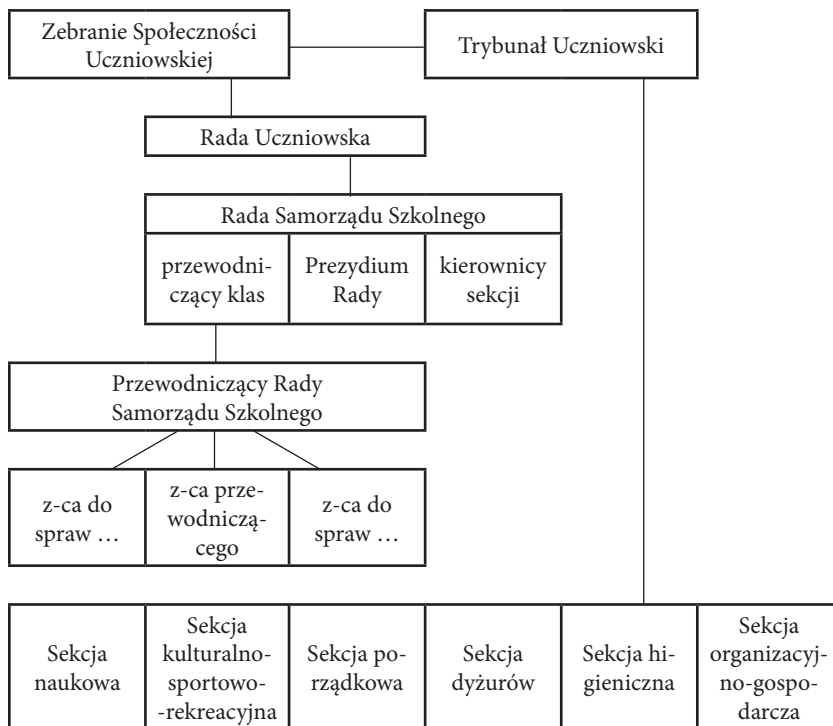
pełnić funkcję zarządu albo konsultacyjną przy podejmowaniu decyzji o uchwaleniu planu pracy i realizacji konkretnych zadań. Może też pełnić funkcje kontrolne wobec zarządu.

Parlament uczniowski to organ złożony ze wszystkich uczniów szkoły, którzy są zainteresowani uczestnictwem w spotkaniach – zebraniach organizowanych w wyznaczonych terminach. Organ ten może zatwierdzać plan pracy oraz najważniejsze decyzje przewodniczącego i całego zarządu. Jest on uprawniony również do samodzielnego uchwalania własnych uchwał, a także do opiniowania decyzji innych organów szkoły.

W niemal każdej szkole w samorządach uczniowskich działają sekcje lub komisje. Zajmują się one precyzyjnie określonymi tematami. Poprzez podział na konkretne zadania osoby przynależące do danej sekcji zajmują się tym, co jest przedmiotem ich zainteresowań. Praca zgodna z kierunkiem ich upodobań wzmaga poczucie odpowiedzialności za wykonywane zadania. Duża różnorodność sekcji przyciąga do nich szerokie grono uczniów, w których każdy może odnaleźć coś dla siebie i wnieść swoje pomysły do życia szkoły. Dzięki temu, oprócz zaangażowania osób z rady i zarządu samorządu, w prace poszczególnych sekcji włącza się dużo więcej osób, a co za tym idzie – idea samorządu uczniowskiego jest realizowana przez wszystkich uczniów, którzy go tworzą.

Poszczególne sekcje stanowią tak zwane grupy robocze, które powoływane są albo ad hoc do prowadzenia poszczególnych działań (np. do organizacji spotkania z gościem) albo tworzone są na początku roku i przejmują odpowiedzialność za działania pewnego typu (np. sekcja plastyczna lub redakcja gazety szkolnej). Warto, aby w każdej sekcji znalazła się osoba z władz samorządu, która usprawni dobrą komunikację oraz koordynację. Często udział w sekcji jest pierwszym doświadczeniem działania w samorządzie uczniowskim lub szansą na zaprezentowanie swojego talentu.

Poniżej przedstawiono schemat, który pokazuje przykładową strukturę organizacyjną samorządu z uwzględnieniem działających w danej szkole sekcji oraz kół zainteresowań.

W tej strukturze są pewne elementy stałe, które są do przyjęcia w każdej szkole – Zebranie Społeczności Uczniowskiej, Rada Uczniowska, Rada Samorządu Szkolnego. Zmieniać się może tylko skład, liczba funkcyjnych w poszczególnych komórkach, w zależności od wielkości szkoły i aktualnych jej potrzeb. Przykładowo: w dużej, liczącej około 1000 uczniów szkole przewodniczący rady samorządu szkolnego na pewno musi mieć swoich zastępców. Podobnie – w szkole takiej działać może więcej sekcji. Przyjmuje się w szkołach, że najwyższą władzą uczniowską jest zebranie społeczności uczniowskiej, w którym uczestniczą wszyscy uczniowie klas.

Wykres struktury organizacyjnej samorządu szkolnego pozwala całej społeczności uczniowskiej, dyrekcji, radzie pedagogicznej, a także osobom z zewnątrz, przede wszystkim rodzicom, orientować się w tym, jakie komórki działają aktualnie w samorządzie, kto pełni jakie funkcje,

jak się nazywa, z której jest klasy. Umożliwia także szybszy przepływ informacji, uczniowie mogą w każdej chwili upewnić się, do kogo mogą zwrócić się w danej sprawie.

3.8. Sekcje samorządu uczniowskiego oraz osoby funkcyjne

W samorządach, które dopiero rozpoczynają swoją działalność – cały ciężar pracy spada zwykle na barki przewodniczącego. Czasem pomaga mu jedna lub dwie osoby. Wszyscy wiedzą, że nie jest to rozwiązanie dobre. Zaangażowanie w systematyczną pracę samorządu kilkudziesięciu czy nawet kilkunastu osób jest jednak o wiele trudniejsze niż zorganizowanie najwspanialszej nawet imprezy⁶⁵.

Idealny samorząd to taki, w którym aktywnie działają wszyscy jego członkowie – oczywiście taki nigdy nie istniał i istnieć chyba nie będzie. Osiągniemy sukces, jeśli zdołamy zaangażować do systematycznej pracy w samorządzie kilkudziesięciu uczniów z naszej szkoły. Najlepszą formą włączenia ich w prace samorządu są sekcje i komisje⁶⁶.

Żeby samorząd dobrze funkcjonował, każdy uczeń czynnie zaangażowany w jego prace musi znać swoje miejsce. Wiedzieć, jakie są jego obowiązki, jakiej pomocy może się spodziewać od innych przy ich wykonywaniu. Dobrą praktyką jest zapisanie tych obowiązków w specjalnej uchwale podejmowanej w pierwszych tygodniach po wyborze. Jest to szczególnie ważne w zarządzie, gdzie każdy członek powinien odpowiadać za ściśle określony odcinek pracy samorządu⁶⁷.

Przewodniczący samorządu jest jak kapitan okrętu. Powinien posiadać ogólny obraz sytuacji i jasny obraz celu, do którego zmierza statek, oraz umiejętność planowania i zdolność współpracy z różnymi ludźmi, zmobilizowania ich do wysiłku i poderwania do pracy w sytuacjach krytycznych. Kapitan, który nie posiada tych umiejętności, może stanąć przed faktem buntu załogi lub nawet katastrofy okrętu. Podobny jest los

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ Ibidem.

⁶⁷ Ibidem.

przewodniczącego samorządu, któremu brak umiejętności przywódczych⁶⁸.

Przewodniczący:

- planuje i prowadzi zebrania zarządu i rady (lub wyznacza prowadzących);
- rozdziela zadania pomiędzy członków zarządu;
- angażuje jak największą grupę uczniów do pracy na rzecz samorządu;
- współpracuje z dyrektorem szkoły i opiekunem samorządu;
- pełni funkcję łącznika między uczniami a administracją szkoły, nauczycielami i społecznością lokalną;
- odpowiada za wychowanie następców – przyszłych przywódców samorządu w szkole⁶⁹.

Wiceprzewodniczący jest najbliższym współpracownikiem, pomocnikiem, doradcą, a w razie potrzeby – zastępcą przewodniczącego. Razem powinni stanowić zgrany tandem – dobrze się rozumieć i uzupełniać. Praca wiceprzewodniczącego może dawać wiele satysfakcji, ale może być również bardzo męcząca. Dobry przewodniczący chętnie powierza wiceprzewodniczącemu samodzielne i ważne dla pracy samorządu zadania. Jego rola musi być jasno określona przez przewodniczącego⁷⁰.

Wiceprzewodniczący:

- jest prawą ręką przewodniczącego;
- w czasie nieobecności przewodniczącego pełni jego obowiązki;
- stoi na czele ważnych komisji;
- pomaga przewodniczącemu w pełnieniu jego obowiązków;
- w każdej chwili jest gotowy na przejęcie obowiązków przewodniczącego⁷¹.

⁶⁸ Ibidem.

⁶⁹ Ibidem.

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ Ibidem.

Sekretarz skupia w swoich rękach ogromną władzę. Do niego trafia każdy list otrzymywany i wysyłany przez samorząd. W imieniu przewodniczącego zawiadamia o zebraniach zarządu, rozsyła informacje niezbędne w pracach sekcji i komisji, gromadzi materiały i wnioski. Zły sekretarz może całkowicie zdeorganizować pracę samorządu. Dlatego funkcję tę należy powierzyć osobie dobrze zorganizowanej, sumiennej i systematycznej⁷².

Sekretarz:

- wraz z przewodniczącym opracowuje porządek zebrań samorządu;
- przed zebraniem gromadzi wszystkie wnioski, jakie mają być rozpatrzone przez zarząd;
- protokołuje zebrania, rozsyła protokoły osobom zainteresowanym;
- sprawuje kontrolę nad dokumentacją samorządu;
- prowadzi korespondencję;
- zbiera pisemne wnioski uczniów, napływające do samorządu⁷³.

Skarbnik prowadzi dokładny zapis wszystkich transakcji finansowych. Na każdym zebraniu zarządu i rady zdaje krótkie sprawozdanie ze stanu kasy (konta, książeczki), ostatnich wpływów i wydatków. Skarbnik przewiduje, jak pieniądze będą wykorzystane w przyszłości. Czuwa nad stanem kasy i chroni ją przed całkowitym opróżnieniem⁷⁴.

Skarbnik:

- współpracuje z przewodniczącym i opiekunem samorządu w sprawach budżetu i finansów samorządu;
- podpisuje wszystkie dokumenty finansowe samorządu;
- zajmuje się funduszami, prowadzi dokumentację finansową i gromadzi rachunki;
- przewodniczy pracom komisji finansowej⁷⁵.

⁷² Ibidem.

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ Ibidem.

⁷⁵ Ibidem.

Członkowie zarządu to najbardziej aktywni uczniowie szkoły. Od ich umiejętności i zapału zależy dobre funkcjonowanie całego samorządu uczniowskiego w szkole.

Członkowie zarządu:

- kierują pracami poszczególnych sekcji;
- odpowiadają indywidualnie za główne kierunki pracy samorządu, np.: kontakty zagraniczne; kontakty z samorządem terytorialnym; za gazetkę szkolną, kontakty z prasą, reklamę; telefon zaufania, interwencje⁷⁶.

Członkowie rady – rada ma wyrażać opinię ogółu uczniów. Jej członkowie muszą gwarantować niezbędny dialog pomiędzy samorządem uczniowskim (wszystkimi uczniami) a jego zarządem. Od nich w dużym stopniu zależy, jaki kierunek działania obierze samorząd w ciągu roku.

Członkowie rady:

- zbierają pomysły uczniów swoich klas dotyczące pracy samorządu i przedstawiają je na zebraniach Rady;
- przedstawiają swoim klasom sprawozdania z wyników pracy samorządu;
- pracują w komisjach Rady⁷⁷.

O wszystkich wymienionych powyżej przedstawicielach samorządu uczniowskiego można śmiało powiedzieć: „liderzy”. To określenie zobowiązuje niesie ze sobą pewne obowiązki. Na pytanie, jakie to obowiązki – odpowiedź znaleźć można poniżej.

Otóż lider samorządu uczniowskiego powinien wiedzieć:

- co chce osiągnąć,
- jakie są potrzeby i oczekiwania społeczności szkolnej,
- jakie są jego obowiązki,

⁷⁶ Ibidem.

⁷⁷ Ibidem.

- jak planować pracę własną i pracę całego samorządu uczniowskiego,
 - jakie są jego słabe i mocne strony,
 - jak nawiązywać nowe kontakty i wykorzystywać je w pracy samorządowej,
 - jak godnie reprezentować swoją szkołę i społeczność szkolną,
 - jak zdobywać i pokazywać doświadczenia oraz dzielić się nimi na forum szkoły,
 - jak propagować różne formy aktywności (kulturalnej, naukowej, sportowej, towarzyskiej etc.),
 - jak inspirować akcje i wydarzenia,
 - jak rozpoznawać i sprzyjać aktywności innych
- oraz powinien znać zarys historyczny szkoły.

Poza tym lider samorządu uczniowskiego powinien umieć:

- współpracować z innymi,
- mobilizować ludzi do pracy,
- rozdzielać i koordynować pracę samorządu uczniowskiego,
- zastosować w praktyce posiadaną wiedzę,
- znaleźć się w każdej sytuacji,
- rozwiązywać konflikty,
- wykorzystać swoją siłę przebicia,
- słuchać i korzystać z rad innych,
- analitycznie i krytycznie myśleć,
- wykorzystać tajniki asertywności i komunikacji interpersonalnej.

Lider samorządu uczniowskiego ma również obowiązek:

- dbania o dobro swojej grupy,
- bycia tolerancyjnym wobec członków samorządu uczniowskiego,
- konsekwentnie egzekwować prawo w stosunku do każdego członka samorządu uczniowskiego i samego siebie,
- zabiegać o autorytet wśród innych członków samorządu uczniowskiego.

- skiego i społeczności lokalnej,
- bycia otwartym i towarzyskim,
 - szanować indywidualne cechy pozostałych członków samorządu uczniowskiego,
 - starać się znosić bariery pomiędzy członkami samorządu uczniowskiego,
 - ponosić konsekwencje swoich czynów,
 - dbać o wysoki poziom wykonywanych zadań.

Lider samorządu nie powinien z kolei:

- wykorzystywać zaufania, którym został obdarzony,
- wykorzystywać pozycji do uzyskiwania indywidualnych korzyści,
- łamać ustalonych wcześniej praw,
- manipulować członkami grupy,
- lekceważyć problemów innych,
- przeceniać swoich możliwości i dążyć do celu za wszelką cenę,
- podejmować decyzji bez konsultacji z zespołem i innymi członkami samorządu uczniowskiego,
- narzucać swoich schematów myślowych.

Normy zachowania, którymi powinien kierować się lider samorządu uczniowskiego, to:

- punktualność,
- odpowiedzialność,
- wolność słowa (konstruktywna krytyka i pochwała),
- tolerancja,
- kreatywność,
- kultura osobista,
- asertywność,
- dyskrecja,
- savoir vivre,
- poszukiwanie kompromisu,

- umiejętność słuchania i dyskusowania,
- samozaparcie w dążeniu do celu,
- walka z nałogami.

Na wizerunek lidera samorządu uczniowskiego składają się takie elementy, jak:

- cechy fizyczne (wygląd),
- profil osobowościowy (flegmatyk, melancholik, sangwinik, choleryk),
- komunikacja niewerbalna (sposób ubierania się, gesty, mimika, mowa ciała, fryzura),
- komunikacja werbalna (słowa i sposób mówienia),
- styl komunikowania,
- sposób kierowania samorządem uczniowskim (styl zarządzania),
- kompetencje,
- najbliższe otoczenie (towarzystwo),
- sposób spędzania wolnego czasu,
- przeszłość⁷⁸.

3.9. Regulamin samorządu uczniowskiego

Jak już wskazano, samorząd uczniowski w każdej szkole może mieć inną strukturę, w odmienny sposób może dokonywać wyboru swoich władz, inaczej określać prawa i obowiązki organów samorządu. Wszystkie te sprawy rozstrzyga regulamin samorządu uczniowskiego. Przepisy prawa oświatowego nie narzucają specjalnych ograniczeń. Warunkiem koniecznym jest to, aby regulamin samorządu nie był sprzeczny ze statutem szkoły lub placówki.

Regulamin tworzy rada samorządu uczniowskiego, której w tym zadaniu powinien pomóc opiekun samorządu. Opiekun powinien pomóc wyjaśnić strukturę regulaminu, ale nie powinien układać go za uczniów. Regulamin jest dokumentem ogólnym określającym zasady funkcjono-

⁷⁸ P. Ziółkowski, *Wybrane kompetencje społeczne*, wyd. WSG, Bydgoszcz 2014, s. 41–48.

wania samorządu uczniowskiego, a nie szczegółowe rozwiązania. Najlepiej, aby jego autorami byli uczniowie. To ich działalność będzie on regulować, to oni będą z niego korzystać i w ich interesie leży jego jak najlepsze opracowanie. Jednakże ponieważ żaden regulamin nie jest doskonały i ponadczasowy, należy przewidzieć również okoliczność i tryb wprowadzenia zmian.

Regulamin samorządu powinien być napisany językiem prostym i zrozumiałym dla wszystkich uczniów. Nie może być rozwlekły i przegadany. Jednocześnie musi być precyzyjny i jednoznaczny. Regulamin powinien być dokumentem żywym – powinien być czytany i przestrzegany. Jeśli wymaga zmian – należy go poprawić w zależności od potrzeb. Samorząd uczniowski w każdej szkole uchwała własny regulamin, dostosowany do specyfiki szkoły i potrzeb uczniów tworzących dany samorząd. Jednak każdy tego typu dokument powinien zawierać pewne podstawowe ustalenia. Regulamin jest prawem. Jeżeli nie jest sprzeczny z przepisami wyższej rangi (np. ustawa o systemie oświaty, statut szkoły), to posiada moc obowiązującą.

Zgodnie z prawem (art. 55 pkt 3 ustawy o systemie oświaty) regulamin samorządu uchwalany jest przez ogół uczniów. Regulamin można przyjąć (uchwalić) w głosowaniu powszechnym (głosują wszyscy uczniowie) lub za pośrednictwem przedstawicieli (głosuje rada samorządu). Zasady uchwalania i zmieniania regulaminu powinny być jasno określone w regulaminie.

Regulamin jest dokumentem ogólnym. Podobnie jak konstytucja – ustala zasady, a nie szczegółowe rozwiązania. Dlatego nie może zawierać:

- decyzji personalnych (np. „opiekunem samorządu będzie pani Janina Kowalska”);
- decyzji sprzecznych z prawem (np. „opiekuna samorządu wybiera Rada Pedagogiczna”);
- decyzji, których samorząd uczniowski nie może podjąć samodzielnie (np. program nauczania, zasady oceniania czy prawa i obowiązki ucznia)⁷⁹.

⁷⁹

K. Stanowski, op. cit.

W niektórych szkołach regulamin samorządu stanowi załącznik do statutu szkoły. Podnosi to rangę tego dokumentu. Trzeba jednak uważać, by nie dopuścić do głosowania nad regulaminem samorządu przez radę szkoły. Zgodnie z ustawą o systemie oświaty to uczniowie uchwalają regulamin samorządu uczniowskiego. Jeśli jednak umieszczenie regulaminu jako załącznika do statutu szkoły wiązałoby się z głosowaniem nad treścią tego regulaminu przez radę szkoły lub ograniczeniem prawa uczniów do dokonywania zmian w tym regulaminie, lepiej byłoby, gdyby regulamin samorządu stanowił odrębny dokument.

Uczestnicząc w pisaniu statutu szkoły, trzeba postarać się o umieszczenie w nim sformułowania: „Regulamin samorządu uczniowskiego stanowi załącznik do statutu szkoły. Regulamin jest uchwalany i poprawiany przez samorząd uczniowski”⁸⁰.

W regulaminie powinny się znaleźć następujące punkty:

- Skład władz samorządu.
- Kompetencje władz samorządu.
- Sposób podejmowania decyzji.
- Sposób uchwalania i zatwierdzania regulaminu.

Częścią regulaminu jest ordynacja wyborcza do władz samorządu uczniowskiego. Ordynacja wyborcza określa zasady wyboru i odwoływania władz samorządu uczniowskiego. Jak do tej pory przebiegały w waszej szkole wybory do samorządu? Co warto kontynuować, a co trzeba zmienić? Sprawdźcie, jaka jest ordynacja w waszej szkole i czy zawiera wymienione poniżej elementy.

Ordynacja do władz samorządu uczniowskiego powinna zawierać następujące ustalenia:

- Wybory są demokratyczne, czyli powszechne, równe, tajne i bezpośrednie.
- Kto może wybierać i kto może być wybrany do władz samorządu uczniowskiego (czynne i bierne prawo wyborcze)?

⁸⁰ Ibidem.

- Kto wyznacza datę wyborów?
- Jak zgłasza się kandydatów (okres zgłaszania, wymagane poparcie itp.)?
- Zasady obowiązujące podczas kampanii wyborczej (czas trwania, zasady fair play itp.).
- Komisja wyborcza (skład, miejsce pracy, sposób i czas ogłoszenia wyników).
- Zasady głosowania (miejsce głosowania, sposób oddania głosu – głosowanie tajne, powszechne, równe, czas trwania głosowania).
- Skład władz samorządu (sposób wybierania przewodniczącego, liczba członków rady, funkcje).
- Tryb odwołania władz samorządu (kto i do kogo może zgłosić wniosek o jego odwołanie, w jaki sposób następuje odwołanie).
- Postępowanie w razie rezygnacji któregoś z członków z pełnionej funkcji.

W niektórych szkołach samorząd uczniowski działa wyłącznie poprzez grupy zadaniowe, które tworzą się same, gdy uczniowie widzą, że jest coś do zrobienia (np. trzeba odmalować ławki) albo mają jakiś własny pomysł (założyć w szkole radiowęzeł). Nie ma więc władz, wyborów, zebrań, sprawozdań, tylko nieformalne spotkania kilku osób w sprawie, którą przez pewien czas się zajmują. Zwolennicy takiego rozwiązania uważają, że chroni ono samorząd przed fasadowością i skostnieniem. Przeciwnicy sądzą natomiast, że jeśli nie ma władz ani zebrań, to na dłuższą metę nie da się działać skutecznie, a uczniowie są właściwie pozbawieni prawdziwych przedstawicieli, którzy byliby zarówno partnerami dla dyrektora i nauczycieli, jak i obrońcami uczniowskich interesów.

3.10. Wyzwania współczesności wobec samorządności w szkole

Szkoła pełni ważną rolę w socjalizacji młodych ludzi, jest też instytucją, która reprezentuje państwo jako mikro-państwo – gdyż posiada terytorium, władze, obywateli, ustanawia prawo. Dzięki temu uczniowie po-

znają w mikroskali mechanizmy działania aparatu administracyjnego, relacje zachodzące w strukturach władzy oraz swoje prawa i obowiązki. Normy i schematy, z którymi uczeń zapoznaje się w szkole, będzie w późniejszym życiu poznawał i stosował wobec innych podmiotów.

Rodzi się pytanie, jak powinien funkcjonować samorząd w szkole, aby kształtował kompetencje społeczne i obywatelskie dzieci. Ustawa o systemie oświaty daje samorządowi uczniowskiemu ważne uprawnienia, z których wynika, że dyrektor szkoły ma obowiązek współpracować z samorządem przy wykonywaniu swoich zadań i, jak już wcześniej wykazano, samorząd ma prawo przedstawiać radzie pedagogicznej, radzie szkoły oraz dyrektorowi wnioski i opinie we wszystkich sprawach szkoły⁸¹. Ten zapis jasno określa prawo uczniów do podejmowania działań, których celem jest wypracowanie zaleceń odnoszących się do funkcjonowania szkoły. Samorząd przy wsparciu nauczycieli, opiekuna samorządu powinien wyrażać swoje potrzeby oraz podsuwać rozwiązania.

Samorząd we współczesnej szkole nie powinien ograniczać się tylko do akcji charytatywnych i celebracji ważnych uroczystości, a priorytetem powinno być wspieranie dorosłych w zarządzaniu szkołą. Uczniowie poprzez samorząd powinni wywierać wpływ, współtworzyć i wspólnym wysiłkiem wprowadzać zmiany w szkole, w której nieraz przebywają po 8–10 godzin dziennie. Jak twierdzą niemieccy politolodzy: „demokracji musisz się uczyć, żeby jej doświadczać”, ale z drugiej strony „musisz doświadczać demokracji, żeby się jej uczyć”⁸².

Kształcenie umiejętności obywatelskich w szkole jest równie ważne jak kształcenie kompetencji językowych czy matematycznych. Lecz kształcenie umiejętności społecznych i obywatelskich wymaga od szkoły wiele wysiłku, czasu i zaangażowania, a im dłuższa nauka samorządności, tym większe szanse na późniejsze sukcesy. Z tych względów tak ważne jest wczesne rozpoczęcie edukacji obywatelskiej – już wśród najmłodszych uczniów, co jest wielkim wyzwaniem dla współczesnej szkoły.

⁸¹ Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 roku.

⁸² M. Kowalski, M. Jasiński, *Prawa ucznia w szkole*, wyd. MEN CODN, Warszawa 2006, s. 86.

Tymczasem rzeczywistość w polskich szkołach jest inna – uczniowie dostrzegają potrzebę zmian w funkcjonowaniu samorządu uczniowskiego. Stwierdzają, że samorząd w ich szkole nie zajmuje się sprawami uczniów i nie reprezentuje ich. Jedynie zajmuje się organizacją imprez rozrywkowych, dyskotek, wycieczek. Młodzi ludzie chcą zabierać głos w sprawach szkoły i w interesie poszczególnych uczniów⁸³. Dlaczego zatem występują trudności w wypełnianiu swych zadań przez samorząd szkoły?

- Szkoła już nie posiada monopolu na wiedzę, gdyż dostarcza ją Internet, multimedia, co stanowi dla niej zagrożenie.
- Wymagana jest wielofunkcyjność szkoły. Upada socjalizacyjna rola kościoła, a nawet rodzin. Część tych zadań musi przejąć szkoła, zapewniając opiekę psychologiczno-pedagogiczną. Dodatkowe zadania szkoły pochłaniają sporo czasu i energii i pojawiają się problemy wyboru przez szkołę zadań priorytetowych. Czy np. ważniejsze są zadania logopedyczne czy nauka demokracji? Jednak nauka samorządności nie powinna konkurować z innymi zajęciami, lecz być nadrzędną zasadą stosowaną podczas wszelkich działań w szkole.
- Występowanie zróżnicowania uczniów ze względu na kompetencje. Uczniowie w szkole posiadają różne kompetencje, umiejętności i wiedzę. Utrudnia to prace samorządu i stanowi wielkie wyzwanie dla opiekuna. Uczniowie niższych klas czują się docenieni, kiedy mogą współpracować ze starszymi, lecz stanowi to utrudnienie dla opiekuna⁸⁴.

W świetle przeprowadzonych analiz wybranych dotychczasowych badań nad kondycją samorządu szkolnego można wysunąć następujące wnioski:

- samorządność uczniowska w szkole tylko w niewielkim stopniu partycypuje w demokratycznym funkcjonowaniu szkoły,
- szkoła jest scentralizowana i zdominowana przez struktury oświatowe dorosłych,

⁸³ Ibidem, s. 95.

⁸⁴ Ibidem, s. 88–89.

- tylko w niektórych szkołach niepublicznych, umożliwiono młodzieży udział w demokracji bezpośredniej,
- w większości polskich szkół samorządność uczniowska jest fikcyjna, zwłaszcza w sytuacji, gdy młodzież jest słabo uświadomiona i nie czuje potrzeby udziału w demokratycznym funkcjonowaniu w strukturach szkoły,
- aktywność samorządu uczniowskiego dotyczy głównie spraw związanych z organizacją imprez, uroczystości i akcji społecznych, często we współpracy ze środowiskiem lokalnym (rzadziej decyzje uczniów związane są z ważnymi sprawami szkoły).

Na podstawie wielu spotkań z młodzieżą skupioną w szkolnych samorządach uczniowskich, licznych szkoleń dla nauczycieli – opiekunów samorządów uczniowskich oraz doświadczeń kongresów samorządów uczniowskich można zdefiniować bariery we funkcjonowaniu samorządów uczniowskich we współczesnych szkołach:

- brak inicjatywy uczniowskiej,
- brak funduszy na działalność samorządu,
- brak właściwej współpracy z dyrekcją szkoły,
- brak podstaw prawnych do funkcjonowania SU – niewłaściwie napisany regulamin samorządu uczniowskiego,
- brak współpracy z innymi szkołami,
- brak udziału przedstawicieli samorządu uczniowskiego w posiedzeniach rady pedagogicznej,
- mała aktywność samorządu uczniowskiego,
- samorząd uczniowski zbyt mało decyduje o życiu szkoły,
- brak postaw twórczych u uczniów,
- brak ambicji wśród uczniów – ogólny pesymizm,
- brak akceptacji dla działań samorządu uczniowskiego przez nauczycieli i uczniów,
- liderzy samorządu uczniowskiego to często osoby mające kłopoty z nauką i ocenami,
- niska frekwencja uczniów na zebraniach samorządu uczniowskiego,

- działania samorządu uczniowskiego zbyt często odbywają się kosztem lekcji,
- niewłaściwe osoby pełnią funkcję opiekuna samorządu uczniowskiego,
- chętni do pracy w samorządzie są tylko wtedy, gdy działania odbywają się kosztem lekcji,
- słabe zaangażowanie uczniów i trójek klasowych w akcje organizowane przez samorząd uczniowski,
- zbyt duże obciążenie planu zajęć dla uczniów i opiekuna samorządu uczniowskiego (brak czasu),
- brak informacji o możliwościach działań samorządu uczniowskiego wśród opiekunów i członków samorządu uczniowskiego,
- pisane są „piękne” regulaminy i plany pracy samorządu uczniowskiego, z których nic nie wynika,
- większość uczniów cechuje chęć „bycia”, a nie rzeczywistego działania w samorządzie uczniowskim, które wiąże się z poświęceniem,
- kierownictwo szkoły i grono pedagogiczne pamiętają o samorządzie uczniowskim tylko wówczas, gdy sami czegoś potrzebują od samorządu uczniowskiego,
- samorząd uczniowski często nie dysponuje własnym pomieszczeniem w szkole,
- samorząd uczniowski realizuje wyłączenie zadania i pomysły opiekuna i dyrektora szkoły,
- dyrektor szkoły narzuca samorządowi uczniowskiemu osobę pełniącą funkcję opiekuna,
- brak sprzętu do codziennej pracy i działalności samorządu uczniowskiego.

Należałoby zatem poszukać rozwiązania tych problemów lub przynajmniej źródła ich pochodzenia, aby zaproponować wprowadzenie stosownych zmian. Poniżej w tabeli odniesiono się do powyższych problemów. Aby jednak nastrój czytelnika niniejszej publikacji nie stał się zbyt pesymistyczny, w kolejnym podrozdziale zaprezentowano przykłady dobrych praktyk w działalności szkolnych samorządów uczniowskich.

JAK JEST?	JAK BYĆ POWINNO?	DLACZEGO NIE JEST TAK, JAK BYĆ POWINNO?	CO ZROBIĆ, ABY BYŁO TAK, JAK BYĆ POWINNO?
Brak inicjatywy i aktywności uczniowskiej	- przejawianie przez uczniów aktywności, samodzielności, inicjatywy,	- lenistwo, niechęć, - słomiany zapal, - młodzież boi się reakcji rówieśników na swoją aktywność, - słomiany zapal uczniów,	- motywować do działania, - doceniać starania uczniów,
Brak funduszy na inicjatywy uczniowskie	- dysponowanie własną pulą pieniędzy,	- brak podejmowania działań zmierzających do pozyskania funduszy, - dyrekcja szkoły niechętnie przeznacza pieniądze dla SU,	- szukać sponsorów, - organizować akcje zmierzające do pozyskania funduszy, - współpraca z radą rodziców,
Brak właściwej współpracy z dyrekcją szkoły	- stała i właściwa współpraca z kadłą kierowniczą szkoły,	- trudności w dotarciu do dyrektora i przekonania do podjętej inicjatywy, - brak zainteresowania działalnością SU ze strony dyrekcji szkoły,	- więcej dobrej woli ze strony dyrekcji szkoły, - prezentowanie dokonania SU dyrekcji szkoły w celu przekonania do własnych pomysłów,
Brak podstaw prawnych do funkcjonowania samorządu uczniowskiego (niewłaściwie napisany regulamin samorządu uczniowskiego)	- przepisy powinny być bardziej znane uczniom,	- uczniowie uważają, że pisanie regulaminu jest nudne, - regulamin SU to często jedynie cytata art. 55 ustawy o systemie oświaty, bez uwzględnienia specyfiki danej szkoły i placówki,	- rozpocząć tworzenie prawa wewnątrzszkolnego i regulaminu samorządu uczniowskiego wspólnie z opiekunem,
Brak współpracy z innymi szkołami	- wymiana doświadczeń, organizowanie wspólnych imprez,	- brak czasu, chęci, pieniędzy,	- podjąć inicjatywę, - zorganizować lokalne spotkania liderów samorządów uczniowskich,

TEORIA I PRAKTYKA
SAMORZĄDNOŚCI UCZNIOWSKIEJ

Brak udziału przedstawicieli samorządu w posiedzeniach rady pedagogicznej (RP)	- uczestnictwo członków SU w posiedzeniach rady pedagogicznej,	- niechęć nauczycieli, stereotyp ucznia, - niechęć dyrekcji, - strach przed ujawnieniem tajemnicy - złe planowanie posiedzeń RP,	- wnioskować do dyrektora o udział SU w posiedzeniach RP, - przekonać nauczycieli do konieczności udziału SU w RP, - lepsze planowanie posiedzeń RP,
Samorząd uczniowski zbyt mało decyduje o życiu szkoły	- samorząd uczniowski współdecyduje o ważnych dla szkoły sprawach i kwestiach,	- wielu dyrektorów szkół i nauczycieli uważa, że „dzieci i ryby głosu nie mają”,	- większa współpraca z dyrekcją szkoły, radą pedagogiczną, radą rodziców,
Brak postaw twórczych uczniów	- uczniowie powinni wykazywać więcej zainteresowania i działań,	- uczniowie czekają na propozycje ze strony opiekuna SU,	- pobudzanie uczniów do działania, - większy doping ze strony opiekuna SU,
Brak akceptacji dla działań samorządu uczniowskiego ze strony nauczycieli i uczniów	- wyrozumiałość, akceptacja i wspieranie działań samorządu uczniowskiego,	- zbyt słaba informacja o działaniach samorządu uczniowskiego,	- prowadzenie stałej kampanii informacyjnej o działaniach realizowanych przez SU,
Członkowie zarządu samorządu uczniowskiego to często osoby mające kłopoty z nauką i ocenami	- działacze samorządu uczniowskiego powinni być nieskazitelni oraz być przykładem dla swoich rówieśników	- młodzież realizująca się społecznie powinna być wspierana przez nauczycieli i dyrekcję szkoły i placówki, - złe zorganizowane są wybory do zarządu SU,	- większa tolerancja ze strony nauczycieli dla uczniów angażujących się społecznie w pracę na rzecz szkoły i środowiska,

SAMORZĄD UCZNIOWSKI
IDEE, UWARUNKOWANIA I DOŚWIADCZENIA

Niska frekwencja uczniów na zebraniach samorządu uczniowskiego	- w wyznaczonych terminach zebrań powinni zgłaszać się wszyscy – w komplecie,	- brak motywacji, - zebrania odbywają się w czasie przerw lub po lekcjach,	- rozliczać z obecności na zebraniach, wyciągać konsekwencje,
Działania samorządu uczniowskiego zbyt często odbywają się kosztem lekcji	- praca SU powinna być tak organizowana aby nie kolidować w obowiązkowych zajęciach lekcyjnych,	- członkowie samorządu uczniowskiego wolą pracować na rzecz SU niż chodzić na zajęcia lekcyjne,	- młodzież powinna wiedzieć, kiedy jest czas na naukę, a kiedy na zabawę,
Niewłaściwe osoby pełnią funkcję opiekuna samorządu uczniowskiego	- osobą pełniącą funkcję opiekuna SU powinna być osoba z pasją,	- opiekunowie samorządu uczniowskiego często są nimi „z przymusu”,	- zmienić opiekunów SU, prowadzić prawdziwe wybory opiekuna SU,
Zbytne obciążenie planu zajęć dla uczniów i opiekuna samorządu uczniowskiego	- opiekunowie SU powinni mieć w związku z funkcją opiekuna godzinę w ramach pensum do realizacji zajęć z samorządem uczniowskim,	- uczniowie mają zajęcia pozalekcyjne, nauczyciele swoje rodziny, - plan zajęć jest przepełniony,	- lepsza organizacja czasu,
Brak informacji o możliwościach działań samorządu uczniowskiego wśród opiekunów samorządu i członków samorządu uczniowskiego	- członkowie i opiekunowie SU znają swoje prawa, obowiązki, mają dostęp do informacji nt. możliwości swojej pracy i działalności,	- brak szkoleń, programów informacyjnych, przepływu informacji,	- uczestnictwo w warsztatach, kursach, szkoleniach dedykowanych opiekunom oraz członkom samorządów uczniowskich,

TEORIA I PRAKTYKA
SAMORZĄDNOŚCI UCZNIOWSKIEJ

<p>Brak zgrania wśród członków samorządu uczniowskiego. Niewłaściwa współpraca – brak lidera lub ich nadmiar</p>	<p>- SU powinien funkcjonować jako jeden organizm, ściśle ze sobą współpracujący,</p>	<p>- każdy ma inne pomysły, inne zdanie, - samorząd uczniowski często nie ma wyrazistego lidera,</p>	<p>- należy poprawić stosunki interpersonalne oraz pracować nad komunikacją społeczną w SU,</p>
<p>Samorząd uczniowski nie jest traktowany jako partner do pracy i działania przez dyrekcję szkoły i nauczycieli</p>	<p>SU powinien być traktowany jako partner do współpracy oraz jeden z podstawowych organów szkoły,</p>	<p>- dyrekcja i nauczyciele taktują SU jak dzieci, uważają, że miejsce ucznia jest w ławce, przy książkach,</p>	<p>- poprawić wizerunek SU, - udowodnić swoją pracę dyrekcji i nauczycielom swoją dojrzałość i odpowiedzialność,</p>
<p>Niewłaściwa organizacja pracy samorządu uczniowskiego. Wszystko spoczywa na głowach członków zarządu samorządu uczniowskiego</p>	<p>- sprawiedliwy podział obowiązków, współpraca i współdziałanie,</p>	<p>- wszyscy chcą, aby inni robili wszystko za nich, nikt nikogo nie rozlicza z pracy i obowiązków, - każdy angażujący się uczeń liczy tylko na własne korzyści,</p>	<p>- właściwy opiekun i odpowiedni lider samorządu uczniowskiego, którzy zaprowadzą w samorządzie uczniowskim porządek i zorganizują pracę,</p>
<p>Przewodniczący SU nie jest autorytetem dla koleżanek i kolegów, nie ma poparcia uczniów, źle organizuje pracę samorządu uczniowskiego lub jej w ogóle nie organizuje</p>	<p>- przewodniczący samorządu uczniowskiego powinien być autentycznym liderem; cieszącym się nienaganną opinią, autorytetem i uznaniem wśród rówieśników,</p>	<p>- przewodniczący samorządu uczniowskiego nie potrafi skupić wokół siebie pozostałych członków SU, nie ma siły przebiccia, nie posiada cech lidera,</p>	<p>- wysłać liderów samorządu uczniowskiego na specjalne kursy, warsztaty i szkolenia, organizować takie zajęcia dla członków samorządu uczniowskiego w szkole,</p>

SAMORZĄD UCZNIOWSKI
IDEE, UWARUNKOWANIA I DOŚWIADCZENIA

Samorząd uczniowski nie dysponuje własnym pomieszczeniem	- SU powinien posiadać własne pomieszczenie, odpowiednio wyposażone na terenie szkoły,	- brak warunków lokalnych w szkole, - niechęć dyrektora do przekazania SU pokoju/sali,	- przekonanie dyrektora szkoły do przekazania samorządowi uczniowskiemu pomieszczenia,
Samorząd uczniowski realizuje wyłączenie zadania i pomysły opiekuna i dyrektora	- członkowie SU sami wychodzą z pomysłami i inicjatywa, opiekun wspiera SU, nie wpływa na decyzje,	- brak zaufania do działań SU przez opiekuna i dyrekcję, - opiekun czuje się członkiem SU, a nie nauczycielem,	- motywować uczniów do pracy i działania, - organizowanie „burzy pomysłów”
Dyrektor szkoły narzuca samorządowi uczniowskiemu osobę pełniącą funkcję opiekuna samorządu uczniowskiego	- uczniowie sami wybierają nauczyciela będącego opiekunem samorządu uczniowskiego,	- nauczyciele nie chcą pełnić funkcji opiekuna samorządu uczniowskiego, pełnią ją z przymusu, brak nauczycieli – pasjonatów,	- przekonanie nauczycieli, że warto być opiekunem samorządu uczniowskiego, zachęcanie ich do pełnienia tej funkcji,
Brak sprzętu do codziennej pracy i działalności samorządu uczniowskiego,	- SU dysponuje własnym komputerem, drukarką, skanerem, dostępem do ksero	- brak pieniędzy na sprzęt, - niechęć dyrektora do przekazania SU sprzętu,	- próba pozyskania sprzętu od dyrektora, lub z innych źródeł,

W związku z wnioskami sformułowanymi w powyżej tabeli, rekomendować następujące zadania:

- stworzyć uczniowskie „grupy inicjatywne”, które byłyby na tyle odważne, by wyrażały autentyczne potrzeby uczniowskie, z możliwością komunikowania się na portalach społecznościowych,
- zmienić nastawienie dorosłych do samorządu uczniowskiego – prawo oświatowe stwarza warunki do jego działania, lecz dużo zależy tu od postawy dyrektora, nauczycieli i opiekuna samorządu,

- należy budować kompetencje liderów samorządów uczniowskich, dostarczać wsparcia ze strony opiekuna i dyrektora,
- organizować systemowe szkolenia dla uczniów i nauczycieli z zakresu samorządności,
- umożliwić liderom SU systematyczne szerokie dzielenie się wiedzą i doświadczeniem na forum wojewódzkim i ogólnopolskim,
- opracować i wdrożyć projekt edukacyjny (na wzór np. „Szkoły bez przemocy”), wzmacniający pozycję samorządu uczniowskiego w szkole,
- zaktywizować prace na rzecz samorządów uczniowskich.

W tym miejscu należy jeszcze wspomnieć o bardzo ważnym elemencie codziennej pracy samorządu uczniowskiego, jakim jest komunikowanie się z pozostałą częścią szkolnej społeczności. Okazuje się, że w praktyce wcale nie jest to takie proste. Narzędzia skutecznego komunikowania się samorządu uczniowskiego z uczniami danej szkoły to m.in.:

- sekcja informacyjna SU,
- gazetki uczniowskie,
- rubryka w gazecie lokalnej,
- apele szkolne,
- radiowęzeł,
- plakaty i ulotki,
- systematyczne spotkania z dyrektorem,
- regularne sprawozdania na posiedzeniach rady pedagogicznej,
- spotkania z samorządami uczniowskimi innych szkół,
- cykliczne zebrania samorządu uczniowskiego,
- udział w pracach młodzieżowej rady miasta,
- stałe dyżury członków zarządu su w pokoju samorządu,
- udział przedstawicieli samorządu uczniowskiego w posiedzeniach rady miasta,
- tablice ogłoszeń,

- strona internetowa samorządu uczniowskiego,
- ankiety,
- spotkania z poszczególnymi klasami podczas godzin wychowawczych.

Co zatem może utrudniać właściwe relacje samorządu uczniowskiego z społecznością szkolną, tzn. jakie można wyróżnić bariery komunikacyjne:

- brak kontaktu wzrokowego podczas rozmów indywidualnych i grupowych,
- używanie niezrozumiałego słownictwa,
- różnice w poziomach intelektualnych,
- brak zainteresowania, wręcz lekceważenie rozmówcy,
- ocenianie,
- przerywanie,
- przekonanie, że „ja zawsze mam rację”,
- mówienie o sobie, o swoich problemach,
- nastawienie psychiczne,
- brak zaufania,
- różnice wieku,
- stereotypy,
- sprzeczność komunikatów,
- złe doświadczenia z przeszłości,
- różnice kulturowe,
- ironia słuchacza,
- nadmierna ciekawość,
- brak dyskrecji,
- niewłaściwy strój⁸⁵.

⁸⁵ P. Ziółkowski, op. cit., s. 18–19.

3.11. Dobre praktyki w działaniu samorządów uczniowskich

Spadająca aktywność samorządów uczniowskich, rosnące rozczarowanie ich działalnością i malejące zaangażowanie uczniów w ich przedsięwzięcia wymuszają konieczność podjęcia działań w celu wzmocnienia pozycji samorządu uczniowskiego w szkole i całym systemie edukacji. Jest to zadanie wymagające wspólnego wysiłku ze strony gremiów zainteresowanych kondycją i prawidłowym, społecznie pożądanym funkcjonowaniem uczniowskiej samorządności, w tym organizacji pozarządowych, stowarzyszeń działających na rzecz dzieci i młodzieży, także tych skupiających rodziców, wreszcie – instytucji państwowych. Indywidualnie żadnych zmian, także legislacyjnych, nie można wprowadzić. Głos samych uczniów też nie wystarczy, bo nie mają oni możliwości samoorganizacji na poziomie ogólnopolskim, dlatego w ich interesie występują m.in. organizacje wspierające młodych ludzi zrzeszone w Koalicji na rzecz samorządów uczniowskich.

Koalicja to grupa 11 organizacji, które wspierają partycypację obywatelską i samorządność uczniowską. Na liście członków Koalicji znajdują się: Fundacja Civis Polonus; Fundacja Edukacji dla Demokracji; Fundacja Platan; Instytut Spraw Publicznych; Polska Fundacja Dzieci i Młodzieży, Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia”; Polska Fundacja im. Roberta Schumana; Polska Rada Organizacji Młodzieżowych; Stowarzyszenie Łódzka Inicjatywa Młodzieży; Stowarzyszenie Rodzice w Edukacji. Koalicja ma charakter otwarty, do udziału w niej zapraszane są kolejne organizacje zainteresowane wspieraniem samorządności uczniowskiej.

Koalicja powstała 30 stycznia 2012 r. i przyjęła wspólną deklarację programową. Deklaracja stwierdza m.in. że: *„Samorząd uczniowski jest ważnym narzędziem edukacji obywatelskiej. Dla młodego człowieka działanie w samorządzie jest ważnym doświadczeniem rozwijającym postawę społeczną oraz aktywność obywatelską”*⁸⁶. Deklaracja wyznacza również główne osie działań Koalicji:

⁸⁶ http://static.ceo.org.pl/sites/default/files/news-files/material_o_koalicji.pdf, dostęp: 28.11.2014.

- „zapewnienie każdemu uczniowi i każdej uczennicy możliwości wyboru swoich przedstawicieli w samorządzie uczniowskim w demokratycznych wyborach;
- zapewnienie samorządom uczniowskim prawa do rzeczywistego wpływu na życie szkoły;
- uporządkowanie prawa oświatowego w zakresie samorządności uczniowskiej;
- podnoszenie świadomości na temat znaczenia samorządu uczniowskiego w środowisku oświatowym⁸⁷.

Przeprowadzona przez Koalicję analiza sytuacji doprowadziła do określenia trzech priorytetowych celów działania w perspektywie roku:

- uporządkowanie prawa oświatowego w zakresie samorządności uczniowskiej;
- wypracowanie standardu funkcjonowania samorządu uczniowskiego w szkole;
- podnoszenie świadomości na temat znaczenia samorządu uczniowskiego w środowisku oświatowym.

Grupa robocza ds. prawnych działająca w ramach Koalicji podjęła dwa lata temu prace nad propozycją zmiany w artykule 55 ustawy o systemie oświaty. Propozycje te mają być poddane konsultacjom ze strony środowisk szkolnych i eksperckich – prawnych, a potem przedstawione Ministerstwu Edukacji Narodowej oraz Komisji Edukacji, Nauki i Młodzieży Sejmu RP. Przygotowana propozycja zmian ma być oparta o uzgodnione wcześniej założenia:

- zagwarantowanie każdemu uczniowi prawa (i doświadczenia) wyboru swoich przedstawicieli w samorządzie uczniowskim;
- zagwarantowanie każdemu uczniowi prawa (i doświadczenia) wpływu na wybrane decyzje dotyczące życia szkoły;
- zagwarantowanie każdemu uczniowi możliwości realizacji pomysłów na działania społeczne w ramach samorządu uczniowskiego⁸⁸.

⁸⁷ Ibidem.

⁸⁸ www.samorzaduczniowski.org, dostęp dnia 10.11.2014 r.

Koalicja wychodzi z założenia, że zmiana prawa nie będzie skutkowała w sposób automatyczny zmianą praktyki w szkołach. Zmiany w prawie są tylko pierwszym warunkiem zmiany sytuacji uczniów i uczennic, dlatego też przewidziane zostały, oprócz działań rzeczniczych, również opracowanie standardu optymalnego funkcjonowania samorządów uczniowskich w nowych warunkach prawnych oraz działania informacyjne i promocyjne, które pozwolą zwiększyć świadomość wprowadzonych zmian w środowisku edukacyjnym.

Do chwili obecnej zmian tych jeszcze nie wprowadzono.

Powyższe spostrzeżenia i propozycje wydają się ze wszech miar słuszne. Warto jednak zauważyć, że same zmiany w prawie oświatowym, działania promujące wartości płynące z samorządności uczniowskiej nie wystarczą, aby zmienić nastawienie uczniów do tej formy działania. Nie pomogą idealne nawet warunki i stworzone przez prawo gwarancje w zakresie realnego wpływu uczniów na życie szkoły. Ważnym uzupełnieniem muszą tu być wzorce samorządności skutecznie funkcjonujące w dorosłym społeczeństwie. Bez przykładów dobrych praktyk w tym obszarze trudno będzie wskrzesić pełną samorządność uczniowską. Młodzi muszą widzieć, że społeczeństwo obywatelskie jest powszechną wartością, a nie iluzją, akceptowaną bądź lekceważoną przez ich rodziców. Muszą z obserwacji społecznego życia uzyskać przekonanie, że samorządność istnieje i rzeczywiście służy wszystkim członkom społeczności lokalnej oraz obywatelom państwa przynosząc im wymierne korzyści w życiu, co przekłada się również na postawę szacunku do instytucji samorządowych oraz państwa jako organizatora ładu i bezpieczeństwa społecznego.

Formy działania samorządu mogą być bardzo różne – zaczynając od organizowania dyskotek, szkolnego kółka teatralnego czy sklepiku, a kończąc na samopomocy i innych akcjach na rzecz dzieci potrzebujących wsparcia. Ważną dziedziną działalności samorządu są prawa ucznia. Samorząd może zarówno proponować rozwiązania obejmujące całą szkołę (np. zapobieganie przemocy), jak i bronić praw pojedynczych uczniów (np. napisać pozytywną opinię w sprawie ucznia, który ostatnio coś „przeskrobał” i grożą mu poważne konsekwencje). Dobrym pomysłem jest stworzenie skrzynki praw ucznia, do której uczniowie

mogą wkładać swoje skargi – na przykład na zbyt dużą liczbę klasówek tygodniowo – i postulaty zorganizowania zajęć karate. Mówiąc o samorządzie w szkole, warto pamiętać o innej jego formie – samorządzie klasowym. Większość decyzji w klasie można podjąć metodą głosowania i uzgadniania, warto jednak wybrać przewodniczącego klasy i skarbnika – zwykle to właśnie przewodniczący reprezentuje klasę w radzie samorządu uczniowskiego szkoły. Osobą, która podejmuje wszystkie najważniejsze decyzje w szkole, jest dyrektor – warto, by stał się on sojusznikiem samorządu. Dlatego dobrze jest informować go o waszych pomysłach, przekonywać o ich sensowności i poprosić o pomoc przy realizacji. Samorząd uczniowski może wybrać swojego opiekuna spośród nauczycieli – od tego wyboru naprawdę sporo zależy.

Poniżej zaprezentowano propozycje pracy samorządu uczniowskiego w wybranych obszarach działalności, które mogą być inspiracją do działania w różnych typach szkół i placówek edukacyjnych, w których funkcjonują uczniowskie samorzady.

Obszar	Forma pracy
Organizacja	<ol style="list-style-type: none">1. Zebrania zarządu SU.2. Spotkania trójek klasowych.3. Spotkania w ramach sekcji działających przy samorządzie uczniowskim.4. Wybory do zarządu SU.5. Prowadzenie kroniki, wydawanie gazetki, dbanie o właściwy przepływ informacji.
Prawo	<ol style="list-style-type: none">1. Wypracowanie podstawowych dokumentów regulujących pracę SU (statut i regulamin).2. Zasady wewnętrznego kontraktu.3. Wnoszenie sugestii i kodyfikacji do dokumentów szkolnych, takich jak:<ul style="list-style-type: none">• statut szkoły,• wewnątrzszkolny system oceniania,• kalendarz imprez szkolnych,• program dydaktyczno-wychowawczo-opiekuńczy szkoły itp.

Finanse	<ol style="list-style-type: none">1. Fundusz samorządu – ustalony przez radę szkoły.2. Pozyskiwanie sponsorów.3. Pozyskiwanie środków z instytucji wspierających nauczanie i wychowanie, np. granty.4. Organizowanie imprez w celu pozyskania środków (np. dyskoteki, kiermasze, koncerty itp.).
Współpraca	<ol style="list-style-type: none">1. Podejmowanie wspólnych decyzji i działań SU na terenie szkoły (współpraca z dyrekcją szkoły, radą pedagogiczną, radą rodziców).2. Wymiana doświadczeń – udział w debatach, warsztatach, spotkaniach liderów samorządowych.3. Współpraca z instytucjami wspomagającymi oświatę.
Nauka	<ol style="list-style-type: none">1. Organizowanie pomocy koleżeńskiej – zajęcia wyrównawcze.2. Uczestnictwo w „Szkole Liderów”.3. Udział w zajęciach profilaktycznych i działaniach promujących zdrowy styl życia.
Promocja talentów	<ol style="list-style-type: none">1. Udział w kołach zainteresowań.2. Motywujące nagradzanie prymusów oraz osób aktywnie działających na rzecz szkoły i środowiska.3. Udział w wystawach artystycznych, prezentacjach, koncertach muzycznych.
Uroczystości	<ol style="list-style-type: none">1. Obrzędowość szkolna.2. Obchody świąt i uroczystości państwowych.3. Imprezy kulturalno-rozrywkowe.

ZAKOŃCZENIE

U podstaw działalności wychowawczej prowadzonej przez Janusza Korczaka leżała orientacja personalistyczna: dziecko i jego osobowość to nie tylko przedmiot, lecz – i to nade wszystko – przedmiot w wychowaniu. Dziecko ma prawo do pełni rozwoju, ma prawo do wypowiedania się i podejmowania decyzji, ma prawo do dużej swobody. Organizując jednak zbiorowe życie dziecka, Janusz Korczak dostrzegł siłę wychowawczą drzemiącą w gromadzie, w bezpośredniej społeczności dziecięcej, w której jednostka zmuszona jest przebywać i potrafił rozumnie wykorzystać tę siłę dla indywidualnego i społecznego rozwoju młodzieży. System pedagogiczny Janusza Korczaka posiada liczne zalety i wartości, które pozwalają zawsze z niego umiejętnie i rozumnie korzystać.

Myślę, że w tym miejscu nie możemy zapomnieć o prośbie dziecka wg Janusza Korczaka:

Nie psuj mnie. Dobrze wiem, że nie powinienem mieć tego wszystkiego, czego się domagam. To tylko próba sił z mojej strony.

Nie bój się stanowczości. Właśnie tego potrzebuję – poczucia bezpieczeństwa.

Nie bagatelizuj moich złych nawyków. Tylko ty możesz pomóc mi zwalczyć zło, póki jest to jeszcze w ogóle możliwe.

Nie rób ze mnie większego dziecka, niż jestem. To sprawia, że przyjmuję postawę głupio dorosłą.

Nie zwracaj mi uwagi przy innych ludziach, jeśli nie jest to absolutnie konieczne. O wiele bardziej przejmuję się tym, co mówisz, jeśli rozmawiamy w cztery oczy.

Nie wmawiaj mi, że błędy, które popełniam, są grzechem. To zagra-

za mojemu poczuciu wartości.

Nie chroń mnie przed konsekwencjami. Czasami dobrze jest nauczyć się rzeczy bolesnych i nieprzyjemnych.

Nie przejmuj się za bardzo, gdy mówię, że cię nienawidzę. To nie ty jesteś moim wrogiem, lecz twoja miazdząca przewaga.

Nie zwracaj zbytnej uwagi na moje drobne dolegliwości. Czasami wykorzystuję je, by przyciągnąć twoją uwagę.

Nie zrzedź. W przeciwnym razie muszę się przed tobą bronić i robię się głuchy.

Nie dawaj mi obietnic bez pokrycia. Czuję się przeraźliwie tłamszony, kiedy nic z tego wszystkiego nie wychodzi.

Nie zapominaj, że jeszcze trudno mi jest precyzyjnie wyrazić myśli. To dlatego nie zawsze się rozumiemy.

Nie sprawdzaj z uporem maniaka mojej uczciwości. Zbyt łatwo strach zmusza mnie do kłamstwa.

Nie bądź niekonsekwentny. To mnie ogłupia i wtedy tracę całą moją wiarę w siebie.

Nie odtrącaj mnie, gdy dręczę cię pytaniami. Może się wkrótce okazać, że zamiast prosić cię o wyjaśnienia, poszukam ich gdzie indziej.

Nie wmawiaj mi, że moje lęki są głupie. One po prostu są.

Nie rób z siebie nieskazitelnego ideału. Prawda na twój temat byłaby w przyszłości nie do zniesienia. Nie wyobrażaj sobie, iż przepraszając mnie stracisz autorytet. Za uczciwą grę umiem podziękować miłością, o jakiej nawet ci się nie śniło.

Nie zapominaj, że uwielbiam wszelkiego rodzaju eksperymenty. To po prostu mój sposób na życie, więc przymknij na to oczy.

Nie bądź ślepy i przyznaj, że ja też rosnę. Wiem, jak trudno dostrzymać mi kroku w tym galopie, ale zrób, co możesz, żeby nam się to udało.

Nie bój się miłości. Nigdy.¹

1

<http://2012korcak.pl/node/146>, dostęp: 22.11.2014.

Przedstawiony w niniejszej książce wizerunek szkoły i działania w niej samorządu uczniowskiego to nie tylko ilustracja wzajemnych relacji pomiędzy respektowaniem praw ucznia, a realizowaniem uczniowskich obowiązków, ale także wzajemnych interakcji zachodzących pomiędzy nauczycielami a uczniami. Wyrażna współzależność praw ucznia, dziecka i człowieka nie pozwala, by ich respektowanie było uzależniane od wypełniania obowiązków, ale także nie oznacza to prawa do obniżania stawianych wobec nich wymagań szkolnych. Wydaje się właściwe obustronne poszanowanie praw zarówno nauczyciela, jak i ucznia, które pozwala na zapewnienie tolerancji wobec wszelkim barw i odcieni wartości, opinii, poglądów. W ten oto sposób najważniejsi członkowie środowiska szkolnego realizują swoje najistotniejsze cele, zadania, funkcje, powinności, które odzwierciedlają prawa i obowiązki ucznia i nauczyciela.

Prawo do informacji, wolność wypowiedzi, prawo do równego traktowania, wolność wyrażania swojej opinii, wolność zrzeszania, prawo do prywatności, prawo dochodzenia przestrzegania swoich praw i wreszcie wolność od poniżającego traktowania i naruszania godności ucznia, gwarantowane przez Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej oraz przez międzynarodowe akty prawne ratyfikowane przez Polskę, stały się punktem wyjścia do dokonania w wymiarze lokalnym analizy dotyczącej problematyki praw i obowiązków ucznia.

Podsumowując rozważania na temat realizacji prawa uczniów do samorządności, należy stwierdzić, że w tej kwestii jest jeszcze wiele do zrobienia. Tylko przestrzeganie prawa wynikającego z ustawy o systemie oświaty może zapewnić wymienione prawo oraz przygotować młodych ludzi do odpowiedzialności za miejsce, w którym żyją, świadomych zarówno swoich praw, jak i obowiązków.

Celem tej książki było ukazanie, jaką ważną niegdyś i współcześnie rolę pełni samorząd uczniowski w szkole. Jego działalność i przedsięwzięcia stanowią bowiem teren doświadczalny dla reformy i innowacji, które mogą stać się częścią przepisów szkolnych i programu nauczania oraz owocować w liczne kompetencje społeczne, które nabywają jego członkowie, a które z powodzeniem będą mogły być wykorzystywane w dorosłym – zawodowym życiu każdego z uczniów. Samorząd

uczniowski ma za zadanie przede wszystkim łączyć społeczność danej szkoły, wytwarzać więź grupową, budzić poczucie wspólnoty, tworzyć określoną atmosferę szkoły, wzbogacać tradycje szkolne, a także zaspokajać potrzeby ogółu uczniów.

Pisząc o roli samorządu uczniowskiego w szkole, uważam, że obecnie niezbędne jest zrozumienie istoty samorządności uczniowskiej przez uczniów, nauczycieli i administrację szkolną celem uczynienia szkoły rzeczywistym ośrodkiem życia dzieci i młodzieży, elementem ich umysłowego i mozolnego dojrzewania. Jestem przekonany, że dobrze działający samorząd uczniowski może doprowadzić do wielu pozytywnych zmian na terenie każdej szkoły, pod warunkiem, że zostaną mu stworzone możliwości i okoliczności do efektywnego działania.

BIBLIOGRAFIA

Monografie

- Badziukiewicz B., Sałasiński M., *Vademecum wychowawcy*, wyd. Żak, Warszawa 2005.
- Balcerek M., *Prawa dziecka*, wyd. PWN, Warszawa 1986.
- Bińczycza J. (red.), *Prawa dziecka: deklaracje i rzeczywistość: materiały z konferencji, Rembertów 19–21.06.1992*, wyd. Wyższa Szkoła Psychologii Społecznej im. M Grzegorzewskiej, Kraków 1993.
- Błaszczyk K., Drzewowski M., Maliszewski W., *Komunikacja społeczna a zarządzanie we współczesnej szkole*, Adam Marszałek, Toruń 2009.
- Bobrowska-Nowak W., Drynda D. (red.), *Słownik pedagogów polskich*, wyd. Uniwersytet Śląski, Katowice 1998.
- Bojarska L., *Samorząd uczniowski nie bibelot*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011.
- Bojarska L., Osuch M., *Prawa człowieka w szkole*, Wolters Kluwer, Warszawa 2008.
- Czyż E. (red.), *Dziecko i jego prawa*, wyd. KOPD, Warszawa 1992.
- Czyż E., *Prawa dziecka*, wyd. Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 2002.
- Czyż E. (red.), *Wokół praw dziecka, cz. I*, wyd. Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 1993.
- Dębnicki K., *Korczak z bliska*, wyd. Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1985.
- Eales-White R., *Być liderem*, Bellona, Warszawa 2000.
- Falkowska M., *Kalendarz z życia, działalności i twórczości Janusza Korczaka*, wyd. Nasza Księgarnia, Warszawa 1989.
- Geller A., Tragarz M., Witkowski J., Ziętkowska J., *Przewodnik dla opiekunów samorządów uczniowskich*, wyd. Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa 2011.
- Gurycka A., *Korczakowskie inspiracje*, wyd. Wydawnictwo Naukowe „SCHOLAR”, Warszawa 2002.

- Gebert K., Szalkowska K., *Korczak wobec śmierci*, [w]: Janusz Korczak, opracowanie zbiorowe, Warszawa 1982.
- Hart S., Price Cohen C., Farrell Ericson M., Flekkøy M., *Prawa dzieci w edukacji*, GWP, Gdańsk 2006.
- Kasperowicz H. (red.), *Samorząd uczniowski w Polsce w latach 1918-1939*, cz. I, wyd. Nasza Księgarnia, Warszawa 1960.
- Kamiński A., *Samorząd młodzieży jako metoda wychowawcza*, PZWS, Warszawa 1973.
- Kołodziejczyk W., Kunicki-Goldfinger M., Starzyński W., Wieczorek E., *Prawa rodziców w szkole*, STO, Warszawa 2005.
- Komorowski T., *Prawo w praktyce oświatowej*, eMPI², Poznań 2007.
- Komuda J., *Jak współpracować z mediami?*, ECWM, Toruń 1999.
- Kordziński J., *Po co szkole regulamin?*, WSiP, Warszawa 2004.
- Koszevska K. (red.), *Prawa człowieka. Poradnik nauczyciela*, CODN, Warszawa 2002.
- Kozubska A., Koc R., Ziółkowski P., *Nauczyciel w drodze do profesjonalizmu*, wyd. WSG, Bydgoszcz 2014.
- Kupisiewicz Cz., Kupisiewicz M., *Słownik pedagogiczny*, PWN, Warszawa 2009.
- Kurza-Chmiel D., *Podstawy prawne i organizacyjne oświaty*, Wolters Kluwer, Warszawa 2009.
- Lewin A., *Tryptyk pedagogiczny: Korczak, Makarenko, Freinet*, wyd. Nasza Księgarnia, Warszawa 1986.
- Matusiewicz A., *Samorząd uczniowski w szkole. Poradnik dla nauczyciela*, Warszawa 2000.
- Mieszkowska A., *Dzieci Ireny Sendlerowej*, wyd. WWL „Muza” S.A., Warszawa 2011.
- Mirgos M., Radziejewicz J., *O samorządności uczniów w procesie wychowania szkolnego*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1988.
- Murzyn A. (red.), *Samorządność wczoraj i dziś. Wychowanie do społeczeństwa obywatelskiego*, wyd. Impuls, Kraków 2011.
- Napiórkowska Z., *Samorządna organizacja życia klasy*, Impuls, Kraków 2005.
- Newerly I., Kamiński A., Żelazko W., *Samorząd uczniowski w systemie wychowawczym Korczaka*, wyd. Nasza Księgarnia, Warszawa 1962.
- Okoń W. *Nowy słownik pedagogiczny*, Żak, Warszawa 2007.
- Okoń W., *Wizerunki sławnych pedagogów polskich*, wyd. „Żak”, Warszawa 2000.
- Pielachowski J., *Organizacja, kierowanie i nadzór pedagogiczny w szkole*, eMPI², Poznań 2009.

- Pielachowski J., *Sto pięćdziesiąt spraw szkoły. Miniencyklopedia prawno-organizacyjna*, eMPI², Poznań 2007.
- Pielachowski J., *Trzy razy szkoła. Uczniowie – nauczyciele – organizacja*, eMPI², Poznań 2002.
- Pilch T. (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, tom V, Żak, Warszawa 2006.
- Półturzycki J., Wesołowska E., *Nie tylko szkoła*, WSiP, Warszawa 1987.
- Półturzycki J., *Aleksander Kamiński*, wyd. ITE, Radom 2006.
- Prywer Z., Ziarko Z., *Samorządna i organizacyjna działalność dzieci i młodzieży w szkole*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1980.
- Radzewicz J., *Równi wśród równych, czyli o samorządzie uczniowskim*, wyd. Nasza Księgarnia, Warszawa 1985.
- Radzewicz J., Mirgos M., *O samorządności uczniów w procesie wychowania szkolnego*, wyd. Nasza Księgarnia
- Rousseau J. J., *Emil, czyli o wychowaniu*, wyd. „Ossolineum”, Warszawa 1955.
- Smolińska-Theiss B., *Korczakowskie narracje pedagogiczne*, wyd. Impuls, Kraków 2014.
- Sowiśło M., *Funkcjonowanie samorządów uczniowskich. Rzeczywistość i oczekiwania*, Kraków 1996.
- Sowiśło M., *Samorząd uczniowski w klasie i szkole*, wyd. Piga, Kraków 1993.
- Stanowski K., Zięba M. (red.), *Samorzady uczniowskie – poradnik dla praktyków*, FEeD, Warszawa 1999.
- Szlązakowa A., *Janusz Korczak*, wyd. WSiP, Warszawa 1978.
- Śliwerski B., *Klinika szkolnej demokracji*, wyd. Impuls, Kraków 2008.
- Śliwerski W. (red.), *Konwencja praw dziecka (ONZ)*, wyd. Impuls, Kraków 1993.
- Taubenszlag R., *Samorząd uczniowski w Polsce w latach 1918–1939. Część II, Samorząd uczniowski jako czynnik wychowania społecznego*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1960.
- Tubielewicz S., *Samorzady szkolne – poradnik*, ECWM, Toruń 1999.
- Wołoszyn S., *Korczak*, wyd. Wiedza powszechna, Warszawa 1978.
- Załcha A., *Samorząd uczniowski. Materiały do ćwiczeń*, wyd. UW, Wrocław 1988.
- Ziółkowi P., *Wybrane kompetencje społeczne – skrypt dla studentów*, wyd. Wyższej Szkoły Gospodarki, Bydgoszcz 2014.

Artykuły

- Bastrzyk E., *Szkolna lekcja demokracji*, „Gazeta Szkolna”, 2002, nr 44.
- Bocian B., *Prawa ucznia w szkole na przykładzie prawa do prywatności*, „Nowa Szkoła”, 2008, nr 2.
- Cichacka K., *Demokracja w teorii, polecenia w praktyce*, „Gazeta Szkolna”, 2005, nr 5.
- Czarnowska A., *Zabawa w dorosłych*, „Gazeta Szkolna”, 2001, nr 43.
- Danielewicz A., *Gospodarz klasy*, „Gazeta Szkolna”, 2002, nr 13.
- Dauenroth E., *Janusz Korczak – życie dla dzieci*, „Ruch Pedagogiczny” 2005 nr 3–4, s. 90–92.
- Dembska-Pierzchała Z., *Recepta na dobry samorząd*, „Gazeta Szkolna”, 2002, nr 1.
- Firlit S., *Organizacja samorządu i samorządności uczniowskiej*, „Nowa Szkoła”, 1994, nr 2.
- Frydman E., *Kim był*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, 1962, nr 8, s. 2–4.
- Gęsicki J., *Prawo i samorządność uczniowska*, „Edukacja i Dialog”, 1992, nr 9.
- Gęsicki J., *Prawa dziecka w szkole*, [w:] E. Czyż (red.), *Dziecko i jego prawa*, Warszawa 1992.
- Jankowska B., *Samorządy uczniowskie aktywizują się*, „Dyrektor Szkoły”, 2000, nr 3.
- Krajowe Porozumienie Rodziców i Rad Rodziców, *Uczniowska samorządność. Społeczna ocena stanu samorządności uczniów i ochrony ich praw*, „Nowe w Szkole”, 2002, nr 12.
- Kopczyńska-Sikorska J., *Idee praw dziecka w życiu i pracy Janusza Korczaka*, „Wychowanie Przedszkolne” 1992, nr 6, s. 334–338.
- Kowol B., Świdorska E., *Prawo w szkole*, „Cogito”, 2000, nr 14.
- Kropiwnicki J., *Papierowa samorządność*, „Nowe w Szkole”, 2002, nr 12.
- Lachowicz L., *Wychowywać to także dać prawa*, „Lider”, 1996, nr 10.
- Legutko P., *Samorząd uczniowski – trzecia siła?*, „Edukacja i Dialog”, 1992, nr 1.
- Lewin A., *Co nam przekazał Janusz Korczak*, „Ruch Pedagogiczny” 1998, nr 3–4, s. 158–172.
- Mączyńska-Dilis A., *Kilka pomysłów na samorządy*, „Gazeta Szkolna”, 2005, nr 19.
- Michalak U., *Demokracja w szkole: warsztaty samorządu uczniowskiego*, „Biblioteka w Szkole”, 2002, nr 2.

- Myler U., *Samorząd uczniowski jako źródło satysfakcji nauczyciela*, „Nowe w Szkole”, 1999/2000, nr 3.
- Nalaskowski A., *Dziecko jako monarcha, czyli dwa największe eksperymenty pedagogiczne XX wieku*, „Wychowanie na co Dzień”, 1996, nr 12, s. 5–7.
- Osuch M., *Słabe strony statutu szkoły, czyli o prawach ucznia*, „Dyrektor Szkoły”, 2004, nr 10.
- Patro A., *Janusz Korczak i jego poglądy na prawa dziecka*, „Częstochowski Biuletyn Oświatowy”, 2003, nr 1, str. 45.
- Rezler M., *System wychowawczy Janusza Korczaka*, „Rodzina i Szkoła”, 1988, nr 2, s. 8.
- Smolińska-Theiss B., *Korczakowska idea praw dziecka*, „Pedagogika społeczna”, 2010, nr 3–4.
- Stolarska A., *Samorząd uczniowski nie może być fikcją*, „Edukacja i Dialog”, 2005, nr 2.
- Śliwerski B., *Kiedy dzieci będą podmiotami prawa*, „Edukacja i Dialog”, 1992, nr 3.
- Śliwerski B., *Prawa ucznia we współczesnej szkole w kontekście myśli korczakowskiej*, „Wychowanie na co Dzień”, 1999, nr 7–8.
- Tokarczyk E., *Co może i co powinien nauczyciel w związku z prawami dziecka?*, „Szkoła Zawodowa”, miesięcznik Ministerstwa Edukacji Narodowej, 1998, nr 6.
- Wajs K. i in., *Próba oceny działalności Janusza Korczaka. Kilka refleksji*, „Polonistyka”, 1986, nr 4, s. 243–281.
- Wardyńska M., *Czy szkole potrzebny jest samorząd uczniowski?*, „Dyrektor Szkoły”, 2000, nr 3.
- Wardyńska M., *Poglądowa lekcja demokracji*, „Gazeta Szkolna”, 2001, nr 43.
- Wołoszyn S., *O poglądach i postawie pedagogicznej Janusza Korczaka*, „Kwartalnik Pedagogiczny”, 1958, nr 1, s. 87–101.

Netografia

- Babicki J. Cz., *Kursy doszkalające dla wychowawców zakładów opiekuńczo – wychowawczych: program*, wyd. Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej, Warszawa 1931, dostęp dnia 22.10.2014 r.
- Betleja K., *Ochrona praw dziecka*, dostęp dnia 22.10.2014 r.
- Czerwińska-Żołna D., *Formy kontaktu z dzieckiem w świetle „pedagogiki miłości” Janusza Korczaka*, dostęp dnia 27.10.2014 r.
- Czyż E., *Prawa ucznia w szkole*, raport z badań, Helsińska Fundacja Praw Człowieka

- wieka, dostęp dnia 22.10.2014 r.
- Depesza PAP „Rok Janusza Korczaka”, dostęp dnia 29.10.2014 r.
- Falkowska E. (red.), *Razem dla praw dziecka. Materiały edukacyjne o prawach dziecka dla nauczycieli*, Polski Komitet Narodowy UNICEF Warszawa 2009, dostęp dnia 28.10.2014 r.
- Janusz Korczak i jego wartości*, dostęp dnia 22.10.2014 r.
- Konwencja o prawach dziecka, dostęp 27.10.2014 r.
- Korczak J., *Jak kochać dziecko*, Jacek Santorski, Warszawa 1998, dostęp dnia 25.10.2014 r.
- Korczak J., *Prawo dziecka do szacunku*, Spółdzielnia Wydawnicza „Książka”, Warszawa, Kraków 1948, dostęp dnia 23.10.2014 r.
- Korczak J., *Prawidła życia*, Wydawnictwo J. Mortkowicza, Warszawa 1930, dostęp dnia 23.10.2014 r.
- List Rzecznika Praw Dziecka Marka Michalaka w sprawie rozpoczęcia Roku Janusza Korczaka, dostęp dnia 22.10.2014 r.
- Mamoń A., *Uwagi ogólne na temat źródeł międzynarodowej ochrony praw dziecka*, dostęp dnia 27.10.2014 r.
- „Opieka nad dzieckiem”, listopad – grudzień 1925, nr 5, dostęp dnia 26.10.2014 r.
- „Opieka nad dzieckiem”, listopad – grudzień 1923, nr 6, dostęp dnia 26.10.2014 r.
- „Prawa dziecka po przystąpieniu do Unii Europejskiej”, materiały z konferencji Rzecznika Praw Dziecka, Warszawa 16.06.2004 r., dostęp dnia 29.10.2014 r.
- Spis państw, które ratyfikowały Konwencję Praw Dziecka, wersja angielska, dostęp dnia 28.10.2014 r.
- Trzuskowski A., *Polska pedagogika okresu międzywojennego*, „Historia Wychowania”, moduł 4, Polski Uniwersytet Wirtualny 2010, dostęp dnia 27.10.2014 r.

Strony internetowe

- www.ceo.org.pl
www.brpd.gov.pl
www.fbc.pionier.net.pl
www.ozyrys.nazwa.pl
www.przemoc.com.pl
www.un.org.pl
www.unicef.gov.pl
www.2012korczak.pl

Akty prawne

- Konwencja o Prawach Dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 roku.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku
- Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 roku - Karta Nauczyciela (Dz. U. z 2014 r. poz. 191 i 1198)
- Ustawa o systemie oświaty z 7 września 1991 roku, Dz. U. 1991 Nr 95 poz. 425, z późn. zmianami.
- Ustawa z dnia 6 września 2001 roku o dostępie do informacji publicznej (Dz. U. z 2001 r. Nr 112, poz. 1198).
- Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 roku o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz. U. z 1993 r. Nr 17, poz. 78, z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 21 maja 2001 roku w sprawie statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół (Dz. U. Nr 61, poz. 624 z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 199, poz. 2046).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 29 stycznia 2002 r. w sprawie organizacji oraz sposobu przeprowadzania konkursów, turniejów i olimpiad (Dz. U. z 2002 r. Nr 13, poz. 125).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych (Dz. U. z 1992 r. Nr 36, poz. 155, z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach (Dz. U. z 2003 r. Nr 6, poz. 69)
- Porozumienie pomiędzy Ministerstwem Edukacji Narodowej a Ministerstwem Zdrowia i Opieki Społecznej zawarte w piśmie z dnia 15 lutego 1994 roku Nr DKO-430-1/94/ZF oraz z czerwca 1994 roku Nr DKO-430-1/2/94.

ANEKS

Wykaz aktów prawnych regulujących prawa i obowiązki ucznia

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej,
- Konwencja o Prawach Dziecka,
- Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Konwencja Europejska),
- Ustawa o systemie oświaty,
- rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Nauki,
- statut szkoły,
- wewnętrzny system oceniania.

Wykaz wybranych praw i obowiązków ucznia w świetle obowiązujących przepisów prawnych w Polsce

artykuł 4 ustawy o systemie oświaty

Nauczyciel w swoich działaniach dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych ma obowiązek kierowania się dobrem uczniów, troską o ich zdrowie, postawę moralną i obywatelską z poszanowaniem godności osobistej ucznia.

art. 33 ust. 2 pkt 6 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (tekst jednolity: Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 z późn. zm.)

Obowiązkiem władz szkoły, w tym nauczycieli i dyrektora, jest nie tylko respektowanie praw człowieka, ale także edukowanie w zakresie problematyki praw człowieka, ze szczególnym uwzględnieniem praw dziecka.

artykuły 29 i 42 Konwencji o Prawach Dziecka

Każdy uczeń posiada prawo do znajomości swoich praw.

artykuły 2 i 4 Konwencji o Prawach Dziecka

Każdy uczeń posiada prawo do dochodzenia swoich praw.

artykuły 28 i 29 Konwencji o Prawach Dziecka

Każdy uczeń ma prawo do nauki.

artykuł 31 Konwencji o Prawach Dziecka

Każdy uczeń ma prawo do wypoczynku i czasu wolnego, uczestnictwa w zabawach i życiu kulturalnym.

artykuły 2 i 23 Konwencji o Prawach Dziecka

Każdy uczeń ma prawo do równego traktowania wobec prawa.

artykuły 2, 19, 28, 34, 35, 37, 39 Konwencji o Prawach Dziecka

Każdy uczeń ma prawo do ochrony przed poniżającym traktowaniem i karaniem oraz wszelkimi formami przemocy fizycznej lub psychicznej.

artykuł 16 Konwencji o Prawach Dziecka

Każdy uczeń ma prawo do ochrony przed arbitralną lub bezprawną ingerencją w życie prywatne, rodzinne czy też korespondencję.

artykuł 12 Konwencji o Prawach Dziecka

Każdy uczeń ma prawo do swobodnego wyrażania własnych poglądów we wszystkich sprawach jego dotyczących.

artykuł 14 Konwencji o Prawach Dziecka

Każdy uczeń ma prawo do swobody myśli, sumienia i wyznania.

artykuł 15 Konwencji o Prawach Dziecka

Każdy uczeń ma prawo do swobodnego zrzeszania się.

ustawa o systemie oświaty, artykuł 55, ustęp 5, punkt 1

Każdy uczeń posiada prawo do zapoznawania się z programem nauczania, z jego treścią, celem i stawianymi wymaganiami.

ustawa o systemie oświaty, artykuł 55, ustęp 5, punkt 2

Każdy uczeń posiada prawo do jawnej i umotywowanej oceny postępów w nauce i zachowaniu.

ustawa o systemie oświaty, artykuł 55, ustęp 5, punkt 6

Uczniowie zrzeszeni w samorządzie uczniowskim posiadają prawo wyboru nauczyciela pełniącego rolę opiekuna samorządu.

**ustawa o systemie oświaty, artykuł 51, ustęp 9
(nowelizacja z dnia 27 czerwca 2003 r.)**

Samorząd uczniowski posiada prawo wnioskowania do dyrektora szkoły o utworzenie rady szkoły.

ustawa o systemie oświaty, artykuł 54, ustęp 2

Składki rodziców gromadzone przez radę rodziców w celu wspierania działalności statutowej szkoły są dobrowolne.

(Nikogo nie można zmuszać do płacenia składek ani wyjaśniania, dlaczego nie płaci!)

Karta Nauczyciela

**(tekst. jedn. Dz. U. z 2003 r. Nr 118, poz. 1112 z późniejszymi zm.)
artykuł 6a, ustęp 1, punkt 5**

Rada rodziców ma prawo wnioskowania o ocenę pracy każdego nauczyciela szkoły lub jej dyrektora.

art. 1 ust. 9 ustawy o systemie oświaty

Prawo uczniów uzdolnionych sportowo do takiej organizacji zajęć dydaktycznych, która umożliwiała godzenie zajęć sportowych z nauką.

Z zapisów Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, uściślonych w ustawie o systemie oświaty, wynika:

Ucznia, który nie ukończył 18 lat, można jedynie – co najwyżej – przenieść do innej szkoły. Skreślając z listy uczniów, jednocześnie należy zagwarantować mu możliwość nauki w innej szkole.

Ustawa z dnia 6 września 2001 roku o dostępie do informacji publicznej (Dz. U. z 2001 r. Nr 112, poz. 1198)

Statuty szkół są ogólnodostępne dla każdego, zarówno ucznia, rodzica, jak i nauczyciela. Nikomu nie można odmówić wglądu do treści statutu szkoły, także jeżeli nie jest uczniem konkretnej szkoły (np. kandydat do liceum, który chciałby zapoznać się z katalogiem praw ucznia w szkole, do której zamierza w przyszłości uczęszczać).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 21 maja 2001 roku w sprawie statutowych publicznych przedszkola oraz publicznych szkół (Dz. U. Nr 61, poz. 624 z późn. zm.) § 2 załącznika nr 2

Statuty szkół określają m.in. cele i zadania szkoły wynikające z przepisów prawa oraz uwzględniające program wychowawczy i program profilaktyki, dostosowane do potrzeb uczniów.

(Zgodnie z przepisami prawa statut szkoły wymaga zaopiniowania przez samorząd uczniowski i radę rodziców. Jeśli nie zostały zaopiniowane, są nieważne z mocy prawa, a wszystkie decyzje podjęte w oparciu o nie są także nieważne z mocy prawa!)

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 199, poz. 2046) § 35 ustęp 3

Uczeń ma prawo do udostępnienia mu, jak i jego rodzicom lub prawnym opiekunom, jego sprawdzonych i ocenionych pisemnych prac kontrolnych oraz innej dokumentacji dotyczącej oceniania.

Udostępnianie pracy to także możliwość jej kopiowania, np. kserowania. Nikt nie może zabronić skopiowania pracy uczniowi i jego rodzicom — a wspomniana „inna dokumentacja” to chociażby arkusze ocen, dzienniki (ale tylko w części dotyczącej ucznia) itd.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 199, poz. 2046) § 35 ustęp 2

Uczeń i jego rodzice lub opiekunowie mają prawo do uzyskania od nauczyciela ustalającego ocenę jej uzasadnienia.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 199, poz. 2046) § 7

Uczeń ma prawo do tego, aby w ustalaniu oceny z wychowania fizycznego, techniki, plastyki i muzyki (jeżeli nie są to zajęcia kierunkowe) w szczególności brano pod uwagę wysiłek wkładany przez niego w wywiązywanie się obowiązków wynikających ze specyfiki tych zajęć.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 199, poz. 2046) § 8

Uczeń ma prawo do tego aby być zwolnionym z zajęć wychowania fizycznego, informatyki lub technologii informacyjnej na podstawie opinii o ograniczonych możliwościach uczestniczenia w tych zajęciach, wydanej przez lekarza, na czas określony w opinii.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 199, poz. 2046) § 9

Uczeń ma prawo do tego, aby być zwolnionym z zajęć edukacyjnych z drugiego języka obcego, jeżeli posiada on wadę słuchu lub głęboką dysleksję rozwojową.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 199, poz. 2046) § 10

Uczeń ma prawo do bycia poinformowanym przed rocznym, klasyfikacyjnym zebraniem plenarnym rady pedagogicznej o przewidywanych ocenach klasyfikacyjnych z zajęć edukacyjnych i zachowania. Informacje przekazują poszczególni nauczyciele oraz wychowawca klasy, w formie i terminie określonych w statucie szkoły.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 199, poz. 2046) § 15

Uczeń ma prawo do ubiegania się o egzamin klasyfikacyjny z jednego, kilku lub wszystkich zajęć edukacyjnych w przypadku nieusprawiedliwionej nieobecności na tych zajęciach, która była powodem braku uzyskania oceny klasyfikacyjnej. Prośbę o tego typu egzamin należy skierować do rady pedagogicznej, która może, ale nie musi wyrazić zgodę na taki egzamin — w przypadku uzyskania zgody nie przysługuje prawo do uzgadniania liczby egzaminów zdawanych ciągu jednego dnia.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 199, poz. 2046) § 15

Uczeń ma prawo do obecności rodziców lub prawnych opiekunów (w charakterze obserwatorów) w trakcie zdawania egzaminu klasyfikacyjnego.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. z 2004 r.

Nr 199, poz. 2046) § 19

W przypadku braku promocji uczeń ma prawo do powtarzania klasy.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 199, poz. 2046) § 19

Uczeń ma prawo do zdawania egzaminu poprawkowego, gdy uzyskał on w wyniku rocznej klasyfikacji ocenę niedostateczną z jednych obowiązkowych zajęć edukacyjnych (począwszy od klasy czwartej szkoły podstawowej). W wyjątkowych przypadkach rada pedagogiczna może wyrazić zgodę na zdawanie egzaminu poprawkowego z dwóch obowiązkowych zajęć edukacyjnych.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 199, poz. 2046) § 20

Uczeń ma prawo do ukończenia szkoły z wyróżnieniem, w przypadku gdy uzyskał on w wyniku klasyfikacji końcowej z wszystkich zajęć edukacyjnych ocenę co najmniej 4,75 oraz co najmniej bardzo dobrą ocenę z zachowania.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 199, poz. 2046) § 11

Uczeń ma prawo do oceny zachowania, po uprzednim zasięgnięciu przez wychowawcę klasy opinii nauczycieli, uczniów danej klasy oraz ocenianego ucznia.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasy-

fikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 199, poz. 2046) § 13

Na klasyfikacyjną ocenę zachowania nie wpływają oceny klasyfikacyjne z zajęć edukacyjnych.

Ocena z zachowania uwzględnia w szczególności:

- *wywiązywanie się z obowiązków ucznia,*
- *postępowanie zgodne z dobrem społeczności szkolnej,*
- *dbałość o honor i tradycje szkoły,*
- *dbałość o piękno mowy ojczystej,*
- *dbałość o bezpieczeństwo i zdrowie własne oraz innych osób,*
- *godne, kulturalne zachowanie się w szkole i poza nią,*
- *okazywanie szacunku innym osobom.*

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 199, poz. 2046) § 55, 105, 12 załącznika nr 1

Uczeń ma prawo — w przypadku specyficznych trudności w uczeniu się, na podstawie opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej publicznej lub niepublicznej — do przystąpienia do sprawdzianu, egzaminu maturalnego lub egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe w warunkach i formie dostosowanych do indywidualnych potrzeb psychofizycznych i edukacyjnych (np. inne arkusze, dłuższy czas, w domu, oddzielna sala, szpital, komputer itp.).

Taką opinię poradni psychologiczno-pedagogicznej powinna wydać nie później niż do końca września roku szkolnego, w którym przeprowadzany jest egzamin. Opinia ta powinna być przedstawiona dyrektorowi szkoły w terminie do 15 października roku szkolnego, w którym odbędzie się egzamin gimnazjalny, maturalny, dojrzałości, potwierdzający kwalifikacje zawodowe lub sprawdzian.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 199, poz. 2046) § 41 załącznika nr 1

Na wniosek absolwenta zdającego egzamin dojrzałości sprawdzona i oceniona praca egzaminacyjna jest jemu udostępniana.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 199, poz. 2046) § 133

Uczeń lub absolwent, który jest chory, ma prawo korzystać w czasie trwania sprawdzianu, egzaminu gimnazjalnego, egzaminu maturalnego lub egzaminu zawodowego ze sprzętu medycznego i leków koniecznych ze względu na jego chorobę.

Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 roku o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz. U. z 1993 r. Nr 17, poz. 78, z późn. zm.).

Uczennica w ciąży ma prawo żądać od szkoły, aby ta udzieliła jej urlopu oraz innej pomocy niezbędnej do ukończenia przez nią edukacji, w miarę możliwości nie powodując opóźnień w zaliczaniu przedmiotów. Jeżeli ciąża, poród lub połóg powodują niemożliwość zaliczenia w terminie egzaminów ważnych dla ciągłości nauki, szkoła zobowiązana jest do wyznaczenia dodatkowego terminu egzaminu dogodnego dla kobiety, w okresie nie dłuższym niż 6 miesięcy.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 29 stycznia 2002 r. w sprawie organizacji oraz sposobu przeprowadzania konkursów, turniejów i olimpiad (Dz. U. z 2002 r. Nr 13, poz. 125) § 15

Uczeń przystępuje do zawodów dobrowolnie. Organizatorzy konkursów, olimpiad i turniejów pokrywają koszty podróży, wyżywienia i noclegu uczestników oraz w miarę możliwości ich opiekunów.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych (Dz. U. z 1992 r. Nr 36, poz. 155, z późn. zm.) § 1

Uczeń ma prawo brać udział w zajęciach religii. W szkołach podstawowych i gimnazjum organizuje się naukę religii na życzenie rodziców uczniów. W przypadku szkół ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych na życzenie rodziców bądź samych uczniów. Po osiągnięciu pełnoletniości o pobieraniu lekcji religii i etyki decydują sami uczniowie – zajęcia nie są obowiązkowe.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach (Dz. U. z 2003 r. Nr 6, poz. 69) § 4

Uczeń ma prawo do tego, aby tygodniowy rozkład zajęć dydaktyczno-wychowawczych był ustalany z uwzględnieniem równomiernego obciążenia zajęciami w poszczególnych dniach tygodnia, różnicowania zajęć w każdym dniu, nielączenia w kilkugodzinne jednostki lekcyjne zajęć z tego samego przedmiotu.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach (Dz. U. z 2003 r. Nr 6, poz. 69) § 2 i 17

Dyrektor szkoły jest zobowiązany do zapewnienia uczniom bezpiecznych i higienicznych warunków pracy i nauki w czasie ich pobytu w szkole, jak również podczas zajęć obowiązkowych, nieobowiązkowych, organizowanych przez szkołę poza jej terenem (np. w przypadku kiedy temperatura w klasie jest niższa niż 18°C bądź gdy temperatura zewnętrzna mierzona o godz. 21.00 w dwóch kolejnych dniach wynosi -15°C lub jest niższa, dyrektor szkoły czasowo zawiesza zajęcia szkolne).

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 czerwca 2005 r. w sprawie stypendiów Prezesa Rady Ministrów, ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania oraz ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego (Dz. U. z 2005 r. Nr 106, poz. 890)

Kandydatów do stypendium Prezesa Rady Ministrów typuje samorząd uczniowski.

art. 83 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 roku – Karta Nauczyciela (tekst jednolity: Dz. U. z 2003 r. Nr 118, poz. 1112, z późn. zm.)

Dyrektor szkoły może zawiesić w pełnieniu obowiązków nauczyciela, a organ prowadzący szkołę – dyrektora szkoły.

Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, art. 55

1. *W szkole i placówce działa samorząd uczniowski, zwany dalej „samorządem”.*
2. *Samorząd tworzą wszyscy uczniowie szkoły lub placówki.*
3. *Zasady wybierania i działania organów samorządu określa regulamin uchwalany przez ogół uczniów w głosowaniu równym, tajnym i powszechnym. Organy samorządu są jedynymi reprezentantami ogółu uczniów.*
4. *Regulamin samorządu nie może być sprzeczny ze statutem szkoły lub placówki.*
5. *Samorząd może przedstawiać radzie szkoły lub placówki, radzie pedagogicznej oraz dyrektorowi wnioski i opinie we wszystkich sprawach szkoły lub placówki, w szczególności dotyczących realizacji podstawowych praw uczniów, takich jak:*
 - 1) *prawo do zapoznawania się z programem nauczania, jego treścią, celem i stawianymi wymaganiami,*
 - 2) *prawo do jawnej i umotywowanej oceny postępów w nauce i zachowaniu,*
 - 3) *prawo do organizacji życia szkolnego, umożliwiające zachowanie właściwych proporcji między wysiłkiem szkolnym a możliwością rozwijania i zaspokajania własnych zainteresowań,*
 - 4) *prawo redagowania i wydawania gazety szkolnej,*
 - 5) *prawo organizowania działalności kulturalnej, oświatowej, sportowej, oraz rozrywkowej zgodnie z własnymi potrzebami i możliwościami organizacyjnymi, w porozumieniu z dyrektorem,*
 - 6) *prawo wyboru nauczyciela pełniącego rolę opiekuna samorządu.*
6. *Minister Edukacji Narodowej określi typy szkół i placówek, w których nie tworzy się samorządu uczniowskiego.*

7. *Samorząd w szkole dla dorosłych lub placówce kształcenia ustawicznego, w celu wspierania działalności statutowej szkoły lub placówki, może gromadzić fundusze z dobrowolnych składek i innych źródeł. Zasady wydatkowania tych funduszy określa regulamin, o którym mowa w ust.3.*

Porozumienie pomiędzy Ministerstwem Edukacji Narodowej a Ministerstwem Zdrowia i Opieki Społecznej zawarte w piśmie z dnia 15 lutego 1994 roku Nr DKO-430-1/94/ZF oraz z czerwca 1994 roku Nr DKO-430-1/2/94

- w przypadku usprawiedliwiania nieobecności ucznia na zajęciach lekcyjnych nie jest wymagane dokumentowanie jej powodu zaświadczeniem lekarskim,
- uczniowie pełnoletni mają prawo sami usprawiedliwiać swoją nieobecność na zajęciach lekcyjnych.

Uczniowie pełnoletni nie podlegają już władzy rodzicielskiej, tym samym mogą korzystać z praw cywilnych (i nie tylko) przysługujących osobom dorosłym. Wiąże się to oczywiście z pełną odpowiedzialnością za własne czyny.

Propozycje form i sposobów działania samorządów uczniowskich

Plan pracy SU na wzór szkół amerykańskich*

(*opracowano na podstawie *Student Council Handbook, National Association of Secondary School Principals*)

obszar działań	propozycja realizacji działania
Absolwenci	<ul style="list-style-type: none">• zorganizowanie stowarzyszenia absolwentów,• udział w organizowaniu spotkań absolwentów,• wysyłanie do absolwentów gazetki szkolnej,• zasadzenie na terenie szkoły drzewek dla uczczenia wybitnych wychowanków,• zorganizowanie na terenie szkoły wystawy prezentującej osiągnięcia absolwentów,

<p>Ekologia</p>	<ul style="list-style-type: none"> • pomoc w organizowaniu stojaków na rowery i utrzymaniu ich, • sadzenie drzew, krzewów i kwiatów, praca nad zakładaniem parków miejskich, • akcja na rzecz wyznaczania dróg wyłącznie dla rowerów, • zorganizowanie obchodów Dnia Ziemi, Dnia Sprzątania itp., • zorganizowanie sekcji poświęconej ochronie środowiska,
<p>Imprezy towarzyskie</p>	<ul style="list-style-type: none"> • podwieczorek dla nauczycieli i pracowników obsługi, • zabawy okolicznościowe (Andrzejki, Walentynki, Dzień Chłopaka, Dzień Kobiet, Dzień Dziecka, Dzień Wiosny, wybory Miss itp., • poczta walentynkowa, • zabawa na wrotkach lub łyżwach, • zabawa pożegnalna dla maturzystów, • uroczysty bal z okazji zakończenia roku szkolnego, • uroczysty bankiet dla całej szkoły (uczniowie, nauczyciele), • wspólne śniadanie na boisku szkolnym, • zabawa zapoznawczo-integracyjna dla klas pierwszych, • uroczysta kolacja, • koncerty: rockowe, country, folkowe itd., • kolacja „ze wspólnego garnka” (wielkie gotowanie), • festiwale, • kulig, • rajd pieszy, • lekcje tańca, • bal przebierańców,
<p>Konkursy</p>	<ul style="list-style-type: none"> • konkurs na wybór flagi szkoły (klasy), godła, pieczęci, maskotki, piosenki, • współzawodnictwo między klasami w zdobywaniu środków na różne cele charytatywne (np. „Góra Grosza”), • konkursy klas na najwyższą średnią, • konkursy świąteczno-okolicznościowe na najbardziej pomysłową dekorację sali, korytarza, • dzień sportów alternatywnych (hula hop, rzut talerzykami, walka na poduszki, przeciąganie liny itp.,

<p style="text-align: center;">Kontakty z uczniami</p>	<ul style="list-style-type: none">• przeprowadzanie otwartych zebrań zarządu samorządu uczniowskiego,• zapraszanie osób niebędących członkami zarządu SU do udziału w pracach komisji,• regularne składnie ogółowi uczniów raportów o pracy zarządu SU,• stałe dyżury członków Zarządu SU w pokoju SU dla uczniów,• powołanie komisji skarg – zbieranie opinii uczniów,• zorganizowanie „Forum uczniowskiego”,• odwiedziny w ramach godzin wychowawczych członków zarządu SU i rozmowy z uczniami o nurtujących ich problemach,
<p style="text-align: center;">Kontakty z nauczycielami</p>	<ul style="list-style-type: none">• czynny udział w posiedzeniach rady pedagogicznej,• organizowanie imprez sportowych dla uczniów i nauczycieli,• wysyłanie kart imieninowych do nauczycieli,• zapraszanie nauczycieli na śniadania w stołówce szkolnej,• zorganizowanie „Dnia uznania dla nauczycieli”,• zapraszanie nauczycieli na zebrania samorządu uczniowskiego,• zorganizowanie „Klubu dyskusyjnego” uczniów i nauczycieli,• przeprowadzanie wywiadów z nauczycielami do gazetki szkolnej,• zorganizowania dnia w którym uczniowie przejmują rolę nauczycieli,• dostarczanie nauczycielom kopii protokołów z zebrań SU,• przeprowadzanie konkursu „Rozpoznaj nauczyciela na podstawie zdjęcia z dzieciństwa”,• powitanie jesienią nowych nauczycieli, latem pożegnanie odchodzących,• opublikowanie w gazetce szkolnej kalendarza imienin nauczycieli,• zorganizowanie uczniów do pomocy nauczycielom na kilka dni przed rozpoczęciem roku szkolnego,

<p>Kontakty z rodzicami</p>	<ul style="list-style-type: none"> • zachęcanie rodziców do czynnego uczestnictwa w pracach rady rodziców, • prośba o pełnienie dyżurów podczas imprez szkolnych, • wysyłanie podziękowań do rodziców, którzy pomagają w realizowaniu planów i zamierzeń zarządu SU, • zapraszanie rodziców na zebrania samorządu uczniowskiego, • cykliczne i regularne spotkania zarządu SU z radą rodziców,
<p>Kontakty z administracją</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ustalenie planu regularnych spotkań uczniów z dyrekcją szkoły, • dostarczanie każdorazowo protokołu z zebrań SU, • założenie uczniowskiego zespołu doradczego, • zapraszanie pracowników administracji i ich współmałżonków na imprezy organizowane przez uczniów,
<p>Nagrody, wyróżnienia i stypendia naukowe</p>	<ul style="list-style-type: none"> • przyznawanie nagród za wiedzę lub wykonanie konkretnych zadań, • typowanie kandydatów do stypendium Prezesa Rady Ministrów, • przygotowanie nagród dla absolwentów kończących szkołę, • stworzenie stałego sposobu uhonorowywania uczniów wyróżniających się (tablica honorowa, sala imienia..., plakietka, prezentacja w gazecie itp.), • zbieranie informacji o możliwości zdobycia stypendiów na wyższych uczelniach, • założenie stowarzyszenia uczniów wybitnych, • posiadanie stałego przedstawiciela w szkolnej komisji stypendialnej,
<p>Samokształcenie</p>	<ul style="list-style-type: none"> • „Dni edukacji alternatywnej” • proponowanie zajęć poszerzających program szkolny i rozwijający zainteresowania uczniów, • opracowanie programu pomocy uczniom słabszym (np. lekcje koleżeńskie), • organizowanie dorocznych sesji, warsztatów itp.,

Postawa obywatelska	<ul style="list-style-type: none">• odgrywanie zebrań politycznych,• pożyczanie sprzętu do głosowania na wybory szkolne,• organizowanie prawyborów i prapreferendów,• przeprowadzanie ankiet i sondaży,• wprowadzenie do programu szkolnego lekcji z przywództwa,• zorganizowanie modelu ONZ w szkole (posiedzenie ONZ, poszczególne klasy są reprezentantami różnych krajów),• udział w posiedzeniach władz lokalnych,• zapraszanie przedstawicieli władz lokalnych i administracji państwowej na spotkania z uczniami szkoły,• poznawanie pracy ludzi dorosłych poprzez całodienne towarzyszenie im w pracy (woźny, księgowa, intendentka, sekretarka, nauczyciel, wicedyrektor, pedagog, bibliotekarz itd.),• współpraca z organizacjami działającymi na rzecz społeczności lokalnej,
Postawy uczniów	<ul style="list-style-type: none">• zorganizowanie kampanii na rzecz poprawnego zachowania się uczniów na imprezach sportowych,• przeprowadzenie wśród uczniów anonimowej ankiety o szkole,• przeprowadzanie wśród uczniów sondaży w sprawach ważnych dla życia szkoły i nie tylko,• przeprowadzenie przez zarząd SU dyskusji podczas lekcji,• przeciwdziałanie wandalizmowi,• zbieranie opinii uczniów w kwestiach politycznych i społecznych,• przeprowadzanie dyskusji (w tym panelowych) na tematy interesujące uczniów,• przyznanie nagrody „Cichego bohatera” dla osoby, która przyczyniła się do dobrej atmosfery w szkole, ale jest niedoceniana,• organizowanie dyskusji i debat nauczycieli i uczniów na temat problemów szkolnych,

<p>Poradnictwo</p>	<ul style="list-style-type: none"> • zorganizowanie dnia orientacji zawodowej, • zorganizowanie dnia informacji o studiach wyższych, • zorganizowania dnia informacji o kształceniu zawodowym, • prowadzenie biblioteki informacji o zawodach, • zrobienie spisu katalogów wyższych uczelni, które dostępne są w bibliotece szkolnej, • przeprowadzenie dnia uczelni wyższej, • zorganizowanie szkolnego telefonu zaufania lub współpraca z telefonem już istniejącym, • prowadzenie informacji o możliwościach pracy wakacyjnej,
<p>Poznanie szkoły</p>	<ul style="list-style-type: none"> • zaplanowanie nowym uczniom pierwszego dnia w szkole, • odwiedziny w szkołach, z których będą się rekrutowali nowi uczniowie i spotkania z nimi, • wyznaczenie starszym uczniom roli opiekunów i przewodników, • przygotowanie „Praktycznego poradnika szkolnego” – szkoła w pigułce – co i gdzie znaleźć?, • nagranie filmu o typowym tygodniu w szkole i pokazanie go przyszłym/nowym uczniom, • przedstawienie humoreski o tym, co szkoła ma do zaproponowania, • urządzenie śniadania dla nowych uczniów, • zorganizowanie zabawy zapoznawczej, • poproszenie wszystkich kółek o wysłanie przedstawiciela na spotkanie z pierwszymi klasami, • zorganizowanie specjalnego spotkania dla nowych klas, • wręczenie specjalnego świadectwa przyjęcia do społeczności uczniowskiej lub jakiegoś drobiazgu na powitanie, • zorganizowanie dnia informacji o samorządzie uczniowskim, • odwiedziny uczniów klas starszych w klasach pierwszych i wyjaśnienie różnych aspektów życia szkoły,

Praca na rzecz dzieci	<ul style="list-style-type: none">• ochotnicza praca w żłobkach, przedszkolach, domach dziecka,• ochotnicza praca w bibliotekach – czytanie dzieciom bajek,• czynny udział w akcji „Gwiazdka dla każdego dziecka”,• zbieranie i naprawa różnych zabawek,• robienie zabawek na zajęciach w szkole,• zorganizowanie balu przebierańców dla dzieci pracowników szkoły,• zorganizowanie ochotników do opieki nad dziećmi rodziców, którzy pracują na rzecz szkoły,
Prace na rzecz szkoły	<ul style="list-style-type: none">• pełnienie społecznych regularnych dyżurów na korytarzach,• oprowadzanie wycieczek po budynku szkolnym,• obsługiwanie punktów informacyjnych dla gości,• prowadzenie listy absolwentów i ich aktualnych zajęć,• opieka SU nad izbą pamięci,• utrzymanie tablic informacyjnych i gablot na korytarzach,• pomoc w układaniu planu zajęć,• dobywanie ciekawych reprodukcji i umieszczanie ich na holach,• prowadzenie kroniki szkolnej,• pełnienie funkcji gospodarza na imprezach szkolnych,• pomoc w organizowaniu uroczystości szkolnych,• prowadzenie skrzynki życzeń,• zwracanie uwagi na rzeczy i miejsca, które wymagają naprawy,• pomoc w bibliotece szkolnej,• troska o teren wokół szkoły (sadzenie drzew, pielęgnacja),• zorganizowanie stojaków na rowery,• sprzątanie terenu wokół szkoły,• zaplanowanie serii wykładów,• pomoc w zbiorce pieniędzy na stroje dla szkolnych drużyn sportowych,• pomoc w organizacji Drzwi Otwartych,• starania o przyznanie szkole prestiżowych tytułów „Szkoła z klasą”, „Super Szkoła”,

<p>Publikacje</p>	<ul style="list-style-type: none"> • comiesięczne kalendarium imprez, • broszura z propozycjami tematów na godziny wychowawcze, • roczne kalendarium pracy zarządu samorządu uczniowskiego, • gazeta, biuletyn informacyjny o szkole (głównie dla klas I), • książka adresowa i telefoniczna uczniów szkoły, • regulamin samorządu uczniowskiego, • plan zajęć szkoły, • dokumenty zawierające prawa i obowiązki ucznia – katalog, • życiorysy i zdjęcia kandydatów do zarządu SU, regulamin wyborów do SU podczas wyborów do zarządu samorządu uczniowskiego, • redagowanie działu w gazecie szkolnej (o SU) lub lokalnej (szkoła),
<p>Praca na rzecz środowiska lokalnego</p>	<ul style="list-style-type: none"> • spotkania z przedstawicielami władz lokalnych w celu poznania planów rozwoju tego terenu, • praca w schroniskach dla zwierząt, • spotkania z przedstawicielami lokalnych organizacji zajmujących się zdrowiem, • zbieranie książek, czasopism dla domów dziecka, opieki, szpitali, • zorganizowanie i prowadzenie środowiskowego centrum młodzieży, • odwiedziny w domach starców, domach dziecka, osób starszych, • praca w miejskich i krajowych komisjach młodzieżowych, • prezentacja dokonań samorządu uczniowskiego w lokalnej telewizji, prasie, radiu, • reprezentowanie młodzieży w miejskiej młodzieżowej radzie miasta, • reprezentowanie interesów uczniów podczas debat dotyczących praw młodych ludzi, • zorganizowanie w szkole wieczorku dla „sąsiadów”,

	<ul style="list-style-type: none">• zapraszanie pracowników oświaty do udziału w dyskusjach panelowych,• organizowanie zbiórek na rzecz organizacji charytatywnych,• pomoc w organizacji letniego wypoczynku,• poznawanie historii lokalnej i przedstawianie jej uczniom w atrakcyjny sposób,
Kontakty z innymi szkołami	<ul style="list-style-type: none">• pomoc uczniom szkół podstawowych i gimnazjów w organizacji struktury i pracy samorządu uczniowskiego,• organizowanie i czynny udział w spotkaniach samorządów uczniowskich szkół lokalnych,• opracowanie programu wymiany uczniów ze szkoły w innym mieście,• zaplanowanie dnia lub tygodnia wymiany uczniów pomiędzy miejscowymi szkołami,• utworzenie rady samorządów uczniowskich szkół gminy, powiatu, miasta, województwa,• zbieranie pomocy rzeczowej i materialnej dla uboższych szkół,• rozsyłanie gazetek szkolnych do samorządów innych szkół,• wspólne wyjazdy na spotkania regionalne,• połączenie wysiłku w sprawach politycznych ważnych dla uczniów,• podejmowanie wspólnych akcji i przedsięwzięć z innymi szkołami,• przygotowanie seansów nowości filmowych dla uczniów obu szkół,
Praca na rzecz uczniów	<ul style="list-style-type: none">• urządzenie wystaw prac uczniów (fotografie, rysunki, rękodzieła),• prowadzenie usług wypożyczenia i przegrywania taśm z imprez szkolnych,• propagowanie gospodarki oszczędności na terenie szkoły,• prowadzenie baru lub sklepiku szkolnego,• prowadzenie punktu ksero, laminowania i bindowania, drukowania,

	<ul style="list-style-type: none"> • prowadzenie biura pośrednictwa pracy dla uczniów szkoły, we współpracy z lokalnym urzędem pracy, • prowadzenie kącika rzeczy zagubionych i znalezionych, • pomoc w ćwiczeniach przeciwpożarowych, • zbieranie podpisów pod petycją w sprawach ważnych dla szkoły, • propagowanie ubezpieczeń dla uczniów, • zorganizowanie kursu prawa jazdy dla uczniów, we współpracy z lokalną szkołą jazdy, • wyeliminowanie tzw. „fali”, „kocenia” itp. • uzyskanie dla uczniów szkoły specjalnych zniżek w miejscowych kinach, teatrach, siłowniach, klubach, dyskotekach itp. • wydawanie uczniom identyfikatorów, • prowadzenie szkolnego radiowęzła, • prowadzenie szkolnego działu reklamy (skup, sprzedaż, zamiana), • zorganizowanie tablicy ogłoszeń dla uczniów, • przesyłanie do chorych uczniów kartek z życzeniami, • założenie „pogotowia pożyczkowego” dla uczniów, • pomoc w nauce uczniom słabszym (lekcje koleżeńskie), • prowadzenie poradnictwa dla uczniów, • propagowanie imprez kulturalnych i sportowych, • zorganizowanie giełdy używanych podręczników,
<p>Prawa i obowiązki ucznia</p>	<ul style="list-style-type: none"> • przygotowanie „Karty praw i obowiązków ucznia” • wnioskowanie o wprowadzenie zmian w statucie szkoły, WSO i innych dokumentach szkolnych, • opiniowanie uczniów relegowanych ze szkoły, • utworzenie funkcji szkolnego rzecznika praw ucznia (nauczyciel + uczeń), • aktywny udział podczas prac nad programem wychowawczym szkoły, programem profilaktyki i innymi ważnymi dokumentami, • ułożenie kodeksu honorowego i powołanie komisji rozjemczej,

	<ul style="list-style-type: none">• opracowanie programu nagradzania wybitnych uczniów,• bieżąca informacja o wszelkich zmianach prawnych dotyczących praw i obowiązków ucznia,• prezentowanie poglądów uczniów różnym grupom dorosłych,• zorganizowanie Dnia Praw i Obowiązków,• organizowanie prelekcji o prawach i obowiązkach ucznia,• przeprowadzenie ankiety wśród uczniów, której celem jest określenie stopnia świadomości swoich praw i obowiązków,
Sport	<ul style="list-style-type: none">• wysyłanie do graczy przed każdą imprezą sportową kilku słów dodających animuszu,• zorganizowanie Klubu Kibica,• organizowanie bankietów dla uczczenia zwycięstw szkolnych drużyn sportowych,• organizowanie konkursów popularyzujących wiedzę sportową,• sprzedawanie podczas zawodów sportowych napojów, chipsów,• zorganizowanie ogólnoszkolnego konkursu na najlepsze hasła kibiców,• zaplanowanie dla całej szkoły dnia na boisku,• zorganizowania Dnia Sportu – takie dyscypliny sportowe, aby każdy uczeń mógł w nich uczestniczyć,• organizowanie sportowych rozgrywek między innymi szkołami,• organizowanie zawodów sportowych między klasami,• zorganizowanie meczu nauczyciele – uczniowie,• zorganizowanie tablicy z największymi sukcesami sportowymi uczniów szkoły,• zebranie funduszy na stroje dla szkolnych drużyn sportowych,

<p>Stosunki międzynarodowe</p>	<ul style="list-style-type: none"> • udział w programach ONZ, • współpraca z organizacjami międzynarodowymi (Amnesty International, Czerwony Krzyż, UNESCO, UNICEF), • zorganizowanie zabawy, z której dochód zostanie przekazany na międzynarodową organizację pożytku publicznego, • sfinansowanie rocznej nauki ucznia z zagranicy w szkole, • zorganizowanie międzynarodowej wymiany młodzieży, • nagranie typowych zajęć szkolnych na płycie DVD i wysłanie jej do zaprzyjaźnionej szkoły w innym kraju, • nawiązanie korespondencji z samorządem uczniowskim jakiejś szkoły w innym kraju, • zorganizowanie dnia tolerancji narodowej, • przeprowadzenie spotkania poświęconego działalności ONZ, • pomoc finansowa dla innych potrzebujących państw lub konkretnej osoby z zagranicy, • powakacyjne spotkanie z uczniami, którzy byli za granicą, pokazanie zdjęć, pamiątek, podzielenie się wrażeniami, • współpraca z biurami turystycznymi, przygotowanie katalogu ciekawych miejsc za granicą wraz z promocyjnymi cenami i ofertami biur podróży, • organizowanie Dni Europejskich (prezentacje kuchni innych państw, strojów narodowych, muzyki, kultury itp.) • zorganizowanie wystawy monet światowych, • propagowanie idei integracji europejskiej, • spotkania z prelegentami z innych krajów, • założenie szkolnego klubu międzynarodowego,
<p>Spotkania</p>	<ul style="list-style-type: none"> • zaplanowanie dyskusji panelowej, • wystawienie operetki, koncertu, kabaretu, jednoaktówki itp., • zapraszanie mówców z prelekcjami, • zorganizowanie spotkania z mieszkańcami okolic szkoły w celu omówienia problemów, • zaprezentowanie pracy niektórych pracowni szkolnych, • pokazywanie w gablotach prac kółek szkolnych, • spotkania z innymi szkołami (zapraszanie ich do siebie, odwiedziny u nich), wymiana doświadczeń,

	<ul style="list-style-type: none">• pokazywanie filmów, kronik, przeźroczy z podróży,• przygotowanie spotkania „Kto jest kim?” w celu przedstawienia członków zarządu samorządu uczniowskiego,• przeprowadzenie pokazowego zebrania zarządu SU,• zorganizowanie uroczystego objęcia urzędu przez nowo wybrany zarząd samorządu uczniowskiego,• przeprowadzenie wśród uczniów ankiety „Czym powinien się zająć zarząd samorządu uczniowskiego?”,• opracowanie systemu oceny zebrań samorządu uczniowskiego,• zorganizowanie zebrania przedstawiającego kandydatów do zarządu samorządu uczniowskiego lub debaty,• przeprowadzenie zebrania na temat praw i obowiązków ucznia,• uroczyste obchody świąt, jubileuszy, rocznic itp.,
Szkolenie liderów	<ul style="list-style-type: none">• wysyłanie każdego roku członków zarządu SU na młodzieżowe kursy przywództwa (tych z doświadczeniem i tych bez),• udział przedstawicieli SU w „Forum ...”, „Szkole Liderów” itp.,• wysyłanie uczniów na konferencję samorządów uczniowskich,• zorganizowanie tygodniowego kursu przywództwa dla uczniów,• poznanie i stosowanie w pracach zarządu SU metod aktywizujących (burza mózgów, odgrywanie ról, dyskusje itp.),• zaplanowanie programu szkoleniowego dla nowo wybranych przedstawicieli klas,• wprowadzenie do programu szkolnego lekcji z przywództwa,• wydanie informatora szkoleniowego o pracach samorządu uczniowskiego dla nowych członków,• zorganizowanie wspólnych zajęć szkoleniowo-warsztatowych dla uczniów z zarządu SU i opiekuna SU – wypracowanie współpracy,

<p>Święta</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kupienie żywej choinki i zasadzenie jej wiosną, • zorganizowanie spotkania z przedstawicielami innych kultur, aby porozmawiać o tradycjach świątecznych w innych krajach, • zorganizowanie szukania jaja wielkanocnego dla dzieci, • przygotowanie i rozdanie paczek świątecznych ubogim uczniom, • urządzenie wspólnej wigilii z nauczycielami i pracownikami szkoły, • przygotowanie paczek żywnościowych i rozdanie ich potrzebującym, • zorganizowanie kolędowania na korytarzach tuż przed świętami, • wysyłanie kartek świątecznych do władz lokalnych oraz do samorządów uczniowskich zaprzyjaźnionych szkół, • zorganizowanie systemu rozdawania kartek świątecznych na terenie całej szkoły, • urządzenie przyjęcia świątecznego dla emerytów, • zorganizowanie wigilii dla osób samotnych z okolicy, • przygotowanie przedstawienia świątecznego (jasełek) i wystawienie ich w domu starców, domu dziecka, • urządzenie wieczoru kolęd dla społeczności szkolnej, • zorganizowanie wigilii samorządu uczniowskiego, • spotkanie świąteczne z zaprzyjaźnionymi samorządami uczniowskimi innych szkół, • wymiana prezentów członków samorządu uczniowskiego, • udanie się z życzeniami i upominkami do uczniów szkoły, którzy mają indywidualne nauczanie, • zorganizowanie konkursów świątecznych,
<p>Wycieczki</p>	<ul style="list-style-type: none"> • napisanie podręcznika, który pomoże grupom uczniów w planowaniu wycieczek, • pomoc różnym klasom i grupom w organizowaniu wycieczek, • zorganizowanie obozu integracyjnego dla klas pierwszych, • zorganizowanie biwaku integracyjno-szkoleniowego dla trójek klasowych,

	<ul style="list-style-type: none">• zorganizowanie dofinansowania niektórych wycieczek,• współpraca z biurami podróży,• zorganizowanie wspólnych wycieczek z innymi szkołami / innymi samorządami uczniowskimi,• ocenianie odbytych wycieczek, w celu uniknięcia błędów w przyszłości,• organizowanie wycieczek do biur rządowych,• prowadzenie banku informacji turystycznej,• organizowanie transportu na mecze wyjazdowe, na lokalne czy regionalne zawody sportowe – międzyszkolne,
Zbieranie funduszy	<ul style="list-style-type: none">• organizowanie różnych wyprzedaży, aukcji (np. podczas dnia zebrań z rodzicami),• założenie warsztatu naprawy rowerów, komputerów,• pomoc w nagrywaniu płyt i ich sprzedaży,• prowadzenie sklepiku szkolnego oraz baru z przekąskami,• założenie punktu ksero, laminowania, bindownia, drukowania,• przygotowanie i sprzedać niekonwencjonalnej książki kucharskiej,• prowadzenie straganu z napojami i przekąskami podczas imprez szkolnych, zawodów sportowych, itp.• przeprowadzenie aukcji rzeczy znalezionych i zagubionych,• zbieranie i sprzedaż surowców wtórnych,• organizowanie wieczorków talentów, wystaw prac uczniów,• zorganizowanie wyjścia szkoły do kina, teatru, opery, filharmonii (otrzymywanie procentu ze sprzedaży biletów),• urządzenie festiwalu, jarmarków, spotkań towarzyskich, dyskotek,• sprzedaż różnych dziwnych rzeczy (książki adresowe i telefoniczne uczniów, mini ściągł itp.),• pomoc różnym organizacjom przy organizowaniu imprez w zamian za drobny sponsoring,• pozyskiwanie funduszy z grantów oświatowych, rady rodziców lub sponsorów (także towary) w zamian za usługi barterowe,

<p>Zainteresowania uczniów</p>	<ul style="list-style-type: none"> • organizowanie spotkań z przedstawicielami różnych zawodów, • zorganizowanie lekcji poświęconych poznawaniu różnych zawodów • zorganizowanie kółek zainteresowań i różnego typu pracowni, gdzie uczniowie mogliby rozwijać swoje zainteresowania, • zorganizowanie spotkania z uczniem szkoły, który ma interesujące i oryginalne hobby, • zorganizowanie kiermaszu sztuki i rzemiosła, • sponsorowanie konkursów pisarskich i poetyckich,
<p>Zdrowie i bezpieczeństwo</p>	<ul style="list-style-type: none"> • zorganizowanie spotkania o szkodliwości narkotyków, alkoholu, tytoniu itp., np. w formie dyskusji panelowej, warsztatów itp., • założenie telefonu zaufania dla uczniów, • wydawanie lub kolportaż materiałów informacyjnych o skutkach używania narkotyków, • zorganizowanie dnia Honorowego Dawcy Krwi w szkole, • zorganizowanie rady bezpieczeństwa szkoły, • współpraca z miejscową policją lub strażą miejską, • zorganizowanie debaty na temat seksualności wśród młodzieży, • zorganizowanie spotkania dotyczącego niżu demograficznego i jego skutków, • pomaganie przy układaniu jadłospisu dla stołówki szkolnej, • przygotowanie gazetki szkolnej na temat bezpiecznego spędzenia wakacji, ferii zimowych, • przygotowanie wystawy na temat skutków bezmyślnego i niebezpiecznego zachowania się w wodzie, na drodze itp.), • organizowanie spotkań, seansów filmowych o ważnych dla młodych ludzi problemach, wobec których stoją lub z którymi spotkają się w najbliższej przyszłości, • współpraca z pielęgniarką szkolną w zakresie propagowania zdrowego stylu życia.

Propozycja regulaminu samorządu uczniowskiego

- I.** Wstęp
 - 1.1.** Podstawy prawne regulujące funkcjonowanie Samorządu Uczniowskiego
 - 1.2.** Ustawa o systemie oświaty z 7 września 1991 roku, art. 55
 - 1.3.** Cele działalności Samorządu Uczniowskiego
- II.** Struktura organizacyjna Samorządu Uczniowskiego
 - 2.1.** Struktura Samorządu Uczniowskiego
 - 2.1.1.** Rada Samorządu Uczniowskiego / Sejmik Uczniowski / Parlament Uczniowski
 - 2.1.2.** Zarząd/Prezydium Samorządu Uczniowskiego
 - 2.2.1.** Przewodniczący Samorządu Uczniowskiego
 - 2.2.2.** Wiceprzewodniczący Samorządu Uczniowskiego
 - 2.2.3.** Sekretarz Samorządu Uczniowskiego
 - 2.2.4.** Skarbnik Samorządu Uczniowskiego
 - 2.2.5.** Rzecznik Praw Ucznia
 - 2.3.1.** Sekcje problemowe Samorządu Uczniowskiego
 - 2.3.2.** Komisje Samorządu Uczniowskiego
 - 2.3.3.** Komisja Rewizyjna
 - 2.4.1.** Sąd Koleżeński

- 3.1. Opiekun Samorządu Uczniowskiego
- 4.1. Finanse Samorządu Uczniowskiego
- 5.1. Nagrody i kary
- 6.1. Ordynacja wyborcza Samorządu Uczniowskiego
- 7.1. Ocena dokonań i pracy Samorządu Uczniowskiego
- 8.1 Postanowienia końcowe

I WSTĘP

1.1. Podstawy prawne regulujące funkcjonowanie Samorządu Uczniowskiego:

- Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 roku (z późniejszymi zmianami): rozdział IV, art. 55 pkt 1–6 oraz rozdział III, art. 39 pkt 2 i 2a.
- Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 roku (z późniejszymi zmianami), tekst jednolity: Dz. U. z 1996 roku Nr 67, poz. 329.
- Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 roku (z późniejszymi zmianami), zmieniona Ustawą o systemie oświaty z dnia 27 czerwca 2003 roku – rozdział IV, art. 51 ust. 9.
- Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 roku (z późniejszymi zmianami) – Karta Nauczyciela.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 4 sierpnia 1993 roku w sprawie warunków, form, trybu przyznawania i wypłacania oraz wysokości pomocy materialnej dla uczniów (Dz. U. Nr 74, poz. 350 z 1997 roku oraz Dz. U. Nr 51, poz. 326 z 1998 roku oraz Dz. U. Nr 98, poz. 613 z 1998 roku.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 roku w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół (Dz. U. z 2001 roku, Nr 61, poz.

624.), zmienione Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 stycznia 2002 roku (Dz. U. z dnia 8 lutego 2002 roku – Dz. U. Nr 10, poz. 96, załącznik 2, § 2 pkt 2.

1.2. Samorząd Uczniowski funkcjonuje głównie w oparciu o art. 55 rozdziału IV Ustawy o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 roku, z późniejszymi zmianami:

1. W szkole i placówce działa samorząd uczniowski, zwany dalej „samorządem”.
2. Samorząd tworzą wszyscy uczniowie szkoły lub placówki.
3. Zasady wybierania i działania organów samorządu określa regulamin uchwalany przez ogół uczniów w głosowaniu równym, tajnym i powszechnym. Organy samorządu są jedynymi reprezentantami ogółu uczniów.
4. Regulamin samorządu nie może być sprzeczny ze statutem szkoły lub placówki.
5. Samorząd może przedstawiać radzie szkoły lub placówki, radzie pedagogicznej oraz dyrektorowi wnioski i opinie we wszystkich sprawach szkoły lub placówki, w szczególności dotyczących realizacji podstawowych praw uczniów, takich jak:
 - 1) prawo do zapoznawania się z programem nauczania, z jego treścią, celem i stawianymi wymaganiami,
 - 2) prawo do jawnej i umotywowanej oceny postępów w nauce i zachowaniu,
 - 3) prawo do organizacji życia szkolnego, umożliwiające zachowanie właściwych proporcji między wysiłkiem szkolnym a możliwością rozwijania i zaspokajania własnych zainteresowań,
 - 4) prawo redagowania i wydawania gazety szkolnej,
 - 5) prawo organizowania działalności kulturalnej, oświatowej, sportowej oraz rozrywkowej zgodnie z własnymi potrzebami i możliwościami organizacyjnymi, w porozumieniu z dyrektorem,
 - 6) prawo wyboru nauczyciela pełniącego rolę opiekuna samorządu.

1.3. Cele działalności Samorządu Uczniowskiego

1. Reprezentowanie całej społeczności uczniowskiej szkoły.
2. Organizowanie działalności kulturalnej, sportowej oraz rozrywkowej zgodnie z własnymi potrzebami i możliwościami organizacyjnymi.
3. Współdziałanie z innymi organami szkoły dla prawidłowego funkcjonowania całej społeczności szkolnej.
4. Pobudzanie i organizowanie różnych form aktywności uczniów w porozumieniu z Radą Pedagogiczną i Dyrekcją szkoły.
5. Wszechstronne działania zobowiązujące uczniów do rzetelnej nauki, okazywania szacunku dorosłym i kolegom oraz tworzenie przyjaznej atmosfery w szkole.
6. Tworzenie warunków samorządności, partnerstwa demokratycznych form współżycia i poszanowania przez uczniów współodpowiedzialności za funkcjonowanie szkoły.

II STRUKTURA ORGANIZACYJNA SAMORZĄDU UCZNIOWSKIEGO

2.1. Strukturę Samorządu Uczniowskiego stanowią:

- 1) Samorząd Uczniowski (wszyscy uczniowie szkoły),
- 2) Rada Samorządu Uczniowskiego / Sejmik Uczniowski / Parlament Uczniowski (przewodniczący klas lub trójki klasowe),
- 3) Zarząd Samorządu Uczniowskiego / Prezydium Samorządu Uczniowskiego:
 - a) Przewodniczący,
 - b) wiceprzewodniczący (1–3),
 - c) sekretarz,
 - d) skarbnik,
 - e) Rzecznik Praw Ucznia,
 - f) Sekcje Samorządu Uczniowskiego (stałe i doraźne),
 - g) Komisje Samorządu Uczniowskiego (stałych i nadzwyczajne),
- 4) Komisja Rewizyjna,
- 5) Sąd Koleżeński.

Kompetencje poszczególnych komórek organizacyjnych, tworzących strukturę organizacyjną Samorządu Uczniowskiego w kategorii praw i obowiązków:

2.1.1. Rada Samorządu Uczniowskiego / Sejmik Uczniowski / Parlament Uczniowski:

- 1) W skład Rady Samorządu Uczniowskiego wchodzi wszystkie trójki klasowe (lub tylko przewodniczący klas) oraz Zarząd Samorządu Uczniowskiego.
- 2) Kadencja Rady Samorządu Uczniowskiego trwa jeden rok szkolny.
- 3) Rada Samorządu Uczniowskiego uchwała budżet Samorządu Uczniowskiego.
- 4) Rada Samorządu Uczniowskiego przyjmuje sprawozdania z pracy Zarządu Samorządu Uczniowskiego.
- 5) Rada Samorządu Uczniowskiego powołuje Komisję Rewizyjną spośród uczniów niebędących członkami Rady Samorządu Uczniowskiego ani Zarządu Samorządu Uczniowskiego.
- 6) Rada Samorządu Uczniowskiego powołuje Komisje Samorządu Uczniowskiego (stałe i nadzwyczajne) oraz ich przewodniczących spośród swoich członków.
- 7) Rada Samorządu Uczniowskiego uchwała absolutorium dla ustępującego Zarządu Samorządu Uczniowskiego.
- 8) Przewodniczącym Rady Samorządu Uczniowskiego jest Przewodniczący Samorządu Uczniowskiego.
- 9) Rada zatwierdza plan pracy Samorządu Uczniowskiego.
- 10) Zebrania Rady Samorządu Uczniowskiego odbywają się przynajmniej raz w semestrze.
- 11) Na swoje zebrania Rada Samorządu Uczniowskiego może zapraszać gości, w charakterze doradczym, opiniującym lub jako obserwatorów, spośród pracowników szkoły lub osób niezwiązanych w sposób bezpośredni ze szkołą.
- 12) Rada Samorządu Uczniowskiego ma prawo wnioskować do dyrektora szkoły o powołanie Rady Szkoły (podstawa prawna:

Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 roku – z późniejszymi zmianami, zmieniona Ustawą o systemie oświaty z dnia 27 czerwca 2003 roku – rozdział IV, art. 51 ust. 9).

- 13) Posiedzenia Rady Samorządu Uczniowskiego są protokołowane.

2.1.2. Zarząd / Prezydium Samorządu Uczniowskiego:

- 1) Zarząd Samorządu Uczniowskiego jest władzą wykonawczą.
- 2) Zarządem Samorządu Uczniowskiego kieruje Przewodniczący Samorządu Uczniowskiego.
- 3) Zarząd Samorządu Uczniowskiego wybierany w wyborach powszechnych lub przez Radę Samorządu Uczniowskiego / Sejmik Uczniowski spośród jej członków.
- 4) Zarząd Samorządu Uczniowskiego powołuje sekcje Samorządu Uczniowskiego oraz ich przewodniczących.
- 5) Zarząd Samorządu Uczniowskiego kieruje bieżącą pracą Samorządu Uczniowskiego.
- 6) Zarząd Samorządu Uczniowskiego reprezentuje Samorząd Uczniowski na zewnątrz oraz przy współpracy z Samorządami Uczniowskimi innych szkół.
- 7) Zarząd Samorządu Uczniowskiego podejmuje czynności prawne w imieniu Samorządu Uczniowskiego.
- 8) Zarząd Samorządu Uczniowskiego przedstawia Radzie Samorządu Uczniowskiego kwartalne sprawozdania z pracy Zarządu Samorządu Uczniowskiego, zwracając się z corocznym wnioskiem o udzielenie absolutorium.
- 9) Przedstawiciele Zarządu Samorządu Uczniowskiego pełnią dyżury w pokoju Samorządu Uczniowskiego.
- 10) Członkowie Zarządu Samorządu Uczniowskiego mogą nosić identyfikatory potwierdzające przynależność do Zarządu Samorządu Uczniowskiego.
- 11) Zarząd Samorządu Uczniowskiego reprezentuje społeczność uczniowską na posiedzeniach Rady Pedagogicznej oraz w kontaktach z dyrekcją szkoły.
- 12) W imieniu Samorządu Uczniowskiego Zarząd Samorządu Uczniowskiego opiniuje uczniów relegowanych.

- 13) Na wniosek Dyrektora Szkoły Zarząd Samorządu Uczniowskiego wystawia pisemną opinię o pracy nauczyciela (podstawa prawna: Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 roku – z późniejszymi zmianami) – Karta Nauczyciela.
- 14) Zarząd Samorządu Uczniowskiego typuje uczniów do stypendium Prezesa Rady Ministrów i MEiN (podstawa prawna: Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 4 sierpnia 1993 roku w sprawie warunków, form, trybu przyznawania i wypłacania oraz wysokości pomocy materialnej dla uczniów (Dz. U. Nr 74, poz. 350 z 1997 roku oraz Dz. U. Nr 51, poz. 326 z 1998 roku oraz Dz. U. Nr 98, poz. 613 z 1998 roku).
- 15) Kadencja Zarządu Samorządu Uczniowskiego trwa 1 rok szkolny lub 2 lata.
- 16) Zarząd Samorządu Uczniowskiego posługuje się pieczętą nagłówkową:

SAMORZĄD UCZNIOWSKI

szkoły ...

ul. ..., tel./fax. ...

.. - ... miasto

2.2.1. Przewodniczący Samorządu Uczniowskiego:

- 1) Funkcja Przewodniczącego SU jest funkcją społeczną.
- 2) Przewodniczący Samorządu Uczniowskiego planuje i prowadzi zebrania Zarządu i Rady Samorządu Uczniowskiego.
- 3) Przewodniczący Samorządu Uczniowskiego jest najwyższym jednoosobowym organem władzy SU w szkole.
- 4) System powoływania i odwoływania Przewodniczącego samorządu Uczniowskiego określa rozdział „Ordynacja wyborcza” niniejszego regulaminu.
- 5) Przewodniczący Samorządu Uczniowskiego rozdziela zadania między członków Zarządu Samorządu Uczniowskiego.
- 6) Przewodniczący Samorządu Uczniowskiego angażuje jak największą grupę uczniów do pracy na rzecz Samorządu Uczniowskiego.
- 7) Przewodniczący Samorządu Uczniowskiego współpracuje z Dyrektorem Szkoły i Opiekunem Samorządu Uczniowskiego.

- 8) Przewodniczący Samorządu Uczniowskiego pełni rolę łącznika między uczniami a administracją szkoły.
- 9) Przewodniczący SU jest najwyższym reprezentantem ogółu uczniów zarówno w szkole (posiedzenia Rady Pedagogicznej), jak i poza nią.
- 10) Przewodniczący Samorządu Uczniowskiego podpisuje najważniejsze dokumenty w imieniu Samorządu Uczniowskiego.
- 11) Przewodniczący Samorządu Uczniowskiego kieruje całą pracą Zarządu i Rady Samorządu Uczniowskiego w sposób zgodny z prawem oraz dokumentami prawa wewnątrzszkolnego, dbając o interesy całej społeczności szkolnej.
- 12) Przewodniczący Samorządu Uczniowskiego odpowiada za wszelkie działania Samorządu Uczniowskiego.
- 13) Przewodniczący Samorządu Uczniowskiego reprezentuje uczniów na posiedzeniach Rady Pedagogicznej.
- 14) Przewodniczący SU pełni dyżury w pokoju Samorządu Uczniowskiego.
- 15) Przewodniczący Samorządu Uczniowskiego posługuje się pieczętą:

PRZEWODNICZĄCY
SAMORZĄDU UCZNIOWSKIEGO
szkoły ...
w ...

.....

/imię i nazwisko/

2.2.2. Wiceprzewodniczący Samorządu Uczniowskiego:

- 1) Funkcja Wiceprzewodniczącego Samorządu Uczniowskiego jest funkcją społeczną.
- 2) System powoływania i odwoływania Wiceprzewodniczącego Samorządu Uczniowskiego określa rozdział „Ordynacja wyborcza” niniejszego regulaminu.
- 3) Wiceprzewodniczący Samorządu Uczniowskiego w czasie nieobecności Przewodniczącego pełni wszystkie jego obowiązki i korzysta z jego praw.

- 4) Wiceprzewodniczący Samorządu Uczniowskiego jest członkiem Zarządu Samorządu Uczniowskiego.
- 5) Wiceprzewodniczący Samorządu Uczniowskiego stoi na czele ważnych komisji.
- 6) Wiceprzewodniczący Samorządu Uczniowskiego w każdej chwili pozostaje do dyspozycji Przewodniczącego SU i do przejęcia jego obowiązków.
- 7) Wiceprzewodniczący Samorządu Uczniowskiego podpisuje ważne dokumenty w imieniu Samorządu Uczniowskiego.
- 8) Wiceprzewodniczący Samorządu Uczniowskiego reprezentuje uczniów na posiedzeniach Rady Pedagogicznej.
- 9) Wiceprzewodniczący Samorządu Uczniowskiego pełni dyżury w pokoju Samorządu Uczniowskiego.
- 10) Wiceprzewodniczący Samorządu Uczniowskiego jest współodpowiedzialny za wszelkie działania Samorządu Uczniowskiego.
- 11) Wiceprzewodniczący Samorządu Uczniowskiego angażuje jak największą grupę uczniów do pracy na rzecz Samorządu Uczniowskiego.

2.2.3. Sekretarz Samorządu Uczniowskiego:

- 1) Funkcja Sekretarza Samorządu Uczniowskiego jest funkcją społeczną.
- 2) System powoływania oraz odwoływania Sekretarza Samorządu Uczniowskiego określa rozdział „Ordynacja wyborcza” niniejszego regulaminu.
- 3) Sekretarz Samorządu Uczniowskiego odpowiada za całą dokumentację Samorządu Uczniowskiego.
- 4) Sekretarz Samorządu Uczniowskiego wspólnie z Przewodniczącym planuje plan pracy Samorządu Uczniowskiego oraz organizuje zebrania SU.
- 5) Sekretarz Samorządu Uczniowskiego odpowiada za „przepływ informacji” w szkole (tablice, gabloty, strona internetowa, komunikaty w radiowęźle).
- 6) Sekretarz Samorządu Uczniowskiego protokółuje wszystkie zebrania Zarządu i Rady Samorządu Uczniowskiego – rozsyła

protokoły zainteresowanym.

- 7) Sekretarz Samorządu Uczniowskiego gromadzi i przygotowuje dokumentację i wnioski na zebrania Zarządu i Rady Samorządu Uczniowskiego.
- 8) Sekretarz Samorządu Uczniowskiego zbiera pisemne wnioski uczniów napływające do Samorządu Uczniowskiego.
- 9) Sekretarz Samorządu Uczniowskiego podpisuje dokumenty w imieniu Samorządu Uczniowskiego.
- 10) Sekretarz Samorządu Uczniowskiego przechowuje pieczętki Samorządu Uczniowskiego.
- 11) Sekretarz Samorządu Uczniowskiego jest członkiem Zarządu Samorządu Uczniowskiego.
- 12) Wykonuje polecenia Przewodniczącego SU i Wiceprzewodniczącego SU – pozostaje do ich dyspozycji.
- 13) Sekretarz Samorządu Uczniowskiego reprezentuje uczniów na posiedzeniach Rady Pedagogicznej.
- 14) Sekretarz Samorządu Uczniowskiego pełni dyżury w pokoju Samorządu Uczniowskiego.

2.2.4. Skarbnik Samorządu Uczniowskiego:

- 1) Funkcja Skarbnika Samorządu Uczniowskiego jest funkcją społeczną.
- 2) System powoływania i odwoływania Skarbnika Samorządu Uczniowskiego określa rozdział „Ordynacja wyborcza” niniejszego regulaminu.
- 3) Skarbnik Samorządu Uczniowskiego prowadzi księgę finansową Samorządu Uczniowskiego.
- 4) Na każdym zebraniu Zarządu Samorządu Uczniowskiego i Rady Samorządu Uczniowskiego zdaje krótkie informacje o stanie kasy Samorządu Uczniowskiego (bieżących wpływach i wydatkach).
- 5) Skarbnik Samorządu Uczniowskiego współpracuje z Przewodniczącym SU w sprawach ustalania budżetu, przewiduje przyszłe wydatki.
- 6) Skarbnik Samorządu Uczniowskiego podpisuje wszystkie doku-

- menty finansowe Samorządu Uczniowskiego.
- 7) Skarbnik Samorządu Uczniowskiego przewodniczy pracom Komisji Finansowej Samorządu Uczniowskiego.
 - 8) Skarbnik Samorządu Uczniowskiego jest członkiem Zarządu Samorządu Uczniowskiego.
 - 9) Skarbnik Samorządu Uczniowskiego gromadzi i opisuje oraz podpisuje wszystkie rachunki Samorządu Uczniowskiego.
 - 10) Skarbnik Samorządu Uczniowskiego jest współodpowiedzialny za pozyskiwanie środków finansowych na działalność Samorządu Uczniowskiego (kontakt ze sponsorami, pisanie projektów o granty i dofinansowania).
 - 11) Skarbnik Samorządu Uczniowskiego wykonuje polecenia Przewodniczącego i Wiceprzewodniczącego Samorządu Uczniowskiego.
 - 12) Skarbnik Samorządu Uczniowskiego przygotowuje sprawozdania finansowe Samorządu Uczniowskiego.
 - 13) Skarbnik Samorządu Uczniowskiego reprezentuje uczniów na posiedzeniach Rady Pedagogicznej oraz w kontaktach z Dyrektorem szkoły dotyczących finansowania działalności Samorządu Uczniowskiego.
 - 14) Skarbnik Samorządu Uczniowskiego pełni dyżury w pokoju Samorządu Uczniowskiego.

2.2.5. Rzecznik Praw Ucznia:

- 1) Funkcja Rzecznika Praw Ucznia jest funkcją społeczną.
- 2) System powoływania i odwoływania Rzecznika Praw Ucznia określa szczegółowo rozdział „Ordynacja wyborcza” niniejszego regulaminu.
- 3) Rzecznik Praw Ucznia dokonuje uczniom wykładni oraz udziela komentarza do przepisów prawa oświatowego i dokumentów prawa wewnątrzszkolnego.
- 4) Rzecznik Praw Ucznia przewodniczy Komisji mediacyjnej Samorządu Uczniowskiego.
- 5) Rzecznik Praw Ucznia współpracuje z Dyrektorem Szkoły i Opiekunem Samorządu Uczniowskiego, Pedagogiem szkolnym.

- 6) Rzecznik Praw Ucznia pełni rolę łącznika między uczniami a nauczycielami.
- 7) Rzecznik Praw Ucznia jest współodpowiedzialny za opiniowanie uczniów relegowanych ze szkoły.
- 8) Rzecznik Praw Ucznia jest członkiem Zarządu Samorządu Uczniowskiego.
- 9) Rzecznik Praw Ucznia reprezentuje uczniów na posiedzeniach Rady Pedagogicznej.
- 10) Rzecznik Praw Ucznia pełni dyżury w pokoju Samorządu Uczniowskiego.

3.3.1. Sekcje problemowe Samorządu Uczniowskiego:

- 1) Dla realizacji swoich działań Zarząd Samorządu Uczniowskiego może powołać sekcje problemowe: stałe (pracujące przez cały rok szkolny), lub doraźne (nadzwyczajne – pracujące do momentu wykonania określonego zadania).
- 2) Spośród członków sekcji Zarząd Samorządu Uczniowskiego wybiera przewodniczącego sekcji, który odpowiada przed Zarządem Samorządu Uczniowskiego za realizację zadań postawionych przed sekcją.
- 3) Sekcja może posiadać swojego opiekuna – spośród nauczycieli szkoły.
- 4) W każdym momencie funkcjonowania sekcji w poczet jej członków może wstąpić każdy uczeń szkoły.
- 5) Strategicznym dla funkcjonowania Samorządu Uczniowskiego sekcjom Samorządu Uczniowskiego przewodniczy jeden z członków Zarządu Samorządu Uczniowskiego.
- 6) Na zakończenie swojej działalności lub na ostatnie zebranie Zarządu Samorządu Uczniowskiego przewodniczący sekcji przygotowuje i przekazuje Przewodniczącemu Samorządu Uczniowskiego pełną dokumentację oraz sprawozdanie z pracy sekcji.

3.3.2. Komisje Samorządu Uczniowskiego:

- 1) Dla realizacji swoich działań Rada Samorządu Uczniowskiego może powołać komisje: stałe (pracujące przez cały rok szkolny)

– komisja wyborcza, komisja ds. opiniowania pracy nauczycieli, komisja stypendialna, lub nadzwyczajne (pracujące do momentu wykonania określonego zadania).

- 2) Spośród członków komisji Rada Samorządu Uczniowskiego wybiera przewodniczącego komisji, który odpowiada przed Zarządem Samorządu Uczniowskiego za realizację zadań powierzonych przed komisją.
- 3) Wszystkich członków komisji (stałej i doraźnej) powołuje Rada Samorządu Uczniowskiego.
- 4) Strategicznym dla funkcjonowania Samorządu Uczniowskiego komisjom Samorządu Uczniowskiego przewodniczy jeden z członków Zarządu Samorządu Uczniowskiego.
- 5) Na zakończenie swojej działalności lub na ostatnie zebranie Zarządu Samorządu Uczniowskiego przewodniczący komisji przygotowuje i przekazuje Przewodniczącemu Samorządu Uczniowskiego pełną dokumentację oraz sprawozdanie z pracy sekcji.

3.3.3. Komisja Rewizyjna

- 1) Komisja Rewizyjna jest stałą komisją w strukturze Samorządu Uczniowskiego.
- 2) Komisja Rewizyjna jest podstawowym organem kontroli wewnętrznej Samorządu Uczniowskiego.
- 3) Komisja Rewizyjna w imieniu wszystkich uczniów nadzoruje pracę Samorządu Uczniowskiego.
- 4) Komisja Rewizyjna z punktu widzenia hierarchii władz jest władzą równorzędną Zarządowi SU i w żaden sposób mu nie podlega.
- 5) Komisja Rewizyjna jest wybierana wyłącznie przez Radę Samorządu Uczniowskiego / Sejmik Uczniowski i wyłącznie przed nią odpowiada.
- 6) Kadencja Komisji Rewizyjnej trwa jeden rok szkolny.
- 7) Spośród swoich członków Komisja Rewizyjna wybiera Przewodniczącego.

- 8) W skład Komisji Rewizyjnej nie może wchodzić żaden członek Rady Samorządu Uczniowskiego lub Zarządu Samorządu Uczniowskiego.
- 9) Komisja Rewizyjna posiada nieograniczone uprawnienia do kontrolowania wszystkich form działalności Zarządu Samorządu Uczniowskiego (a w szczególności kontrolowania działalności z punktu widzenia Regulaminu Samorządu Uczniowskiego, Statutu Szkoły i innych dokumentów prawnych oraz kontrolowania działalności merytorycznej i finansowej Samorządu Uczniowskiego).
- 10) Komisja Rewizyjna przedstawia Radzie Samorządu Uczniowskiego / Sejmikowi Uczniowskiemu opinie i wnioski z kontroli oraz składa wnioski w sprawie udzielenia absolutorium dla ustępującego Zarządu Samorządu Uczniowskiego.

3.4.1. Sąd Koleżeński

- 1) Składający się z uczniów trybunał, który rozstrzyga spory między uczniami lub między uczniami szkoły a Samorządem Uczniowskim.
- 2) Członków Sądu Koleżeńskiego powołuje Rada Samorządu Uczniowskiego.
- 3) W skład Sądu Koleżeńskiego nie mogą wchodzić członkowie Zarządu Samorządu Uczniowskiego.
- 4) Wszystkie posiedzenia Sądu Koleżeńskiego są protokołowane.
- 5) Sąd Koleżeński odpowiada za swoją pracę przed Radą Samorządu Uczniowskiego.
- 6) Spośród swoich członków Sąd Koleżeński wybiera swojego przewodniczącego, którego rola ogranicza się do organizowania pracy Sądu, oraz sekretarza, który odpowiada za dokumentację pracy Sądu.
- 7) Kadencja Sądu Koleżeńskiego trwa jeden rok szkolny.
- 8) Decyzje Sądu Koleżeńskiego mają charakter „symboliczny” i opiniujący.

4.1. OPIEKUN SAMORZĄDU UCZNIOWSKIEGO

- 1) Zgodnie z rozdziałem IV, art. 55 pkt 5.1. Ustawy o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 roku (z późniejszymi zmianami) Samorząd Uczniowski reprezentujący ogół uczniów szkoły, wybiera nauczyciela pełniącego rolę Opiekuna Samorządu Uczniowskiego.
- 2) Opiekunem Samorządu Uczniowskiego może zostać wybrany pełnozatrudniony nauczyciel, który wyrazi chęć sprawowania opieki merytorycznej nad Samorządem Uczniowskim.
- 3) Opiekun Samorządu Uczniowskiego nie jest członkiem Samorządu Uczniowskiego ani jego organem.
- 4) Opiekun Samorządu Uczniowskiego jest doradcą służącym swoją pomocą i doświadczeniem w pracy Samorządu Uczniowskiego.
- 5) Opiekun Samorządu Uczniowskiego inspiruje do działania młodzież oraz nauczycieli.
- 6) Procedurę wyboru nauczyciela – Opiekuna Samorządu Uczniowskiego określa szczegółowo pkt. niniejszego regulaminu Samorządu Uczniowskiego.
- 7) Wyboru Opiekuna Samorządu Uczniowskiego dokonuje się każdorazowo łącznie z wyborami Zarządu Samorządu Uczniowskiego.

4.1. FINANSE SAMORZĄDU UCZNIOWSKIEGO

- 1) Samorząd Uczniowski może posiadać własne fundusze, które służą do współfinansowania jego działalności.
- 2) Dysponentem funduszy Samorządu Uczniowskiego jest Zarząd Samorządu Uczniowskiego za pośrednictwem Skarbnika oraz Przewodniczącego Samorządu Uczniowskiego w porozumieniu z Opiekunem Samorządu Uczniowskiego.
- 3) Osobą odpowiedzialną za prowadzenie szczegółowej dokumentacji finansowej Samorządu Uczniowskiego jest Skarbnik Samorządu Uczniowskiego.
- 4) Szczegółową kontrolę finansów Samorządu Uczniowskiego przeprowadzi Komisja Rewizyjna.

- 5) Środki finansowe Samorząd Uczniowski gromadzi z:
 - a) salda z poprzedniego roku szkolnego,
 - b) kwot przekazywanych na konto Samorządu Uczniowskiego w ramach stałego budżetu ustalonego z dyrektorem szkoły, z tzw. środków specjalnych placówki,
 - c) środków przekazywanych przez Radę Rodziców, inne instytucje i organizacje oraz osoby prywatne,
 - d) systematycznych składek przekazywanych na konto Samorządu Uczniowskiego przez członków Samorządu Uczniowskiego,
 - e) dochodów uzyskanych z organizowanych przez Samorząd Uczniowski imprez, akcji i przedsięwzięć,
 - f) kwot uzyskanych za wykonywaną przez uczniów odpłatnie pracę,
 - g) dochodów uzyskanych z wydawanej przez Samorząd Uczniowski gazetki szkolnej,
 - h) środków uzyskanych w konkursach (np. granty oświatowe).

5.1. NAGRODY I KARY

- 1) Zarząd Samorządu Uczniowskiego ma prawo nagradzać uczniów za wybitne osiągnięcia oraz pracę na rzecz szkoły.
- 2) Zarząd Samorządu Uczniowskiego ma prawo wnioskować do władz szkoły o ukaranie uczniów (zgodnie ze statutem szkoły i szkolnym systemem kar) za zachowania niezgodne z regulaminem oraz notoryczne przewinienia.
- 3) Samorząd Uczniowski w ramach swoich kompetencji może nagradzać uczniów:
 - a) ustną pochwałą podczas posiedzenia Rady Samorządu Uczniowskiego,
 - b) ustną pochwałą podczas ważnej uroczystości szkolnej,
 - c) dyplomem (listem gratulacyjnym),
 - d) nagrodą rzeczową (w ramach możliwości finansowych Samorządu Uczniowskiego).
- 4) Samorząd Uczniowski może także wystąpić do Dyrektora szkoły lub wychowawcy klasy danego ucznia z wnioskiem o pod-

wyższenie danemu uczniowi oceny z zachowania, za szczególne zasługi i pracę na rzecz szkoły.

- 5) W ramach swoich kompetencji Samorząd Uczniowski ma także prawo typowania uczniów do nagrody – stypendium Prezesa Rady Ministrów oraz Ministra Edukacji i Nauki, poprzez Radę Pedagogiczną i Dyрекcję szkoły, realizując w ten sposób element nagradzania uczniów wybitnie uzdolnionych i utalentowanych, osiągających najwyższą średnią ocen z poszczególnych przedmiotów nauczania w danym roku szkolnym.

6.1. ORDYNACJA WYBORCZA ZARZĄDU SAMORZĄDU UCZNIOWSKIEGO

- 1) Kadencja Zarządu Samorządu Uczniowskiego trwa jeden rok szkolny.
- 2) Członkami władz Samorządu Uczniowskiego mogą być wyłącznie uczniowie szkoły. W chwili odejścia ucznia ze szkoły (ukończenia nauki, zmiany szkoły itp.) automatycznie przestaje on być członkiem Samorządu Uczniowskiego szkoły i jego władz.
- 3) Członkami Zarządu Samorządu Uczniowskiego nie mogą być uczniowie klas maturalnych.
- 4) Wyboru Zarządu Samorządu Uczniowskiego dokonuje Rada Samorządu Uczniowskiego w wyborach tajnych.
- 5) Wybory organizuje i nadzoruje Komisja Wyborcza powoływana przez Radę Samorządu Uczniowskiego na pierwszym jej posiedzeniu w danym roku szkolnym spośród swoich członków w składzie 3 osób (w skład Komisji Wyborczej nie mogą wchodzić osoby kandydujące do Zarządu Samorządu Uczniowskiego).
- 6) Wybory do Zarządu Samorządu Uczniowskiego odbywają się na przełomie września i października.
- 7) Komisja Wyborcza ustala procedury i terminarz wyborczy.
- 8) Kandydaci do Zarządu Samorządu Uczniowskiego zgłaszają się sami. Komisja Wyborcza przyjmuje zgłoszenia na funkcje Przewodniczącego Samorządu Uczniowskiego, Sekretarza Samorządu Uczniowskiego, Skarbnika Samorządu Uczniowskiego oraz Rzecznika Praw Ucznia.

- 9) Wiceprzewodniczącymi Samorządu Uczniowskiego zostają kandydaci na Przewodniczącego Samorządu Uczniowskiego, którzy w wyborach zajęli kolejno drugie i trzecie miejsce.
- 10) Na trzy tygodnie przed planowanymi wyborami Komisja Wyborcza informuje uczniów o zasadach przeprowadzenia wyborów oraz podaje dane kandydatów.
- 11) Kandydaci na funkcję Przewodniczącego Samorządu Uczniowskiego oraz na funkcję Rzecznika Praw Ucznia zobowiązani są do przedstawienia Radzie Samorządu Uczniowskiego wizji własnej pracy w Samorządzie Uczniowskim.
- 12) Komisja Wyborcza organizuje „wiec wyborczy”, podczas którego kandydaci do Zarządu Samorządu Uczniowskiego przedstawiają społeczności szkolnej własny program pracy oraz odpowiadają na pytania uczniów.
- 13) Wszelkie koszty związane z organizacją wyborów pokrywa Samorząd Uczniowski ze środków własnych.
- 14) Na czas trwania procedury wyborczej każdy z kandydatów może powołać własny komitet wyborczy, którego zadaniem będzie lobbowanie i agitowanie na rzecz danego kandydata. Wszelkie koszty związane z funkcjonowaniem komitetu wyborczego (ulotki, plakaty, informatory, itp.) ponosi kandydat do Zarządu Samorządu Uczniowskiego, na rzecz którego komitet wyborczy pracuje.
- 15) Wybory Zarządu Samorządu Uczniowskiego odbywają się na specjalnie zwołanej, otwartej sesji Rady Samorządu Uczniowskiego, gdzie w sposób tajny (na specjalnych kartach do głosowania – załącznik nr 3 do niniejszego Regulaminu Samorządu Uczniowskiego) członkowie Rady Samorządu Uczniowskiego dokonują wyboru poszczególnych członków Zarządu Samorządu Uczniowskiego.
- 16) Przed rozpoczęciem procedury wyborczej Komisja Wyborcza stwierdza quorum zebrania (tj. min. 75% członków Rady Samorządu Uczniowskiego).
- 17) Komisja Wyborcza przygotowuje karty do głosowania (przygotowuje się taką ilość kart do głosowania, ilu członków zawiera

Rada Samorządu Uczniowskiego – *wzór karty stanowi załącznik nr 3 do niniejszego Regulaminu Samorządu Uczniowskiego*). Kandydatów wpisuje się w kolejności alfabetycznej. Wszystkie karty wyborcze pieczętuje się pieczęcią Samorządu Uczniowskiego oraz opatruje podpisami członków Komisji Wyborczej.

- 18) Głosujący członkowie Rady Samorządu Uczniowskiego wrzucają swoje karty do głosowania do specjalnie przygotowanej urny.
- 19) Po zakończeniu wyborów Komisja Wyborcza przelicza wszystkie głosy, ustala, kto, na jaką funkcję otrzymał najwięcej głosów. Przelicza pozostałe karty do głosowania, zabezpiecza wszystkie karty do głosowania oraz przygotowuje protokół z przeliczenia głosów, który niezwłocznie umieszczany jest w gablocie Samorządu Uczniowskiego na korytarzu.
- 20) W przypadku remisu Komisja Wyborcza zarządza kolejne głosowanie tylko na konkretną funkcję w Zarządzie Samorządu Uczniowskiego, a na karcie do głosowania umieszcza się tylko nazwiska dwóch kandydatów, którzy otrzymali taką samą, najwyższą ilość głosów.
- 21) Komisja Wyborcza ustala także termin uroczystego objęcia władzy oraz organizuje i przygotowuje tę uroczystość.
- 22) Odwołać Zarząd Samorządu Uczniowskiego lub konkretnego jej członka może jedynie Rada Samorządu Uczniowskiego, udzielając mu wotum nieufności. Wotum nieufności dla Zarządu Samorządu Uczniowskiego lub jej konkretnego członka udziela się przy obecności minimum 75% członków Rady Samorządu Uczniowskiego, zwykłą większością głosów.
- 23) Wniosek o udzielenie Zarządowi lub konkretnemu członkowi Zarządu Samorządu Uczniowskiego wotum nieufności złożyć mogą:
 - a) uczniowie szkoły – minimum 20% (wniosek pisemny wraz z podpisami),
 - b) 50% członków Rady Samorządu Uczniowskiego (wniosek pisemny wraz z podpisami),
 - c) Opiekunowie Samorządu Uczniowskiego,
 - d) Dyrektor szkoły,

- e) Przewodniczący Samorządu Uczniowskiego – tylko w przypadku wniosku o odwołanie Wiceprzewodniczącego, Sekretarza lub Skarbnika Samorządu Uczniowskiego bądź Rzecznika Praw Ucznia,
 - f) 3 członków Zarządu Samorządu Uczniowskiego – tylko w przypadku wniosku o odwołanie Przewodniczącego Samorządu Uczniowskiego.
- 24) Po odwołaniu poszczególnych członków Zarządu Samorządu Uczniowskiego lub całego Zarządu Samorządu Uczniowskiego Rada Samorządu Uczniowskiego powołuje ponownie Komisję Wyborczą, która realizuje swoje zadanie zgodnie z niniejszym Regulaminem Samorządu Uczniowskiego.
- 25) W przypadku odwołania jednego z członków Zarządu Samorządu Uczniowskiego po 1 maja danego roku szkolnego nie przeprowadza się ponownych wyborów. Osobę do pełnienia tej funkcji wskazuje Przewodniczący Samorządu Uczniowskiego.

7.1. OCENA DOKONAŃ I PRACY SAMORZĄDU UCZNIOWSKIEGO

- 1) Na zakończenie każdego roku szkolnego Zarząd Samorządu Uczniowskiego ma obowiązek przygotowania pisemnego sprawozdania z pracy Samorządu Uczniowskiego oraz opublikowania sprawozdania na stronie internetowej szkoły, w gazetce szkolnej oraz w gablocie Samorządu Uczniowskiego na korytarzu.
- 2) Pisemne sprawozdanie z pracy Samorządu Uczniowskiego Przewodniczący ma obowiązek przekazać Dyrektorowi szkoły.
- 3) Sprawozdanie z pracy Samorządu Uczniowskiego Przewodniczący ma obowiązek zdać na ostatnim w danym roku szkolnym posiedzeniu Rady Samorządu Uczniowskiego celem uzyskania absolutorium dla Zarządu Samorządu Uczniowskiego.
- 4) Sprawozdanie z pracy Samorządu Uczniowskiego Przewodniczący Samorządu Uczniowskiego może także zdać na posiedzeniu Rady Pedagogicznej.
- 5) W celu uzyskania obiektywnego obrazu o działalności i funkcjonowaniu Samorządu Uczniowskiego Zarząd Samorządu Uczniowskiego przeprowadza wśród całej społeczności

uczniowskiej anonimową ankietę o pracy Samorządu Uczniowskiego, na podstawie której formułuje podsumowanie swojej rocznej działalności. Wzór ww. ankiety stanowi załącznik do niniejszego Regulaminu Samorządu Uczniowskiego.

8.1. POSTANOWIENIA KOŃCOWE

- 1) Niniejszy regulamin jest przedstawiany i omawiany:
 - a) we wszystkich klasach pierwszych (podczas spotkań na godzinach wychowawczych z członkiem Zarządu Samorządu Uczniowskiego),
 - b) na pierwszym w danym roku szkolnym posiedzeniu Rady Samorządu Uczniowskiego / Sejmiku Uczniowskiego / Parlamentu Uczniowskiego,
- 2) Niniejszy regulamin jest dostępny wszystkim uczniom szkoły oraz osobom zainteresowanym w pokoju Samorządu Uczniowskiego, w bibliotece szkolnej, na stronie internetowej szkoły oraz w gablocie Samorządu Uczniowskiego.
- 3) Regulamin Samorządu Uczniowskiego stanowi integralną część Statutu Szkoły.
- 4) Regulamin Samorządu Uczniowskiego podlega stałej ewaluacji. Wnioski dotyczące wprowadzenia zmian w niniejszym regulaminie może zgłaszać do Zarządu Samorządu Uczniowskiego poprzez Sekretarza Samorządu Uczniowskiego:
 - a) każdy z członków Zarządu Samorządu Uczniowskiego,
 - b) grupa minimum 10 członków Rady Samorządu Uczniowskiego,
 - c) grupa minimum 20 uczniów szkoły.
- 5) Zgłoszone wnioski są konsultowane w gronie Zarządu Samorządu Uczniowskiego oraz Opiekuna Samorządu Uczniowskiego. Następnie omawiane są na posiedzeniu Rady Samorządu Uczniowskiego oraz przyjmowane bądź odrzucane zwykłą większością głosów, z zachowaniem quorum członków Rady Samorządu Uczniowskiego. Uchwalone poprawki do Regulaminu Samorządu Uczniowskiego wprowadzane są jako aneks do niniejszego Regulaminu.

- 6) Niniejszy Regulamin Samorządu Uczniowskiego jest prawnie obowiązującym zbiorem przepisów dotyczących podstawowej działalności i funkcjonowania Samorządu Uczniowskiego (szkoły). Regulamin uchwalony został w dniu ... przez całą społeczność uczniowską uzyskując .../... głosów. Quorum wynosiło ... uczniów.
- 7) Regulamin Samorządu Uczniowskiego wchodzi w życie z dniem podpisania przez Przewodniczącego Samorządu Uczniowskiego, Opiekuna Samorządu Uczniowskiego oraz Dyrektora szkoły. Tym dniem jest...

9.1. ZAŁĄCZNIKI DO REGULAMINU SAMORZĄDU UCZNIOWSKIEGO

- 1) Załącznikami do niniejszego Regulaminu Samorządu Uczniowskiego są:
 - a) wzór ankiety uczniowskiej wspomagającej Zarząd Samorządu Uczniowskiego przy dokonywaniu pisemnej opinii o pracy nauczyciela,
 - b) wzór ankiety uczniowskiej wspomagającej Zarząd Samorządu Uczniowskiego podczas przygotowywania sprawozdania z dokonań i pracy Samorządu Uczniowskiego,
 - c) wzór karty do głosowania podczas wyborów do Zarządu Samorządu Uczniowskiego,
 - d) regulaminy pracy poszczególnych komisji i sekcji Samorządu Uczniowskiego,
 - e) regulamin procedury pracy Sądu Koleżeńskiego.

(ww. załączniki znajdują się na ostatnich stronach niniejszego dokumentu)

Wzór przykładowej ankiety oceniającej pracę samorządu uczniowskiego

Oceń pracę Samorządu Uczniowskiego swojej szkoły, stawiając znak „x” w kratce wybranej oceny (1–6) przy konkretnej płaszczyźnie / obszarze pracy i działania Samorządu Uczniowskiego.

Lp.	Płaszczyzna / obszar	1	2	3	4	5	6
1.	Funkcyjni i uczniowie dobrze rozumieją, czym jest Samorząd Uczniowski i jakie są jego cele.						
2.	Każdy funkcyjny ma jasno sformułowane cele i zna swoje prawa i obowiązki.						
3.	Każdy funkcyjny przechodzi odpowiednie przeszkolenie.						
4.	Samorząd Uczniowski posiada skuteczny system angażowania w pracę nowych uczniów.						
5.	Samorząd Uczniowski posiada właściwą dokumentację swojej pracy.						
6.	Wszystkie działania Samorządu Uczniowskiego są wcześniej starannie zaplanowane.						
7.	Samorząd Uczniowski aktywnie uczestniczy w życiu szkoły.						
8.	Samorząd Uczniowski angażuje się w życie społeczności lokalnej.						
9.	Władze Samorządu Uczniowskiego dokonują oceny każdego projektu po jego wykonaniu.						
10.	Zebrań Samorządu Uczniowskiego są interesujące, uporządkowane i wcześniej zaplanowane.						
11.	W Samorządzie Uczniowskim funkcjonują komisje i sekcje.						

12.	Samorząd Uczniowski dobrze reprezentuje uczniów szkoły.						
13.	Opiekun SU jest zainteresowany pracą Samorządu Uczniowskiego, ale jej nie dominuje.						
14.	Samorząd Uczniowski skutecznie porozumiewa się z Radą Pedagogiczną.						
15.	Dyrektor szkoły jest zainteresowany i wspiera pracę Samorządu Uczniowskiego.						
16.	Samorząd Uczniowski jest członkiem organizacji pozaszkolnych.						
17.	Samorząd Uczniowski skutecznie porozumiewa się z Dyrekcją szkoły i administracją.						
18.	Władze Samorządu Uczniowskiego skutecznie porozumiewają się z uczniami szkoły.						
19.	Samorząd Uczniowski wydaje gazetkę szkolną, prowadzi stronę internetową itp.						
20.	Samorząd Uczniowski w każdym semestrze stawia sobie konkretne cele i ocenia ich wykonanie.						
21.	Każdy uczeń, który znalazł się w trudnej sytuacji, może liczyć na pomoc Samorządu Uczniowskiego.						
22.	Samorząd Uczniowski co roku uchwała budżet.						
23.	Samorząd Uczniowski elastycznie reaguje na nowe sytuacje i trudności pojawiające się w szkole.						

**Wzór przykładowej ankiety
do wyrażenia opinii o pracy nauczyciela
„Nauczyciel w oczach ucznia”**

Opinia uczniów szkoły o pracy nauczyciela:

.....
/imię i nazwisko nauczyciela/

Nauczany przedmiot:

***Odpowiadając na każde z pytań,
zaznacz krzyżykiem tylko jedną, wybraną odpowiedź.***

1. Czy nauczyciel potrafi zaciekawić uczniów przedmiotem, którego uczy?
 zdecydowanie nie *raczej nie*
 i tak, i nie *raczej tak*
 zdecydowanie tak *trudno powiedzieć*
2. Czy Twoim zdaniem nauczyciel jasno tłumaczy zagadnienia na zajęciach?
 zdecydowanie nie *raczej nie*
 i tak, i nie *raczej tak*
 zdecydowanie tak *trudno powiedzieć*
3. Czy nauczyciel zachęca uczniów do samodzielnego myślenia?
 zdecydowanie nie *raczej nie*
 i tak, i nie *raczej tak*
 zdecydowanie tak *trudno powiedzieć*
4. Czy Twoim zdaniem nauczyciel dobrze wykorzystuje czas na zajęciach?
 zdecydowanie nie *raczej nie*
 i tak, i nie *raczej tak*
 zdecydowanie tak *trudno powiedzieć*

-
5. Czy nauczyciel potrafi utrzymać dyscyplinę w klasie?
☐ zdecydowanie nie	☐ raczej nie
☐ i tak, i nie	☐ raczej tak
☐ zdecydowanie tak	☐ trudno powiedzieć
6. Czy jesteś informowany o zasadach oceniania, które stosuje nauczyciel?
☐ zdecydowanie nie	☐ raczej nie
☐ i tak, i nie	☐ raczej tak
☐ zdecydowanie tak	☐ trudno powiedzieć
7. Czy Twoim zdaniem nauczyciel sprawiedliwie ocenia Ciebie i innych uczniów?
☐ zdecydowanie nie	☐ raczej nie
☐ i tak, i nie	☐ raczej tak
☐ zdecydowanie tak	☐ trudno powiedzieć
8. Czy gdy masz trudności w nauce i próbujesz je pokonać, to nauczyciel docenia Twoje wysiłki?
☐ zdecydowanie nie	☐ raczej nie
☐ i tak, i nie	☐ raczej tak
☐ zdecydowanie tak	☐ trudno powiedzieć
9. Czy Twoim zdaniem nauczyciel chętnie odpowiada na pytania uczniów?
☐ zdecydowanie nie	☐ raczej nie
☐ i tak, i nie	☐ raczej tak
☐ zdecydowanie tak	☐ trudno powiedzieć
10. Czy nauczyciel okazuje Ci życzliwość i sympatię?
☐ zdecydowanie nie	☐ raczej nie
☐ i tak, i nie	☐ raczej tak
☐ zdecydowanie tak	☐ trudno powiedzieć
11. Czy nauczycielowi zdarzyło się odnieść do Ciebie w sposób poniżający lub lekceważący?
☐ zdecydowanie nie	☐ raczej nie
☐ i tak, i nie	☐ raczej tak
☐ zdecydowanie tak	☐ trudno powiedzieć

12. Co odpowiada Ci w sposobie prowadzenia lekcji przez nauczyciela?

.....
.....

13. Co, według Ciebie, nauczyciel powinien zmienić w sposobie prowadzenia lekcji i odnoszenia się do uczniów?

.....
.....
.....

.....
/pieczętka SU/

Wzór przykładowej karty do głosowania w wyborach do samorządu uczniowskiego

Postaw znak „x” w kratce obok nazwiska **JEDNEGO** kandydata na poszczególną funkcję w Zarządzie Samorządu Uczniowskiego.

UWAGA: Postawienie znaku „x” przy dwóch lub więcej nazwisk kandydatów na jedną funkcję lub niezaznaczenie żadnego kandydata spowoduje automatyczną nieważność głosu !

Przewodniczący Samorządu Uczniowskiego:

1.
2.
3.
4.
5.

Sekretarz Samorządu Uczniowskiego:

1.
2.
3.
4.
5.

Skarbnik Samorządu Uczniowskiego:

1.
2.
3.
4.
5.

Rzecznik Praw Ucznia:

1.
2.
3.
4.
5.

Przemysław Ziółkowski - historyk i pedagog, nauczyciel akademicki w Wyższej Szkole Gospodarki w Bydgoszczy, zatrudniony na stanowisku docenta. Dyrektor Instytutu Nauk Społecznych WSG, Dyrektor Międzywydziałowego Studium Pedagogicznego oraz Placówki Doskonalenia Nauczycieli WSG. Absolwent kilku studiów podyplomowych oraz licznych kursów i szkoleń. Kierownik i koordynator projektów edukacyjnych oraz inicjator i popularyzator różnych innowacyjnych form edukacji ustawicznej. Wykładowca w placówkach doskonalenia nauczycieli, twórca wielu programów kursów i studiów podyplomowych dla kadr oświaty. Ekspert Ministerstwa Edukacji Narodowej oraz Instytutu Badań Edukacyjnych. Współtwórca Forum Liderów Samorządów Uczniowskich i Ich Opiekunów – dedykowanego młodzieży ze szkół ponadgimnazjalnych województwa kujawsko-pomorskiego. Zainteresowania naukowe: dydaktyka akademicka, samorządność uczniowska oraz edukacja osób starszych. Prowadzone zajęcia dydaktyczne: historia wychowania, teoria wychowania, teoretyczne podstawy kształcenia, gerontologia, techniki komunikacji interpersonalnej i autoprezentacji, zarządzanie projektami, warsztaty kompetencji pedagogicznych, relacje społeczne, pedeutologia. Autor dwudziestu artykułów naukowych, dwóch książek: Student 50+, poradnik dla organizatorów uniwersytetów trzeciego wieku (2013), Wybrane kompetencje społeczne, skrypt dla studentów (2014) oraz współautor dwóch monografii: Artystyczny uniwersytet dziecka i rodzica (2014), Nauczyciel w drodze do profesjonalizmu (2014).